

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 3

МАЈ—ЈУНИ 1951

ГОДИНА III

Потпуковник СТАНИСЛАВ ПОДБОЈ

ПРОБЛЕМИ ФРОНТАЛНОГ И ТЕРИТОРИЈАЛНОГ НАЧИНА РАТОВАЊА

Ако погледамо карту са уцртаним операцијама Шесте и Седме офанзиве Народноослободилачког рата, одмах ћемо уочити огромну разлику између њих и било којих операција које изучава Историја ратне вештине уопште. Црвене и плаве стрелице, линије и кругови који обележавају распоред обостраних снага тако су међусобно изукрштани да би се, чак и онај ко је стекао војна знања у школама, морао нехотично упитати где је заправо фронт. Заиста, фронт није лако одредити.

У ратовима регуларних армија постоје извесни опште усвојени појмови, као линија фронта, бокови и позадина.

После битке на Марни у Првом светском рату бројност армије толико је порасла да су јединице покривале скоро сваки километар фронта. Фронт се проширио, наслањајући се на неутралне државе или мора, и непрекидном својом линијом раздвајао зарађене стране. Од тог времена, непрекидна линија фронта, дуж које су се армије налазиле у више или мање тесном додиру, са ужим или ширим појасом ничије земље, постала је појам без кога се више није могао замислити рат регуларних армија.

Непрекидна линија фронта са успостављеним додиром постала је полазна тачка за готово сва тактичка и оперативна разматрања, за готово сва планирања и прорачуне у нападу и одбрани. Операције које би почеле без претходно успостављеног додира сматране су изузетним. Пробој линије фронта постаје предуслов успеха у нападу. Одржавање непрекидне линије фронта у месту или у покрету, односно поновно успостављање поремећене линије фронта, постаје предуслов успешне одбране. Армија која у одбрани не може да одржи непрекидну линију фронта губи операцију, а често и рат.

Основна борбена дејства — ватрена, тактичка и оперативна — ограничена су, углавном, на саму линију фронта и одигравају се у њеном захвату на појасу мале дубине, а уместо бокова, појављују се спојеви као осетљиве тачке, те им се поклања нарочита пажња.

Бранилац је убрзо схватио да му непрекидна линија фронта сама по себи пружа извесну сигурност од изненадних дејстава нападача на осетљива места, као што су бокови и позадина, да му помаже да штити државну тери-

торију, цивилно становништво и обезбеђује несметан рад индустрије, без које се не може замислити правилно функционисање армије са јаким техничким саставом.

Због тога је бранилац тежио да што више појача неприкосновеност линије фронта. У Мажино линији та тежња је нашла свој врхунац.

Непрекидна линија фронта има извесне предности и за нападача, јер под њеном заштитом нападач може да групише потребна средства за пробој и извођење операције.

Непрекидна линија фронта неопходна је за бројно јаке армије у односу на ширину фронта и армије са јаким техничким саставом да би се могле обезбедити потребне комуникације за дотур и евакуацију огромних количина борбених и животних потреба.

За извршење пробоја браниоачеве линије фронта нападач припрема квантитативно и квалитативно јака борбена средства. Заједнички недостатак тих средстава (изузев авијације) огледа се у томе, што су релативно малог домета, те се борбена дејства одигравају у доста узаном појасу у захвату линије фронта (без обзира да ли се она помера или стоји у месту) и што се под удар нападача не ставља цео или битни део одбранбеног браниоачевог система (као например, у биткама Наполеонових ратова), већ само по фронту и дубини ограничен појас, на коме се налази мали део браниоачевог одбранбеног капацитета. Због тога бранилац има времена за предузимање противмера и често успева да нападача стави пред нове узастопне проблеме.

Иако је авијација у стању да наноси ударе по целој дубини одбране, ипак њена дејства засада још нису одлучујућа, она још увек има само помоћну улогу. Авијација може да наноси губитке и да исцрпљује, али не и да сломи отпор браниоца.

Осим авијације, нападач користи и друга средства за повећање дубине борбених дејстава на којој може једновремено да ломе браниоачев отпор у захвату отсека пробоја, са тежњом да обезбеди што бржи и дубљи пробој. Ту спадају ваздушни десанти, а у извесном смислу и брза дејства покретних група, које се могу пробијати кроз линију фронта и пре но што је на њој у потпуности слоњен отпор браниоца. Тиме се знатно повећавају просторија и количина браниоачевих снага који се истовремено стављају под удар нападача. У последње време инфилтрирање постаје ново средство за проширење просторије удара.

Са друге стране, и бранилац тежи да повећа површину за пружање отпора снагама које врше пробој, тежећи да их развуче и тиме ослаби њихову пробојну снагу. Он то постиже планским или принудним остављањем извесних делова у окружењу, који отежавају и каналишу надирање нападача одређеним правцима и принуђавају га да издваја знатна средства за њихово окружење и ликвидацију. У последњем рату Немци су приликом повлачења примењивали борбу у окружењу у такозваним жежевима великих размера, као, на пример, код Демјанска и Стаљинграда, снабдевајући их преко ваздушног моста.

Сви наведени покушаји нападача и браниоца да се борбена дејства прошире у дубину, ван захвата линије фронта, остали су у релативно уским

границама и нису успели да промене општи карактер дејстава који је и даље остао линиски.

Регуларне армије су и даље једино примењивале линиски начин ратовања.

Фашистички агресори имали су посебан однос према линији фронта и линиском ратовању. Њихова средства била су слаба у односу на постављене циљеве, а нису се могла повећати у потребној мери ни Лудендорфовом теоријом „тоталног рата“.

У таквим условима линиски рат и непрекидне линије фронта претстављали су препреку која се обичним средствима нападача није могла савладати. Ни максимално појачање авијације није била довољна гаранција успеха. Свесни величине препреке коју претставља непрекидна линија фронта, Немци су тежили да избегну линиски рат и да га пренесу на целу дубину територије нападнуте државе, примењујући „пету колону“ и „муњевити рат“ као нове методе у рату.

„Пета колона“ је служила да се рат прошири преко линије фронта на читаву територију нападнуте државе, а „муњевити рат“ да се изненадним ударом, у првом реду тенковских и моторизованих јединица, без претходне објаве рата, савлада линија фронта пре но што би нападнута држава успела да је успостави, и да муњевитим продорима прошири ратна дејства на што већу дубину, уништавајући почесно поједине делове браниоцевих снага.

Пошто нису успели да применом „пете колоне“ и „муњевитог рата“ окончају рат у своју корист, Немци су ускоро били принуђени да поново воде линиски рат без изгледа на крајњи успех.

Непрекидни фронтони и линиско ратовање постали су редовна појава у доктринама савремених регуларних армија. Због тога је дошло и до окривања тактике у прилично уске оквирице.

Дејства стрељачке чете, батаљона, пука, дивизије, па и корпуса, разматрају се претежно у доста уским оквирима по фронту, са добро наслоњеним боковима на суседне јединице, са специјалним мерама за обезбеђење спојева и са сигурном позадином. Ова дејства најчешће се разматрају у захвату правца главног удара у нападу, односно тежишта одбране, увек у оквиру више јединице која поставља прецизне задатке у погледу времена, правца и дубине, а често и тежишта дејства.

Код решавања задатака у таквим условима далеко више долази до изражаја разматрање техничких питања него тактички проблеми.

Математички прорачуни потребних услова за постизање успеха у пробоју, прецизни планови садејства јединица и родова војске по фронту и дубини, и тачно постављени задаци постају основни предмет изучавања и вежби у војним школама.

Вишим командама је, по правилу, много важније да потчињене јединице прецизно извршавају детаљно разрађене планове и наређења него да иницијативним акцијама уносе елемент неизвесности у прецизно функционисање сопствене ратне машине, а за нижи и средњи кадар да је добро извежбан у улогама савесног и тачног извршиоца тако прецизних наређења, него да се оријентишу на оригинално и самостално стваралаштво у операцијама. Такав курс провлачи се кроз програме војних школа, и то не само на страни.

То, наравно, не значи да је оспособљавање кадрова за улоге извршиоца задатака из оквира линиског ратовања лак задатак, који се може постићи без озбиљнијег школовања. Напротив, прецизно функционисање ратне машине савремених регуларних армија може се обезбедити само са солидно школованим кадром који је оспособљен, нарочито за решавање бројних техничких питања, поред осталог и питања садејства и снабдевања.

Овде смо у неколико речи изнели извесне карактеристике ратовања савремених регуларних армија, тј. доктрину линиског ратовања, која се, углавном, одражавала и у програмима наших војних школа.

Сасвим другу слику пружа Народноослободилачки рат. Чак и завршне операције, после образовања Сремског фронта, разликовале су се од линиског начина ратовања, јер се борбено подручје није ограничавало само на појас фронта, већ се простирало на целу окупирану територију.

Међутим, у раним операцијама, узев у целини, није се ни могло говорити о линиском ратовању.

Нарочито у Шестој и Седмој офанзиви, као и у свим ранијим па и доцнијим операцијама, читав низ наших јединица, од самосталних одреда и батаљона (чак и мањих јединица и група) до дивизија и корпуса, изводио је самосталне акције и операције, просторно далеко одвојено од осталих јединица. Руководства тих јединица самостално су доносила одлуке о преласку у акцију, нападу или одбрани, времену извршења акције и њеном циљу, о правцу дејства и главног удара, дубини операције, питањима снабдевања и другим важним проблемима.

У таквим условима једва се могло говорити о томе где је фронт, а још мање о боковима, спојевима и позадини. Линиски појмови замењени су појмовима површина. Уместо о линији фронта, говори се о рејонима и територијама на којима се изводе акције и операције.

Међутим, ни у овим условима није свака јединица, па ни једна иста јединица у свим приликама, изводила самосталне акције, јер су се у току извођења акција и операција често налазиле у саставу виших јединица. У таквим случајевима, и поред многих специфичности у погледу начина извођења, њихов се рад ипак није битно разликовао од рада јединица у саставу регуларних армија у склопу линиског ратовања, јер су и оне биле обавезне да тачно извршавају постављене задатке. Питање фронта, бока, позадине, па и спојева, добијало је одређенији смисао. Али, онда када се самостално дејствовало, што је био чест случај, њихов се рад битно разликовао од рада јединица у склопу линиског ратовања. Команде тих јединица морале су решавати не само питања начина извршења добивеног наређења са тежиштем на техничкој страни, већ су морале решавати проблеме који су по своме карактеру прелазили оквире тактике и оператике и, ма да не по своме значају, задирали ипак по својој суштини и у проблеме стратешког карактера. Поред тога, требало је често самостално решавати сложене и одговорне проблеме политичког карактера.

Команда неке такве самосталне јединице, удаљена десетинама километара од других јединица, често за дужи период без непосредне материјалне везе са њима, окружена са свих страна непријатељским гарнизонима или јединицама, морала је самостално да одлучује о активности или неактивности,

о односима према цивилном становништву, чија је наклоњеност често била од животног значаја за Народноослободилачки покрет и јединицу. Требало је одлучивати о циљу акције, времену и начину њеног извођења и о поступку по њеном завршетку, затим самостално доносити одлуке о начину супротстављања непријатељској активности; о одлучној одбрани; о противударима; о измицању; стварању узастопних заседа; о забацивању иза леђа непријатеља; о моменту, правцу и начину пробијања из обруча, итд. Све ове одлуке требало је често доносити у условима тесног окружења и несразмерне бројне и техничке надмоћности непријатеља. Осим тога, требало је самостално решавати питања обавештајне и контраобавештајне службе, питања попуне људством, наоружањем и опремом, као и питање снабдевања, ремонта, поступка са рањенима и болесницима, итд.

Но и поред тога, дејства ових јединица нису се стихиски одвијала, већ су била усмеравања бројним партиским и командним каналима. Међутим, то усмеравање није се могло, нити смело, да претвори у круто руковођење, јер би, без познавања локалне ситуације у довољној мери, претстављало само кочницу дејствима.

Често наилазимо на погрешно мишљење да је наш НОР био партизански рат, а не рат регуларне армије. Можда је баш то разлог што се искуства НОР доста тешко, а често и шаблонски преносе и примењују при решавању актуелних наставних проблема.

Народноослободилачка војска, свесно руковођена одређеним правцем, брзо је прерасла оквире партизанског рата, још од момента формирања Прве пролетерске бригаде. Отада је она прогресивно јачала и развијала се у регуларну армију јачине од више стотина хиљада наоружаних бораца, формираних у бригаде, дивизије и корпусе. Статут регуларне армије морали су јој признати још за време рата и међународни форуми, не само савезнички, већ и непријатељски.

Ипак, то је била регуларна армија нарочите врсте. Од других регуларних армија она се разликовала по начину постанка, по оригиналном начину снабдевања из непријатељских извора и по томе што је осим наоружаних имала још и далеко већи број ненаоружаних бораца: у сваком селу, вароши, фабрици, логору, који су примењивали најразличитије форме борбе.

Народноослободилачка војска није се борила у једној групи, нити на једној линији фронта, већ у бројним жариштима на читавој територији државе. Жаришта су била међусобно раздвојена и у техничком смислу слабо повезана. За јединствено усмеравање борбе партиско и војно руководство, у недостатку техничких средстава за руковођење, располагало је далеко снажнијим средствима, јединством мишљења, вером у праведност борбе и победу, мржњом према окупатору и издајницима, и жељом за ослобођењем од окупатора и капитала. Таквим средствима руководство је, уместо крутог, непосредног руковођења, успело да до максимума развије и користи иницијативу и најнижих руководилаца.

НОР је био тоталан рат многомилионитог народа који је располагао јединственим револуционарним руководством, снажном регуларном армијом и неупоредиво богатим избором оригиналних форми борбе. За разлику од Лудендорфовог тоталног рата, у НОР народ није био принудно мобилисан у

циљу материјалног обезбеђења рата, већ је готово цео народ свесно учествовао непосредно у борби.

Постоји још једна битна разлика између начина рата савремених регуларних армија и НОВ. Док су у савременим ратовима регуларне армије у основи у свим фазама рата оштро раздвојене линијом фронта, код нас такве изразите линије фронта није било. Појавио се нов начин ратовања у оквиру регуларних армија. Уместо линиског рата сусрећемо се са територијалним ратом. Уместо уобичајене линије фронта сусрећемо се са међусобно изукршаним обостраним групама и јединицама, што је нарочито карактеристично баш за Шесту и Седму офанзиву, у којима за разлику од ранијих, није више постојало неко изразито оформљено језгро армије око којег би се, као у ранијим операцијама, изводиле тежишне операције, већ су се оне изводиле по оперативним подручјима широм целе територије.

Не можемо говорити ни о линији фронта сваке посебно узете самосталне групе или јединице, јер је код њих линија фронта могла истовремено претстављати и бок и позадину, као и код других јединица које се нађу у окружењу.

Ова нова форма ратовања, форма територијалног ратовања, једна је од основних специфичности НОР. Ипак, баш о њој је било можда најмање говора у разматрањима искустава НОР. Можда је она приписивана партизанској страни НОР која је несумњиво постојала, док се покушало да се операције регуларних јединица објашњавају и упоређују са операцијама сличних јединица у оквиру линиског ратовања, остављајући по страни специфичне услове њиховог извођења.

Нову форму ратовања јединица регуларне армије створили су објективни и субјективни услови у рату свесно руковођеног народа против окупатора и његових сателита, а за политичку и социјалну слободу. Борба је отпочела и одвијала се под условима несразмерне бројне и техничке надмоћности непријатеља — ако се мисли на наоружане борце, односно техничке надмоћности, ако се мисли на цео народ. У таквим условима било је просто немогуће мислити на успостављање неке линије фронта јер би се тиме ишло на руку непријатељу, пошто би могао да бира место за наношење отсудних удара. У таквим условима борба је почела у појединим жариштима која су се појављивала, ширила, сужавала, повремено и нестајала, да би се поново разбуктала у проширеним размерама. Та форма партизанског ратовања задржала се и онда када је НОВ прерасла у регуларну армију, јер се показала далеко ефикаснијом од стандардних операција са непрекидном линијом фронта. Оваквим начином ратовања привезане су у Југославији несразмерно јаке и технички надмоћне непријатељске снаге, којима су наношени огромни губици непрекидним ударима на разним местима, што би свакако било искључено у условима линиског ратовања. Јачина непријатељских снага у дивизијама била је преко два пута већа од његових ефектива на Афричком фронту, који је био необично важан, ако се има у виду његова удаљеност од Суецког Канала.

У условима линиског ратовања удар се може нанети само преко фронта на коме је усредсређена сва браниочева пажња и готово сва средства. Приме-

ном новог начина ратовања отворили су се непријатељски бокови и позадина и на тај начин несразмерно повећао број осетљивих тачака за наношење удара мањих и већих размера.

Једна од основних специфичности територијалног ратовања је у томе што су јединице, и поред руковођења из једног центра, ипак често дејствовале свака за себе, тј. без блиског међусобног додира. Тако разбацане и проткане кроз редове непријатеља на целој територији приступале би координацији дејстава, када је требало нанети јаче ударе непријатељу или му пружити одлучан отпор, или су се још више дробиле на мање делове, ако је требало измаћи удару припремљеног непријатеља.

Територијално ратовање, и поред несумњивих одлика, ипак не може да замени линиски начин ратовања. Видели смо да га, пре свега, нису могли ефикасно применити познати агресори ни помоћу „петих колона“ и муњеви-тог рата.

Савремени агресори примењују нове, перфидне форме за организовање „петих колона“ помоћу партиских организација, нарочито у земљама где су успели да руководства претворе у своје плаћене агентуре. О овој опасности треба водити рачуна, јер она још увек постоји, ма да се налази у опадању због сталног раскринкавања светских „миротвораца“ и њихових поступака.

Форма територијалног ратовања неће бити прихватљива ни за регуларне армије у борби против агресора, ако су бројно јаке и високог техничког састава. Потреба уредног снабдевања онемогућиће им примену оваквог начина ратовања као основне форме, ма да ће се покушаји нарушавања неприкосновености линије фронта вероватно и даље развијати путем масовнијих ваздушних десаната и продора брзих јединица.

Можемо ли сматрати да је форма територијалног начина ратовања била искључиво специфичност нашег НОР и да она данас припада историји као један од куриозитета?

Савремени народноослободилачки покрети јасно показују да нова форма ратовања није изумрла, већ да је у фази даљег развоја. Сваком народу који се са одговарајућом свешћу и одлучношћу бори за социјалну или националну слободу, ова форма рата биће драгоцен савезник у борби, а историја НОР одлична ризница за изучавање искустава.

Иако територијални рат није у стању да за кратко време сломи и принуди агресора на капитулацију, он је ванредно погодан за мале народе, који помоћу њега могу да пружају агресору трајан отпор каквог при линиском начину рата не би били у стању да пруже без напуштања државне територије, као што је учинила српска војска 1915 године. Мали народи, применом ове форме рата, могу непријатељу наносити сталне и јаке ударце, чак и несразмерно јачем агресору, и на тај начин створити потребно време за мобилисање светског јавног мњења против агресора, а тиме и потребне услове за победоносан завршетак рата.

Међутим, и територијални, као и партизански рат, могу прихватити само они народи који су у склопу општих објективних и субјективних услова дорасли да за своју социјалну слободу подносе сваке жртве. Због тога су и примери примене ових форми рата веома ретки у историји ратова.

Какав би однос према територијалном ратовању требало да има убу-дуће наша Армија? По нашем мишљењу, у сукобу са релативно равноправним противником, примена у основи линиског начина ратовања свакако би имала предност. У том случају, били бисмо у могућности да линиском формом рата заштитимо своју територију, и да извојујемо повољно решење искључиво дејством наоружане армије. Но, и у таквим случајевима могу се ванредно корисно применити поједина искуства из територијалног ратовања.

Али, ако бисмо се нашли привремено или за дуже време под ударом милионите армије новог агресора, онда би територијални рат, у коме би армија била појачана снагама целокупног народа, претстављао готово једину могућност за пружање отпора.

Данашња међународна ситуација пружа исувише мало гаранције против релативно изненадних потеза нових претендата на светско господство. Баш у таквој ситуацији треба да нам је пред очима поменута слика Шесте и Седме офанзиве, коју може да исцрта само снажна иницијатива бораца у тоталном рату народа против агресора. Због тога може бити ванредно корисно да изучавамо НОР са гледишта баш самог територијалног ратовања и да се не ограничимо само на оне моменте који се могу применити на линиско ратовање.

То, наравно, не значи да треба напустити или занемарити начела линиског ратовања. И поред ових специфичности, батаљони у саставу дивизије која учествује у територијалном рату, бориће се ипак по начелима територијалног рата. Батаљон ће имати одређен фронт и зону по фронту и дубини, наслонене бокове и добиће, више или мање, прецизне задатке и упутства за организацију садејства са другим јединицама и између родова. Дивизија ће се борити утолико успешније уколико ће сваки њен батаљон тачније извршавати добијене задатке. У акцијама дивизије, као целине, биће важније да батаљон безусловно извршава добијени задатак него да претераном или неумесном иницијативом доведе у питање складност акције целе дивизије. Другим речима, батаљон ће се борити по начелима линиског ратовања, без обзира што ће се у целини водити територијални рат.

Међутим, батаљон се неће борити увек у саставу дивизије, већ често самостално. У таквим ситуацијама била би му недовољна знања која би стекао само проучавањем начела линиског ратовања.

Тактику територијалног ратовања стварали су, углавном, непрофесионални војници, а често и нешколовани борци, широм целе државе у току самог рата, без претходних искустава. Таква искуства нису постојала ни у ранијим партизанским ратовима, јер су се они изводили под сасвим другим условима технике наоружања, а, осим тога, нису достигали размере регуларне, јединствено руковођене армије. У току самог ратовања створена је и оперативна вештина територијалног ратовања која је стављала руководство пред далеко сложеније проблеме од оних у оквиру линиског ратовања. У току самог рата искристалисала су се и поједина начела из области стратегије и територијалног ратовања и довела до ванредних потеза, на пример, у избору правца дејства после Треће офанзиве, правца повлачења преко Неретве у Четвртој, правца пробоја у Петој, начине дејства у Шестој и Седмој офанзиви.

Ови примери показују ванредну динамику у примени стратeгиских начела територијалног ратовања.

Комбинацијом партизанског и линиског начина ратовања искристалисао се нов начин територијалног ратовања, са својим посебним обележјем и начелима. Према искуствима из НОР територијално ратовање могло би се окарактерисати, углавном, следећим одликама и начелима: могућношћу пружања успешног отпора сваком агресору, без обзира на његов број и технику, па чак и без школованих кадрова и изграђене доктрине; потпуним негирањем безизлазних ситуација; стварањем посебне тактике без шаблона за сваку ситуацију и за сваког непријатеља; гвозденом дисциплином уз истовремену најширу иницијативу где је сваки борац стратег и политичар; ванредном смелошћу у одлучивању, непрекидном активношћу која се појачава уколико је већи притисак непријатеља; коришћењем сваке прилике за наношење удара баш тамо где се непријатељ најмање нада; коришћењем ноћи; смелим прихватањем борби у окружењу; забацивањем иза леђа непријатеља; ванредним богатством форми вођења борбе; вођењем паралелних борби најширих размера у циљу развлачења непријатељских снага у времену извођења његових офанзива већих размера; вештим, измицањем испод јаких удара; еластичним односом према формацији, опреми и наоружању; снабдевањем из непријатељских извора; доследном принципијелном борбом за стицање симпатија и укључивање у борбу широких народних маса, итд. Стварањем и придржавањем ових начела, армија је била у целини, а не само појединачно, способна „стићи и утећи, и на страшном месту постојати“.

Истина, многа од поменутих начела срећемо и у линиском ратовању, али су она у току НОР остваривана у нијансама које им дају посебну карактеристику. Док су, на пример, ноћне борбе у линиском ратовању изузетак, у територијалном су правило, итд.

Због тога сва та начела треба анализирати, објаснити примерима, систематизовати и укључити их у наставне програме школа и трупе и не чекајући на њихова теориска уопштавања, а поред досадање борбене и тактичке обуке, која је усмерена више на линиско ратовање, требало би припремити наше борце, кадрове и јединице и за територијални начин ратовања.

То се може постићи ако их у примењеној настави, у решавању борбених, тактичких и оперативних задатака и у извођењу практичних вежби, стављамо и у ситуације сличне ситуацијама из НОР, у којима би се, у првом реду, тражила далеко већа самосталност у одлучивању и сналажљивости у критичнијим ситуацијама.

Размотримо, примера ради, неколико ситуација у којима би се могле наћи поједине јединице и команде у оквиру територијалног ратовања.

Команда дивизије могла би да има троструку улогу.

У првој улози, иако би водила претежно линиски рат, она би организовала поједине акције потчињених јединица иза линије фронта, као на пример инфилтрирање мањих јединица кроз распоред непријатеља, на већу или мању дубину непријатељске позадине, у циљу привезивања резерви, уништења извесних група тенкова и артиљерије, извиђања, рушења, диверзија, узнемиравања, постављања мина и сл. Овакве акције могле би се организовати у свим борбеним дејствима како иницијативно, тако и по наређењу

више команде. Ту би спадало и усмеравање акција партизанских одреда који би дејствовали у зони дивизије.

У целини узев, овакав начин дејства претставља комбинацију линиског са извесним формама територијалног рата у мањем обиму које би се чешиће могле корисно примењивати. При томе би команда дивизије имала да решава низ одговорних питања, као например: о целисходности акције, њеном циљу, снагама, кадру, опреми и времену извођења. За сва та питања треба наћи оригинално решење у датој ситуацији, јер сваком шаблону непријатељ може брзо да пронађе противсредства.

У другој улози дивизија би у целини водила територијални рат, без обзира на то што би у погледу извођења задатака била везана за наређења претпостављених команди.

Ту би спадала дејства дивизије на широком фронту (која би се изводила по правцима са небрањеним и неосматраним међупросторима); забацивања иза леђа непријатеља; пробоји из окружења у дубини окупираних територије, без могућности пробоја ка сопственим јединицама; акције на краћим или дужим правцима у условима посредног окружења у дубини окупираних територије да би се уништиле извесне непријатељске групације или неки његов гарнизон, у циљу пребацивања у ново оперативно подручје; напади на неку непријатељску комуникацију на широком фронту или на неку базу у циљу снабдевања муницијом и храном; држање под контролом одређеног оперативног подручја или слободне територије; парирање непријатељских дејстава одбраном, заседама, извицањем, забацивањем иза леђа и противакцијама; привезивање непријатељских снага; ширење покрета, итд. Заједничка карактеристика ових акција огледала би се у томе што би их дивизија изводила без непосредне везе и наслона на друге јединице, без обезбеђених бокова и позадине, у ситуацији у којој може бити нападнута било са ког правца, а не само са фронта. Такве и сличне задатке требало би тако постављати да их дивизија у једном случају може изводити као целина, а у другом раздвојеним снагама и по засебним правцима, али тако да се дејства по потреби могу временски усклађивати.

Очигледно је да команда дивизије при извршењу оваквих задатака мора да испољи далеко више стваралачке иницијативе него у условима линиског ратовања, јер се избор и одређивање начина извршења задатака у целини мора препустити команди дивизије, пошто је једино она у стању да избор правца, одређивање снага, избор кадра, опреме, времена и других момената прилагођава стварној ситуацији, која је сувише компликована и променљива да би се могло ићи у ма какве детаље при постављању задатака од стране више, али удаљене команде. Међутим, и поред тога што команда дивизије има знатно шире поље одлучивања, она ипак још увек може рачунати и на помоћ више команде по многим питањима.

Ако се дивизија појављује као самостални фактор у територијалном начину ратовања, онда би она готово у потпуности била препуштена сама себи у погледу целокупног одлучивања, разуме се, у складу са добијеним директивним упутствима о карактеру њеног рада.

Налазећи се на извесном оперативном подручју без непосредне везе са суседним јединицама, а у условима посредног непријатељског окружења,

команда дивизије морала би сама управљати својом активношћу и доносити одлуке политичког и оперативног карактера, а истовремено бити и извршилац тих одлука. Она би могла одлучивати, на пример, о односу према становништву, решавати питања општег карактера дејства, тј. да ли дејствовати дефанзивно или офанзивно, да ли испољавати већу или мању активност, да ли предузети ову или ону акцију; на који начин вршити снабдевање и попуну, како решити питање формације.

Тек што би донела одлуке по овим основним питањима, могла би решавати и о начину дејства, слично као и код другог случаја.

Овај трећи случај несумњиво изискује нарочито високе квалитете од командног кадра дивизије, међу којима се нарочито истичу умешност у иницијативном решавању крупних политичких проблема, као и проблема са стратешким обележјем — ако не по општем значају, с обзиром на релативно мала средства, оно сигурно с обзиром на карактер питања која треба решити.

Као у другом, тако и у трећем случају, дивизија би могла дејствовати скупно, по одвојеним групама, или руководити самосталним акцијама појединих својих јединица.

Команда пука ређе би се нашла у улози да сама организује мање акције појединих својих јединица иза линије фронта, јер располаже слабијим ефективима и дејствује у релативно ограниченим зонама.

У другој улози, као извршилац појединих задатака из оквира територијалног ратовања, рад команде пука био би сличан раду команде дивизије. Пук би, такође, могао дејствовати скупно или по одвојеним деловима у зависности од ситуације. У оквиру територијалног начина ратовања пук би се чешће могао наћи у оваквој улози, као и при условима одбране по правцима на широком фронту, када линија фронта не може бити неприкосновена.

Команда пука може се често појавити и као самосталан организатор и извршилац одбране и отпора. У томе случају она треба да доноси крупније политичке и војне одлуке. Пук би могао да дејствује ускупно или по батаљонима.

Батаљон може имати сличне улоге као и пук и могао би да изводи акције у саставу више јединице или самостално, ускупно или усмеравањем акције чета, које би дејствовале на посебним правцима.

За обуку мањих јединица, од одељења до чете, требало би предвиђати извршавање самосталних задатака у компликованим условима територијалног ратовања. При томе старешине треба обучавати у самосталном избору врсте активности, правца и начина дејства, времена извођења и снажљивости у тешким ситуацијама.

Користећи се позитивним странама оба начина ратовања, требало би обуку подесити тако да се армија може снаћи и у једном и у другом начину и прелазити по потреби са једног начина на други, у складу са развојем ситуације, или истовремено комбиновано примењивати обе форме.

Потпуковник ДРАГО БУКИЋ
Потпуковник МИРКО КОПРИВИЦА

ИЗВОЂЕЊЕ МАНЕВАРСКЕ ОДБРАНЕ

Иако се борбена дејства у савременом рату изводе у најразноврснијим ситуацијама, ипак је карактеристично да се при извођењу маневарске одбране ситуација много брже мења него у осталим борбеним радњама. Због тога је и извођење маневарске одбране разноврсно и врло сложено. Пре свега, треба брзо уочити не само промене у ситуацији и њихов утицај, већ и брзо и целисходно на њих реагирати. А пошто се у таквим приликама догађаји брзо развијају, најчешће на веома широком фронту и по већој дубини, онда је логично да иницијатива и сналажљивост старешина свих степена, па и самих бораца, имају огроман значај.

За сваки вид борбених дејстава, па и за вођење маневарске одбране, разрађене су правилске одредбе у виду основних начела за вођење борбе. Те одредбе служе као руководство за обуку трупа и старешина. Међутим, иако борбена правила уопштавају и одражавају стечена искуства и дају само основне смернице, оне не могу дати и одговор за решење сваке конкретне ситуације. Другим речима, правила могу помоћи у решавању, а не могу давати конкретна решења. Али, с друге стране, треба имати у виду да су правила по питању маневарске одбране разрађена углавном на основу искустава из Првог светског рата и да она, с обзиром на карактер саме маневарске одбране и разноликост ситуација у којима се ова одбрана изводи, могу послужити само за грубу оријентацију при решавању сваке конкретне ситуације и само донекле помоћи у њеном усвајању.

Због тога није чудо што су многе одредбе правила, које се односе на маневарску одбрану, већ застареле и што не одражавају последња искуства, а нарочито из нашег Народноослободилачког рата, која су у том погледу веома богата.

Но, и поред тога, неки мисле да су одредбе о маневарској одбрани у садашњим правилима углавном одраз искустава савремених армија из Другог светског рата и да им једино недостају наша искуства, али да тај недостатак нема неки већи значај, пошто ћемо евентуални будући рат водити на „савремени начин“. Међутим, није тачно ни једно ни друго. Пре свега, ако упоредимо наша правила са правилима осталих армија, која су издата пре Другог светског рата, видећемо да у њима нема скоро никакве разлике у погледу маневарске одбране. А то значи да у правила није унето

још ништа из искуства Другог светског рата по том питању. С друге стране, чак и онда када би та искуства из Другог светског рата била искоришћена, то не значи да би те поставке требало узети као последњу реч војне теорије, јер ће се и у будућем рату неминовно појављивати низ нових поступака и начина дејства.

Ми сматрамо да нема потребе да доказујемо колико је важно коришћење сопствених искустава у обуци трупа и старешина у миру и при извођењу операција у рату. Међутим, нема сумње, да је при томе неопходно да се борбена искуства износе конкретно по појединим видовима борбених дејстава и да им се пронађе одговарајуће место и перспектива будуће примене. У току Народноослободилачког рата наше јединице водиле су одбранбене борбе, углавном, маневарског карактера, а најчешће у условима који су својствени за маневарску одбрану. При томе је веома важно истаћи и уочити да су наше јединице успевале да задрже далеко надмоћније снаге непријатеља на већој дубини одређене зоне и за релативно дуже време, но што то допушта и омогућава техника дејства у маневарској одбрани по садашњим нашим правилима. То је утолико значајније што су располагале са мало или нимало ПТ оруђа, ПТ мина, артиљериског и осталог наоружања.

Иако маневарска одбрана у правилима иностраних армија има различите називе, она се, углавном, код свих њих карактерише пружањем отпора на низу узастопних линија, с циљем да се нападач присили на развијање својих снага пред сваком од тих линија и да изгуби време у припреми новог напада.

Наша је намера да у овом чланку донекле упоредимо вођење маневарске одбране онако како то предвиђају правилске одредбе и наша искуства у том погледу и да на основу тога изнесемо своје мишљење и конкретне предлоге.

Циљ маневарске одбране

Тачка 478 РС каже: „... маневарска одбрана има за циљ: добити у времену, нанети непријатељу губитке и сачувати своје снаге, допуштајући губитак земљишта“. На основу оваквог циља, у правилима је разрађен и одговарајући начин дејства, који омогућава његово постигнуће. Ту се суштина маневарске одбране своди, углавном, на то да се непријатељ до одређеног времена задржи у одређеној зони, да му се нанесу губици и да се сачувају своје снаге у циљу стварања повољних услова за прелаз у позициону одбрану или напад. Другим речима, наша садашња правила за маневарску одбрану постављају три захтева: добити у времену, нанети губитке непријатељу и сачувати своје снаге. Поставља се питање: који је од ових захтева најважнији, тј. од кога највише зависе не само друга два захтева, већ и постигнуће општег циља маневарске одбране као целине? Да ли, на пример, треба дати већи значај добитку у времену и према томе подесити начин дејства, или треба дати предност, рецимо, доношењу што већих губитака непријатељу?

Према предвиђеној техници дејства, која је у правилима предвиђена, јасно се види — иако то није нигде изричито формулисано — да је при извођењу маневарске одбране дата предност „добитку у времену“ и да се

све остало око тога окреће. Тамо, например, начин извођења маневарске одбране има искључиво дефанзиван карактер, јер се активна дејства предвиђају изузетно, тј. у виду извршења противнапада резервама да би се задржао непријатељ, који угрожава бок јединица при повлачењу или уопште који угрожава повлачење са одређене линије. То је, по нашем мишљењу, највећи недостатак постојећих правилских одредби. Јасно је да се непријатељу не могу нанети озбиљнији губици без активних дејстава.

Избор и посудање линија за одбрану

Маневарска одбрана састоји се из низа узастопних борби на раније предвиђеним линијама; „... линије се бирају на таквом отстојању једна од друге да би непријатељ по заузимању једне од њих био принуђен да мења ватрене положаје артиљерије и да поново организује напад за заузимање следеће линије“ (РС тач. 533). То дословно кажу и борбена правила, у којима, као и у Ратној служби, нема неких прецизнијих — ближних одредаба. Међутим, обично се сматра да артиљерија није у стању да подржава стрелачке јединице које се за време напада удаље 4—5 км од полазног положаја, већ мора да се и сама помера напред и да мења своје ВП. На основу тога дошло се до закључка да отстојање између одбранених линија у маневарској одбрани треба да буде: код пука 4—5 км, дивизије 7—9 км, а код оперативних јединица 10—25 км, тако да се такво гледиште, углавном, спроводи и у обуци старешина и трупа.

Пре свега, ова рачуница није правилна, јер, ако узмемо да је отстојање између пуковских линија 4—5 км, онда је између дивизиских 8—10, а не 7—9 км, пошто је свака трећа линија по овој рачуници дивизиска. Ми се не слажемо са овим нормама зато што су прилично круте с обзиром на наше услове како у односу на земљиште, тако и на пространство наше земље. Ако се околико отстојање између линија узима ради тога да се нападач присили да промени ВП своје артиљерије, онда то не може да буде стварни разлог, јер добар део нападачеве артиљерије мора да мења ВП пре но што његова пешадија достигне дубину 4—5 км. Исто тако, ми се не слажемо ни са поделом линија на пуковске, дивизиске, итд., јер за то нема неке нарочите потребе, тим пре што је та подела, као и отстојања, свакипут различита, зависна од конкретне ситуације (борбеног поретка, дубине брањене просторије, земљишта, плана дејства, итд.).

Пошто се овде ради о линијама за пружање узастопног отпора које, начелно, имају исту сврху, онда је природно да сваку треба бранити са таквом упорношћу да се не дозволи непријатељским снагама да се из покрета пробију преко њих, већ да се нападач принуди да развије своје главне снаге и изврши нову припрему напада. Те линије бране се првим, другим, а понекад и трећим ешелонима пукова, дивизија и оперативних јединица. Ако пук постави борбени поредак у линији, други ешелон дивизије посеще другу линију. Међутим, ако пук поседне две линије, онда ће други ешелон дивизије посести трећу и четврту линију или само трећу. Ако пук добије ужи фронт и једновремено поседне три линије, онда ће други ешелон дивизије посести четврту и пету линију или само четврту. Ако узмемо случај да дивизија постројава борбени поредак у два ешелона,

онда ће се њене јединице са прве линије повлачити на четврту или пету линију, а јединице друге линије на пету или шесту линију. Исте претпоставке важе и за више јединице. Према томе, ако узмемо да је отстојање између линија 4—5 км и ако други ешелони поседају следеће линије (омак иза линија на којима се налазе први ешелони), онда ће отстојање између тзв. пуковских, дивизиских, итд. линија бити свакипут различито у зависности од постројавања борбеног поретка. Понекад ће свака трећа, односно четврта, или чак и пета линија бити дивизиска. Осим тога, други ешелони не морају увек да поседају следеће линије иза првих ешелона. На пример, може се десити да први ешелон дивизије брани 5—10 узастопних линија, а да њен други ешелон у почетној фази буде постављен на следеће линије у дубини од 15—30 км. Ми сматрамо да постоје само линије које се узастопно поседају и бране првим, другим, па и трећим ешелонима пукова, дивизија, итд., и да су све те линије уствари и пуковске, и дивизиске и корпусне, тако да није потребна никаква друга подела линија.

Према одредбама правила првенствено треба поседати оне линије које су неприступачне за тенкове, које имају прикривене путеве за повлачење и које су на боковима заштићене природним препрекама. То је правилно, али неће увек имати доста таквих линија које би одговарале свим овим условима. Иако се по правилима поставља услов да отстојање између линија буде толико да се непријатељ принуди да врши промену ВП своје артиљерије ако жели да напада на следећу линију, ми сматрамо да на величину овог отстојања утичу и други, важнији фактори, као што су, на пример, време за које непријатеља треба задржати и дубина зоне на којој га треба задржавати. Ова два фактора служе команданту као основа за доношење одлуке — колико ће линија бранити и како ће их бранити. Ако треба непријатеља задржати дуже времена на одређеној дубини, онда је природно да ће му требати више узастопних линија са мањим међусобним отстојањима и обратно. Но, то не мора да буде (увек тако, јер се непријатељ у одређеној зони може дуже задржати ако се на једној од линија пружи упорнија одбрана.

За време нашег Народноослободилачког рата, приликом извођења маневарске одбране, наше јединице браниле су сваку погодну линију (положај), без обзира на отстојање између њих. Отстојања су се обично кретала између 500 метара до неколико километара, што је у свакој конкретној ситуацији зависило од земљишта и добијеног задатка. Искуство је показало да је темпо надирања непријатељских снага био мањи, уколико су линије с којих су наше јединице давале организован отпор биле на мањем отстојању, и обратно. Због тога, ми сматрамо да би круто усвајање и примењивање норме од 4—5 км за отстојање између тих линија ишло у корист непријатеља, јер би лако могао сазнати где се приближно налазе наше узастопне линије, а то би му помогло да лакше организује напад и брже наступа. А ако узмемо у обзир карактер нашег земљишта, онда је још разумљивије да се не треба ограничавати на нека строго одређена отстојања између линија, већ је главно да треба бранити сваки погодан положај, с тим да отстојање може бити у границама од 500 м до 6, а некад и више километара, што ће свакипут зависити од задатка и земљишта. На пример,

на равном земљишту отстојање може да буде нешто веће, односно одређе-није, и да се креће од 2—5 км. На тај начин, непријатељ би морао стално да савлађује организован отпор, да, такође, ниједан километар простора не пређе слободно и да се стално креће у развијеном борбеном поретку са знатно мањим темпом надирања. Поред тога, утрошак материјалних средстава и снага био би већи, што би, такође, утицало на темпо његовог наступања.

Зар не би било погрешније ако се неки погодан положај не би посео за одбрану, већ неки други мање погодан, само зато да би присилили непријатеља да мења ВП артиљерије? Ми не оспоравамо потребу за присиљавањем непријатеља да мења ВП своје артиљерије, али ће он то учинити и онда када су наше линије на ближем отстојању, јер ће бити принуђен да помера напред и део своје артиљерије према мери продирања својих снага да би их успешно могао подржавати артиљериском ватром.

Искуство је потврдило поставке правилских одредби, наиме да пук и више јединице треба једновремено да поседају две и више линија зато што јединице с друге линије омогућавају да се јединице са прве линије одвоје од непријатеља и повлаче на следећу линију и што непријатељ на свакој линији наиђа на организованији отпор наших свежијих јединица.

У Народноослободилачком рату наше јединице (бригаде и дивизије) већином су поседале једну линију, тј. једне те исте јединице браниле су се на низу узастопних линија по неколико дана, после чега су смењиване (али не увек) јединицама из резерве виших штабова, ако је то било потребно. Ово је било због тога што су се наше јединице већином браниле на знатно ширем фронту но што то допуштају наша садашња правила и због тога што смо се скоро редовно на једном правцу бранили, а на другом нападали. У таквој ситуацији наше јединице су се по целовима и са прихватом повлачиле с линије на линију. Ово искуство је важно, нарочито због тога што се на пракси показало да се може водити упорна борба чак и онда када одређена јединица нема могућности да једновремено поседне две линије. Зато би било погрешно ако би се мислило да се маневарска одбрана може успешно изводити само онда, ако се једновремено поседну две и више линија. Такво схватање значило би одрицање способности јединица за извођење маневарске одбране у тежим условима.

Треба имати у виду да у евентуалном будућем рату може бити случајева (слично као и у нашем прошлом рату) да дивизија добије широк фронт, поготово на самосталним правцима, тако да ће бити присиљена да заузме борбени поредак у једној линији који ће се бранити на низу узастопних линија. Међутим, и у таквим ситуацијама треба издвојити извесне снаге у резерву за вршење противнапада и за прихват јединица при повлачењу на следеће линије.

У тач. 534 Ратне службе каже се: „На изабраним линијама пешадија поседа батаљонске чворове одбране, који затварају важније правце. Простор између чворова одбране и суседа мора бити тучен митраљеском, минобацачком и артиљериском ватром...“

Ако анализирамо ову одредбу, онда можемо доћи до закључка да растојање између чворова одбране може да буде различито, што зависи од

карактера земљишта и ширине фронта. У чворовима одбране, на важнијим правцима, батаљони обично постројавају две чете напред, а једну позади, док се, на мање важним правцима, све три чете постројавају у линији. Ако ће се на одређеној линији давати отпор све дотле док непријатељ не дође непосредно пред општи јуриш, онда нема никакве потребе да батаљони поседују чвор одбране у две линије, чак ни на важнијим правцима, осим у изузетним случајевима. Када се све чете распореде у линији, онда се потребна дубина поретка може постићи постављањем митраљеза и стрелачких одељења нешто уназад.

По нашем мишљењу није довољно да се међупростори туку само ватром, како то предвиђају наша правила, већ их треба контролисати и бранити мањим деловима. То је потврдило и наше искуство, јер су наше јединице у току рата поседале положаје са четама у линији, а међупросторе већином браниле нарочито одређеним деловима (вод, одељење, а понекад и, по неколико бораца с пушкомитраљезом).

Док правила, с једне стране, предвиђају да поједине линије треба бранити и поседати саобразно плану дејства на свакој од њих и према њиховом положају у односу на земљиште и остало, дотле та иста правила предвиђају да се линије, које су намењене за први ешелон, поседују јачим снагама, али то не доводе у везу са планом дејства на линијама. Тако, на пример, у правилима се предвиђа да стрелачки пук треба да сасреди своје основне снаге и средства за одбрану прве линије, с тим да се после борбе на њој повуку преко друге на следећу линију. То значи да су у том случају на другој линији остављене знатно слабије снаге, тако да је природно да ће је и слабије бранити. Али ако би се имала намера да се и друга линија брани исто тако упорно, онда би се један део снага са прве линије морао задржати и на другој линији. Због тога смо мишљења да стрелачки пук не треба увек да распоређује своје главне снаге и средства на првој, него понекад и на другој линији, нарочито онда ако је треба упорније бранити. Према томе, поједине линије треба поседати у складу са планом дејства, карактером земљишта и осталим околностима, имајући у виду какав отпор треба пружити на свакој од њих. На тај начин може се десити да се поједине линије могу поседати једнаким снагама ако имају исту улогу и ако су једнаки и остали утицајни чиниоци.

Наша правила предвиђају да један део или све снаге на другој линији имају улогу резерве за време борбе око прве линије и међупростора између прве и друге линије. Ми сматрамо да се ове снаге у току борбе за прву линију не морају налазити на својим положајима уређеним за одбрану на другој линији, већ се могу налазити, ако то ситуација захтева, и испред друге линије, на најпогоднијем месту за вршење противнапада, остављајући само мање делове на положајима (ако је то потребно). Поставља се питање: да ли треба издвојити и такву резерву која не би била везана за одбрану ниједне линије, већ би имала улогу резерве при вођењу борбе око сваке линије? По нашем мишљењу, то се може десити, углавном, онда, када ширина фронта не дозвољава да се једновремено поседују две линије или онда када се располаже са довољно снага не само за једновремено поседување две линије, него и за образовање посебне резерве.

Извођење одбране на поседнутим линијама

Иако све линије, начелно, имају исту намену, као што смо то раније навели, ипак се оне различито бране (дуже или краће време), зависно од карактера земљишта и плана дејства. Тако, на пример, неке се могу бранити и по методу позиционе одбране, нарочито онда када постоје тешкоће при повлачењу у току дана са дате линије, или када треба бранити једну линију дуже времена ради извлачења материјалних средстава непосредно иза те линије, или најзад, када се линија налази на погодном положају, тако да постоје погодни услови за дуже задржавање непријатеља без већих сопствених губитака. (По нашем мишљењу, повлачење са линија, начелно, треба вршити ноћу, ако не би било услова за продужење успешног отпора у току следећег дана).

У нашим правилима предвиђен је начин дејства јединица само у оним случајевима када поједине узастопне линије имају улогу да не дозволе непријатељу пробој из покрета. Ту се, на пример, предвиђа да се јединице повлаче у моменту када се непријатељ припреми за извршење општег јуриша, али се не говори о томе како треба дејствовати на оним линијама које се извесно време бране методом позиционе одбране, тј. када треба одбити и општи јуриш непријатеља или неколико таквих јуриша. Да ли се у таквим случајевима води борба исто онако као и у позиционој одбрани? Да ли је то могуће са онаквим посудањем линија како се обично посудају у маневарској одбрани, или треба примењивати неке друге форме борбе, које се разликују и од оних у маневарској и од оних у позиционој одбрани (које правила предвиђају), а које ће нам омогућити да водимо борбу и са мањим снагама за дуже време на датим линијама? По нашем мишљењу, при одговору на ова питања треба да се првенствено ослонимо на искуства наше Армије (о чему ћемо касније говорити).

У војној литератури наилазимо на гледиште да се маневарска одбрана, и поред тога што допушта губитак земљишта, карактерише упорношћу, која се огледа у отпору јединица на овој или оној линији (ако је то неопходно), и извођењем противнапада, са циљем да се непријатељ задржи и да му се нанесу што већи губици, да би се наше снаге повукле на следећу линију, али не пре одређеног времена. Међутим, ми се само делимично слажемо са таквим гледиштем. По нашем мишљењу, непријатељу треба пружити организован отпор и вршити противнападе не само на свакој линији, већ и у међупросторима (заседе и отпорне тачке) између њих. То значи да се упорност одбране састоји баш у томе што се организован отпор пружа кроз целу дубину тако да се непријатељ принуди да борбом осваја сваку стопу земље, губећи не само време, већ и сопствене снаге и средства. А ако се одбрана извесних линија мора изводити за дуже време, онда се упорност маневарске одбране још више повећава.

У тач. 536 Ратне службе, између осталог, каже се: „Повлачење с једне линије на другу регулише се наређењима претпостављеног . . .“, а у војној литератури се може наћи на захтев да се линије одбране не смеју напустити пре предвиђеног рока. Међутим, није прецизирано да ли ту треба подразумевати време као простор, тј. унапред одређени час и датум, или време у односу на дејство непријатеља. По нашем мишљењу, моменат напуштања

линија у маневарској одбрани зависи од дејства непријатеља и уопште од ситуације. Најбоље би било да се одреди датум и час до којих треба задржати непријатеља на одређеној дубини одбране, а време држања појединих линија одређивати с обзиром на дејство непријатеља. На пример, може се унапред одредити само то на којим ће се линијама давати отпор до општег јуриша непријатеља (а када ће то стварно бити по времену зависи од дејства непријатеља). Па и поред тога што се момент повлачења са линије унапред одређује с обзиром на дејство непријатеља, оно се ипак мора вршити по наређењу, односно сигналу претпостављеног, јер повлачење батаљона, па и пука, не зависи само од ситуације пред њиховим фронтом, него и од ситуације пред суседима.

Наша правила предвиђају да се повлачење са линија врши пре непријатељског општег јуриша, тј. пре но што би се јединице уплеле у неке отсудније борбе. Кад је то тако, онда се поставља питање: шта треба подразумевати под појмом „општи јуриш“, тј. када се треба повући с обзиром на степен дејства непријатеља? По овом питању постоје различита мишљења, тако да оно није прецизно одређено ни у литератури. Ако би се решило да јединице треба повући са дате линије у моменту кад је непријатељ пред општим јуришем, онда би се, по нашем мишљењу, требало повући у моменту када непријатељ отпочне, односно када треба да отпочне артиљериску припрему, а можда и раније, тј. када се непријатељ припрема за напад, када је његова припрема у завршној фази. Природно је да не би имало никакве потребе нити смисла да се јединице задржавају на положају за време артиљериске припреме, ако се не предвиђа сачекивање непријатељског јуриша, јер би то доводило само до сувишних губитака. Зато би у таквим случајевима при повлачењу требало оставити поједине делове на положајима, који ће и даље пружати отпор непријатељу да би код њега створили утисак као да се ради о одлучном отпору на датој линији. Осим тога, непријатељ би морао да савлађује препреке под вапром.

У вези са тим, поставља се још једно питање, наиме: да ли јединице треба увек повући са дате линије у раније одређеном моменту? Ми сматрамо да не треба. Ако је, на пример, предвиђено да се нека јединица повуче у моменту када је непријатељ пред општим јуришем, али се деси да непријатељ напада јачим снагама само на фронту једне јединице, а да уопште не врши напад и на њене суседе, онда би било природно да се та одлука промени и да таква јединица задржава непријатеља све дотле док ситуација на целом фронту не буде захтевала њено повлачење. Другим речима, то значи, да ће та јединица морати да одбије не само општи јуриш, већ и неколико следећих јуриша непријатеља. Осим тога, биће можда потребно да се у току борбе врши маневар снагама и средствима и по фронту. С друге стране, ако непријатељ врши напад на целом фронту, али не једновремено, онда би било потребно да јуриш непријатеља одбијају оне јединице на чијем је положају непријатељ раније напао. Иако се једновремено повлачење на целом фронту не може постићи, ипак се оно мора вршити у таквом временском размаку који неће дозволити непријатељу да угрози бокове оних јединица које се касније повлаче.

Осим тога, може се десити на појединим правцима и линијама да ће непријатељске снаге нападати под неповољним околностима, тако да ћемо

успети не само да одбијемо његов општи јуриш, него и да га потпуно разбијемо. У таквим случајевима наше снаге могу да се задрже и дуже од предвиђеног рока, ако би то дозвољавала општа ситуација. У нашем рату било је низ таквих примера. Према томе, моменат повлачења са извесних линија може се унапред одредити, с тим да се повлачење увек врши према конкретной ситуацији и да се стварни моменат повлачења одређује у току борбе.

У нашим правилима, углавном, предвиђа се да јединице дејствују у границама свог фронта, не допуштајући неко веће померање по фронту и на суседне отсеке. То се спроводи и у тактичким задацима у току једне одбранбене операције. Истина, предвиђају се само извесне интервенције резерва на спојевима, а дејства на суседним отсецима своде се, углавном, на дејство ватром како у позиционој, тако и у маневарској одбрани.

У маневарској одбрани јединице обично поседају положаје по групном систему, тј. поседају поједине чворове и рејоне одбране, тако да се непријатељ може тући само ватром ако би нападао и у међупросторима. Међутим, иако су наше јединице у току рата поседале доминирајуће положаје са непосредним међупросторима између њих, оне се ипак нису круто држале поседнутих положаја. Напротив, оне су се одликовале високијем маневарским способностима, тако да су у току борбе веома брзо претпројавале свој борбени поредак и примењивале дејства која су најбоље одговарала датој ситуацији. Тако, на пример, ако би непријатељ нападао кроз међупростор, онда би наше јединице остављале само један део снага на положајима, а са другим делом, а понекад и са целом својом снагом, ударале у непријатељски бок. У противном случају непријатељ би, надирући кроз међупросторе, угрозио наше снаге на положајима и присилио их да се повуку такорећи без борбе (ако у плану није предвиђено да воде борбу у позадини непријатељских снага). Такво померање снага вршено је и ван одређених граница фронта датих јединица. Ако би се десило да непријатељ врши напад само на положаје појединих јединица (батаљона, бригаде), онда би се нападне јединице (батаљон, па чак и бригада) бацале главним или свим својим снагама у противнапад на непријатеља. На тај начин, наше јединице успевале су не само да задрже далеко надмоћније снаге, већ често и да их потпуно разбију. Пошто је искуство доказало да су овакви маневри могући и корисни, ми смо трамо да их треба темељитије проучити и оценити у којој се мери могу користити у евентуалном будућем рату.

У тачки 535 РС, између осталог, каже се: „Артиљериска, минобацачка и митраљеска ватра отвара се са највећих отстојања... Према степену непријатељског приближавања одбрана уводи у борбу сва своја средства...“ У литератури се наилази на гледишта која се потпуно слажу са овим поставкама. И у њој се истиче потреба отварања ватре из свих средстава са највећих отстојања и тежња за њеним постепеним појачавањем по мери приближавања непријатеља с тим да се достигне максимум на линији запречне ватре. То се односи на отварање ватре на главне снаге и на њихове претходнице (тј. на веће и мање снаге) и не само испред главног положаја, већ и са међуположаја. Другим речима, за маневарску одбрану наша правила не предвиђају могућност сачекивања непријатеља на најближа отстојања са циљем да се у последњем моменту отвори снажна и изненадна ватра која би му нанела што веће губитке и проузроковала његово потпуно разбијање.

Искуства наше Армије и по овом питању превазилазе поставке правила. У овом погледу основна парола наших јединица у борби била је отварање ватру само онда, када ће погодак у циљ бити сигуран, јер се у свакој борби тежило да се непријатељ потпуно разбије, а не само задржи, а то се могло најлакше постићи ако се непријатељу нанесу што већи губици. Осим тога, пошто нисмо имали магацина муниције (отимали смо је од непријатеља), морали смо, нарочито у одбранбеним борбама, да водимо рачуна о најрационалнијем коришћењу сваког метка и о заплењивању муниције уопште. Одбранбене борбе наше Армије биле су изразито активне. Та активност огледала се нарочито у извођењу снажних и смелих противнапада и противудара са свима расположивим јединицама. А изненадно отварање ватре на непријатеља са најближих отстојања био је један од битних предуслова наших успеха.

У маневарској, као и у позиционој одбрани, у току рата наше јединице најчешће су поседале погодне положаје за одбрану, на њима се добро маскирале, сачекивале непријатеља на блиским отстојањима (на 50—100 м), отварале изненадну најјачу ватру и тек после тога прелазиле у противнапад свим снагама или појединим деловима. Таква тактика у одбрани била је икорисна и успешна, јер су наше јединице успевале да разбијају многобројније непријатељске снаге и да им наносе осетне губитке уз веома мали број сопствених губитака.

Прикривеним поседањем положаја и маскирањем јединица с једне стране, избегавали смо непотребне губитке од непријатељске артиљерије, а с друге, могли смо да отворимо ватру на непријатеља онда када је њено дејство најефикасније. Било би погрешно да смо се откривали пре времена на положајима не само због тога што нисмо имали артиљерије за контрабатирање, већ и због тога што бисмо превременим откривањем трпели веће губитке и ишли на руку непријатељу, јер би могао правилно да усмери своје снаге. То би било погрешно чак и под условом да смо располагали и са довољно средстава за контрабатирање. На пракси се показало да је непријатељ увек трпео мање губитака и да је брже продирао у дубину наше одбране када смо отварали ватру са већих отстојања. Због тога, по нашем мишљењу, у периоду подилажења, приближавања и наступања једино долази у обзир дејство авијације.

Док је непријатељ у првом периоду рата испред својих главних снага истурао претходнице (јачине од вода до батаљона), које су наше јединице својом тактиком успешно разбијале и уништавале и поред њиховог максималног ојачавања, већ у другој половини 1942 године морао је да одустане од таквог начина кретања и да прибегава кретању у развијеном борбеном поретку, нарочито на оним правцима на којима је очекивао да ће наићи на отпор наших јединица, као на пример, у борбама на Мањачи 1942 године, у Четвртој и у Шестој офанзиви. Међутим, мишљење да је непријатељ примењивао такву тактику у циљу тзв. чишћења терена само је делимично тачно. Иако је непријатељ тежио да потпуно очисти територију на својим боковима и у позадини од наших делова и појединих јединица, како га отуда не би узнемиравале, он у томе није никада успевао. Пре свега, он није могао никада да оствари непрекидан фронт кроз који наше јединице не би могле да изврше пробој, јер је у свом борбеном поретку увек имао празних међупро-

стора, сем ако се радило о окружавању наших јединица на мањим посторијама. Да је непријатељ примењивао овакву тактику због чишћења терена, он би, у сваком случају, истурао претходнице и осигуравајуће делове испред свога развијеног борбеног поретка. Међутим, непријатељ је морао да примењује такву тактику због опште ситуације у нашој земљи, као и због тактике вођења одбранбених борби наших јединица, које су примењивале најразличитије форме дејства. А ако једна армија примењује разноврсна борбена дејства, онда она намеће своју тактику непријатељу и код њега изазива извесну несигурност. Питање је — да ли је непријатељ имао толико спремних војника, који би се усудили да иду у мањим групама испред својих главних снага када им је претила тако велика опасност од уништења. Свакако, непријатељу је било лакше наносити веће губитке када је наступао у колонама. Међутим, непријатељ је, наступајући у развијеном борбеном поретку, упадао са својим главним снагама под нашу убитачну блиску ватру, тако да смо га разбијали и наносили му велике губитке без обзира на то што је био развијен за борбу. Да би наша ватра била што успешнија и изненаднија, пропустили смо његове патроле, које су се обично кретале на отстојању од 200 и више метара испред главнине, и отварали је тек онда када би наишла њихова главнина.

Правилска поставка „да се ватра отвара почев од највећих отстојања“ заснива се, између осталог, и на тежњи да се непријатељу нанесу што већи губици. Међутим, поставља се питање, да ли ће се непријатељу нанети већи губици кад се ватра отвара са највећих отстојања и даље продужава све док се непријатељ не приближи на јуришно отстојање, или кад се изненада отвори из непосредне близине. Ми сматрамо да би непријатељ у овом последњем случају претрпео веће губитке и да би ефекат блиске ватре био много већи. То је једна страна овог питања. С друге стране, ако бисмо отварали ватру са већих отстојања, онда би и непријатељ могао да дејствује против наших снага, да им наноси губитке и да смањује ефекат нашег ватреног дејства. То је изразито потврдила пракса наших јединица. Можда је то било довољно тешких ватрених средстава. Но, без обзира на будућу zasiћеност наше Армије таквим средствима, сматрамо да ће и она бити ефикаснија на мањим отстојањима, јер могу прецизније и изненадније дејствовати на непријатеља, тако да непријатељ неће имати довољно времена да предузме одговарајуће противмере.

Да ли ћемо добити више времена ако отварамо ватру са већих или са ближњих отстојања? Отварањем ватре са већих отстојања непријатељ се приморава да се развије на већем удаљењу од предњег краја наше одбране и да врши извесну припрему напада. Међутим, иако се на овај начин добија у времену, ипак се губи у томе што непријатељ организованије наступа, тако да му је у већини случајева потребно мање времена за припрему напада после неуспелог покушаја за пробијање наших линија из покрета, или се може десити, с обзиром на надмоћност својих снага, да успе из покрета да збаци наше снаге са дате линије. Поред тога, и при отварању ватре са блиских отстојања непријатељ се натерује на развијање и припрему напада. У већини случајева непријатељ ће бити присиљен да потроши више времена за припрему напада због тога што се отварањем ватре из непосредне близине

скоро редовно постиже веће растројавање његових снага. Према томе, време се може добити и на овај други начин, те се поставља питање коме начину треба дати предност. Иако је на ово питање тешко одговорити, ми смо, ипак, мишљења да у извесној мери треба дати предност другом начину, тј. отварању ватре са блиских растојања, чак и онда када имамо у виду само добијање у времену, јер је неоспорно да ћемо дуже задржати непријатеља ако му нанесемо веће губитке.

При вођењу одбранбених борби у нашим условима, када је непријатељ био много надмоћнији у снагама, лако и тешко наоружању, успевали смо да сачувамо наше снаге и да му нанесемо велике губитке, захваљујући нашој тактици која се огледала у томе што смо изненадно тукли непријатеља са свим својим средствима у моменту када сва његова ватрена средства још нису била у дејству. А када је требало да се наше јединице после борбе повуку на следеће линије, оне су се лакше могле повући и одвојити од непријатеља онда када би га сачекале и растројиле прецизном ватром, него у оним случајевима када је непријатељ систематски надирао под нашом ватром.

Међутим, питање отварања ватре наших јединица било је тесно повезано са њиховом даљом борбеном делатношћу. Зато се ово питање не може ни посматрати изоловано. Пре свега, наше јединице у вођењу одбране масовно су изводиле противнападе и противударе у циљу уништења и разбијања непријатељских јединица. Уосталом, то је био и најбољи начин на који смо могли да решавамо и проблем снабдевања наоружањем и муницијом. Према нашим правилима, као што смо видели, маневарска одбрана састоји се из низа узастопних борби на раније предвиђеним линијама у комбинацији са кратким и изненадним противнападима („При повлачењу с једне линије на другу целисходно је стварати групације за кратке противнападе и заседе са учешћем тенкова . . .“ РС тач. 337), а кроз литературу противнапади се предвиђају, углавном, у оним случајевима када непријатељ продре у положај и угрози бокове јединица које се повлаче. Даље се предвиђа да противнападе првенствено изводе резерве са циљем да задрже непријатеља и омогуће сопственим деловима да се са успехом одвоје од њега. Међутим, искуства наше Армије у том погледу била су богатија, а сами противнапади имали су далеко већи значај. Пуштајући непријатеља на блиско отстојање, после отварања снажне ватре, наше јединице су скоро увек прелазиле у противнапад са циљем да потпуно униште или разбију непријатељске снаге на одређеном делу фронта и да заплене потребне количине оружја и материјала. Противнапади су извођени снажним ударом и великом брзином, тако да непријатељ није имао времена да се среди и да у већој мери искористи своја ватрена средства. Противнапади су готово увек извођени на свакој линији делом или свим снагама (батаљон, бригада). Ретко се догађало да је нека наша јединица, после отварања снажне ватре, остајала на месту, јер се то оправдано сматрало као прешка. Избор момента за извршење противнапада једновременним ударом свих јединица играо је веома важну улогу. А за такве противнападе треба имати јединице високих морално-политичких и борбених квалитета, јединице које су у стању да се из одбране свом снагом бацају у противнапад и на надмоћнијег непријатеља. Баш због тога што правила не

предвиђају овако масовну примену противнапада и са свима јединицама, огледа се слабост и неактивност такве маневарске одбране.

Да бисмо поткрепили наше наводе о ефикасности и целисходности оваквих дејстава, од многобројних примера из нашег рата навешћемо само неколико:

— у јулу 1942 године на Мањачи, 90 бораца једног нашег батаљона прешло је у енергичан противнапад на непријатеља који је био продро у један део одбране и том приликом пошло им је за руком да потпуно разбију и униште 600 непријатељских војника (било је 120 заробљених и 107 мртвих);

— у децембру 1942 године један наш батаљон код Санског Моста разбио је и уништио један батаљон Немаца;

— у августу 1943 године исти батаљон разбио је један немачки батаљон код Кисељака и том приликом убио 84 непријатељска војника. Као што се види, у свим овим примерима непријатељ је претрпео озбиљне губитке, док су наше јединице имале само по 3—10 мртвих и рањених бораца.

Ако је већ донета одлука да се непријатељ сачека на блиском отстојању и да се потом на њега изврши противнапад, онда се поставља питање: где треба заузети положај — да ли на доминантним линијама где се снаге могу лакше бранити или на неком другом месту које је мање погодно за дужу одбрану? По нашем мишљењу било би боље да поседнемо непогоднији положај ако смо сигурни да ћемо разбити непријатељске снаге и да ћемо бити присиљени да се на њему дуже бранимо, или онда када постоје услови за успешно повлачење на следећу линију, јер ће то непријатељ мање очекивати (на пример: у подножју падина или у равници), тако да ће и дејство бити изненадније. У наведеном примеру код Кисељака, наш батаљон заузео је положај у равници на 400 м испред падина и тврдих зграда у с. Хомољу, тако да се непријатељ — када је изненада наишао на наш стрељачки stroj, који је отворио ватру и прешао у противнапад, — није могао снаћи нити пружити ма какав отпор, већ је прешао у панично бекство.

Ноћни противнапади, односно напади заузимају посебно место у одбраненим борбама наших јединица у току рата. После пада мрака непријатељ је, углавном, увек прекидао напад и предузимао мере за привремену одбрану достигнуте линије. Повољни услови за извођење наших ноћних напада постојали су и онда када непријатељ не би успео да збаци наше снаге са извесних положаја, тј. онда када би се задржао на својим ранијим положајима. Поред тога што су наши ноћни напади давали добре резултате, они су јако замарали непријатеља. Због тога он често није био у стању да следећег дана продужи наступање истим јединицама, већ се скоро редовно задржавао по један, а понекад и више дана на истим положајима, што је зависило од губитака које би претрпео у ноћној борби. Он је могао да пређе у напад свежим снагама из дубине ако их је имао. Зато у ноћним нападима треба тежити да се нападну и оне његове снаге које се налазе у дубини. Према томе, по нашем мишљењу, у маневарској одбрани добија се више у времену применом оваквих напада, но што непријатељ изгуби у току припреме напада и савлађивању препрека. Кад непријатељ постигне изванредан успех у току дана и пређе у одбрану на новим положајима, онда се ноћни напад може успешно извршити због тога:

— што непријатељ, услед привидног неуспеха наших снага у току дана, сумња у могућност ноћног напада наших јединица, тако да није довољно опрезан и што су његове снаге јако заморене претходног дана;

— што непријатељ нема могућности да се солидније утврди за одбрану и што постоје непосреднути и небрањени међупростори у његовом распореду, који се могу добро користити;

— што наше јединице добро познају земљиште и што постоје могућности за примену најсложенијег маневра.

Када се предвиђа ноћни напад, треба чувати борбену способност сопствених јединица за време борбе у току дана. Напад треба вршити енергично и што раније, такорећи, одмах по паду мрака, јер је непријатељ утолико неспособнији за одбрану, уколико се брже изврши ноћни напад. На пример, у Четвртој офанзиви непријатељ је пред саму ноћ избио са једним пуком на једну косу западно од Санског Моста и приступио организацији одбране. Наша два батаљона извршила су напад одмах по паду мрака и успела да потпуно разбију и уз велике губитке одбаце непријатеља на дубину од 4 км. Том приликом заплењено је 4 топа, 120 коња и много другог материјала и муниције.

У Четвртој офанзиви на два батаљона Прве крајишке бригаде, који су бранили правац Сански Мост — Босански Петровац, нападача је скоро цела дивизија, ојачана артиљеријом и тенковима. Па и поред тога батаљони су успели да задрже непријатеља 18 дана на дубини од 6 км и да у том времену изведу десет дневних борби и седам ноћних напада. У току дана батаљони су прелазили у противнападе, када су за то били повољни услови. Иако је однос снага био 12 : 1 у корист непријатеља, ова два батаљона су успела да га задрже тако дуго и на тој релативно малој дубини, захваљујући активном извођењу одбране, тј. примени противнапада и ноћних напада. По нашем мишљењу, батаљони у овом случају не би успели да задрже непријатеља онолико времена и на оваквој дубини да су дејствовали онако како то предвиђају наша правила.

Раније смо поставили питање како треба дејствовати на оним линијама које треба бранити за извесно време по методу позиционе одбране, ако се располаже истим снагама, као и на оним линијама које се напуштају у моменту када је непријатељ пред општим јуришем. По нашем мишљењу, треба дејствовати онако како су дејствовале наше јединице у току рата, тј. пустити непријатеља на блиско отстојање и вршити противнападе и ноћне нападе свим снагама, јер је то најсигурнији пут за извршење постављеног задатка.

Иако су за време непријатељских офанзива поједине наше јединице остављане у непријатељској позадини, или тамо нарочито убациване, са циљем да нападају непријатељске колоне и гарнизоне, руше његове комуникације, развлаче његове снаге и успоравају његово надирање, ипак то није предвиђено у правилима ни једне од армија и поред тога што су те јединице постизале одличне резултате. То је вероватно због тога што је постојала бојазан од заробљавања јединица које би остале у позадини. Међутим, таква опасност није претила нашим јединицама, а свакако неће претити ни у евентуалном будућем рату.

Правила предвиђају да се између узастопних линија у маневарској одбрани постављају заседе, али не прецизирају њихову улогу, нити начин

на који треба да дејствују у различитим ситуацијама. Међутим, према техници дејства у маневарској одбрани и јачини ових заседа могло би се закључити да оне имају више улогу да заштите јединице које се повлаче, него да сигурно задрже непријатеља и да му нанесу озбиљније губитке.

Наше јединице су широко и успешно примењивале заседе (од одељења до баталјона, па и више) које су редовно наносиле непријатељу велике, а саме трпеле минималне губитке. Оне су приморавале непријатеља да се креће споро и опрезно, тако да је темпо његовог наступања био знатно спорији. И заседе треба постављати првенствено тамо где то непријатељ најмање очекује, водећи рачуна и о могућности лакшег повлачења јединица, ако не би успеле да одбаце непријатеља. Заседе треба тако поставити да се непријатељ дочека са фронта и бока, како не би могао благовремено да развије своје снаге, а после отварања изненадне и снажне ватре увек треба искористити његову забуну и прећи у енергични противнапад.

На основу изложеног можемо извести закључак да у маневарској одбрани треба:

1. — Примењивати најразличитије форме борбених дејстава, јер ће то повећавати упорност наше одбране, а непријатељ ће трошити више снага и времена и постати много инертнији и неодлучнији.

2. — Обавезно бранити сваки погодан положај и не дозволити непријатељу да без борбе заузме ни једну стопу земље, тим пре што нам то омогућава карактер нашег земљишта и што простор наше земље не дозвољава велика отстојања између линија.

3. — Отварати ватру претежно са блиских отстојања, јер ће се тако наносити већи губици непријатељу.

4. — Прелазити у противнапад са сваке линије, свим расположивим снагама или једним њиховим делом, у циљу разбијања и уништења непријатеља.

5. — Изводити честе ноћне нападе у свим ситуацијама, јер се тиме, поред добрих резултата, највише замарају непријатељске снаге и добија доста у времену.

6. — Остављати део сопствених снага у непријатељској позадини или их тамо убацивати.

7. — Широко примењивати заседе и са јачим снагама.

Ако би се поступило по овим захтевима, сматрамо да би маневарска одбрана имала активнији карактер, да би непријатељ трпео веће губитке, а бранилац добијао више времена. Због тога би и наша правила требало допунити у том смислу.

Генералмајор ВЕЛИМИР КНЕЖЕВИЋ

О ДОГМАТИЗМУ У ВОЈНОЈ НАУЦИ И ИЗБОРУ ПРАВЦА ГЛАВНОГ УДАРА

Тактика и уопште наука о вођењу рата — иако поседује извесна начела која се од вајкада нису изменила (да су напад и одбрана основни видови борбе, да се једино нападом непријатељ може победити и други) — теориски се обрађивала и непрекидно се обрађује, коригира и допуњује. Ово је неизбежна последица сталног мењања основних чинилаца који утичу на вођење рата, који показују постојеће стање одговарајуће земље — армије: развој производних снага (а то значи њене ратне технике и ратног потенцијала уопште); искуства која се стичу у миру, а поготово у рату; унутарњу и спољнополитичку ситуацију, географски положај земље и друге елементе који непосредно или посредно утичу на вођење рата уопште. Значи, сва питања из области тактике и оператике и њихова теориска обрада, ако хоће да буду научно заснована и актуелна, морају произилазити из конкретних услова одговарајуће земље и одређеног временског периода. Тек после тога долази оно што се обично назива вештина (ратна — оперативна вештина), наиме, како применити теориска начела у условима неког конкретног рата, заправо како руководити сложеним јединицама у брзо променљивим ситуацијама, како организовати и изводити операције или бојеве, ради извојевања пуне победе над одређеним непријатељем.

Према томе, наука о рату једне одређене земље — армије не може и не сме бити просто копирање теориских поставки неких страних армија и њихових војних теоретичара, ма колико оне биле добре и на ратној пракси доказане и без обзира на постигнуте успехе тих армија које су саме себе оправдале на темељима искушане ратне праксе. Може се начелно узети да су те поставке правилне и добре, јер су вероватно произишле из конкретних услова и захтева које карактеришу баш ту земљу — армију. Међутим, треба имати у виду да се не сме једноставно усвајати ничија теорија тактике и оператике и да би исто тако било штетно ако би се на пракси — у непосредном вођењу рата — догматски и круто примењивала. Таква шаблонска примена најчешће доводи до шематске процене разних елемената ситуације и искључиво математичког одређивања (кроз устаљене и теориски доказане односе снага), разних норми (ширина и дубина фронта, ешелонирање и друго) за оформљавање сопственог борбеног поретка и до уопштавања и уклапања

свега у одговарајуће форме и правилске одредбе. Неоспорно је да је, у склопу општег разматрања, потребно да се цени и анализира свака одређена ратна ситуација, с тим да то буде само полазна тачка за отпочињање стварног и конкретног руковођења. Али ако се руковођење своди на шематску примену теорије, онда то није нити се може назвати вештином, већ је то неко више административно математичко решавање и вођење рата уопште. Дакле, теорија није све, заправо у конкретном случају она није ништа, ако је командант — руководилац кроз одлучивање и касније руковођење не оживи, тј. док не унесе у њу свој дух (оживи теорију) и претвори је у своју вештину. Заправо, тек тада када се она унесе у одређене услове конкретног бојишта и осталих основних фактора (својих и непријатељских снага, земљишта на коме трупе живе и дејствују, времена, морала и друго) и када се све ово комплексно захвати од стране одређеног команданта, теорија постаје вештина, односно његова вештина.

Код великих империјалистичких армија, састављених од безброј разнородних јединица и установа, са великим ратним потенцијалом, разноврсном и бројном савременом техником, преовладава више онај први моменат административно математичког руковођења, где се вештина и умешност руковођења у највећој мери своде на рачунски процес, који обавља велики апарат штаба и кроз који готово сама по себи произлази и командантова одлука. Код великих армија, код којих се оперативно — тактичко решавање и одлучивање заснива у највећој мери на стварању рачунске надмоћи над противником (не само просто бројне, већ и у првом реду техничке), где се сва тактика подређује основном питању какав је однос снага, можда је, полазећи од карактера такве армије, и оправдано што је рачуница готово заменила вештину. Но, и поред преимућства које даје повољан однос снага, примери из прошлости нам показују да су се такве крупне армије потпуно заустављале или се тешко сналазиле, када су се нашле у друкчијим условима рада и дејства од нормално предвиђених, у којима се преимућства надмоћне и савремене технике нису могла искористити. Наше је мишљење да се овакво руковођење не може дозволити, нарочито оној армији која је по снази слабија од свога противника. Баш код малих земаља — армија, обавезно мора да доминира вештина како у коришћењу своје теорије, тако и још више у искоришћавању свих елемената које конкретна ситуација нуди и где снажљивост, еластичност, смелост и видовитост треба да надвладају — замене разне теориске поставке. Дакле, теорија и вештина вођења рата релативно слабије армије мора да полази од чињенице да је слабија и да баш на основу тога пронађе не само идеје већ и конкретна решења за савлађивање надмоћнијег противника, без обзира на његову надмоћност. Шта се све може постићи ако се пође са такве основе, показује нам баш Народноослободилачки рат, чији су велики резултати постигнути, поред осталог, благодаречи вештом, разумном и сигурном руковођењу.

Морамо напоменути да се претходно излагање не сме схватити као негирање теорије у војној науци или њено одвајање од вештине. Напротив, потенцирајући и једно и друго треба одредити њихову стварну улогу, садржај и право место. Исто тако се не мисли на потпуно одбацивање туђих тео-

рија, већ на њихово правилно оцењивање, прихватајући само оно што одговара конкретним условима одређене земље — армије.

Наша Армија се стварала у потпуно посебним условима револуционарног Народноослободилачког рата, кроз тешку и сурову борбу са окупатором и разним квислиншким формацијама и кроз рат израсла у армију од близу милион војника. У послератном периоду она се брзо развија и изграђује у савремену армију. У изградњи и обуци њеног кадра била је прихваћена и пресађивана теорија вођења рата Совјетске армије, а уџбеници и правила, као и разне друге теориске обраде из тактичког и оперативног оквира, преношени су у наше школе, обуку старешина и праксу наше трупе. Поред тога, у теориским разматрањима кроз чланке наших војних часописа веома мало се одмакло од постављених и решаваних питања из теорије вођења рата Совјетске армије. Нема сумње да су то наметали објективни услови стварања и изградње наше Армије и да је то тако морало бити, пошто се доскоро није ни могло озбиљније поставити питање да ли се све то може једноставно прихватити и у потпуности применити на услове наше земље и Армије. Значи, поставља се питање, да ли су тактика и оператика које користимо, и поред незнатних измена које се једино односе на величине извесних норми, стварно наше и да ли одговарају нашим конкретним условима. Ми сматрамо да у највећој мери нису, а ево зашто. Пре свега, може се поћи од чињенице да смо овладали теоријом ратне вештине Совјетске армије, да су наши кадрови исту прихватили до те мере да је у свом практичном раду примењују, а да при томе досада још нису озбиљније испитали у којој мери она одговара нашим конкретним условима и да ли је без темељне коректуре, која би одговарала нашим условима, можемо користити и у потпуности примењивати у нашој пракси. Начин, форма и суштина рада и решавања задатака из тактичког и оперативног оквира, како у школама тако и у трупи, показују нам да се и сада строго држимо не само принципијелних поставки како их је дала совјетска теорија и пракса, већ и начина примењивања, извођења и одвијања сваке борбене радње. Често се иде тако далеко да се у одређене форме уклапају јединице и оформљују борбени пореци. Карактеристично је да се погрешно оцењују одлуке појединаца који су се слободније удаљили од онога што је теорија поставила, иако су њихове одлуке често биле плод реалне процене конкретних објективних и субјективних момената, плод нашег сопственог искуства и одраз посматрања које избија из наше сопствене стварности. Поред тога, карактеристично је да тактички колективи и руководства не воде рачуна да кроз саму поставку задатка дају такве основне елементе (у првом реду снаге и средства) који би излазили из наших услова и наше праксе, како би се и само одлучивање могло изводити са више реалности и индивидуалног уношења. Разлог за непостојање или сузбијање иницијативе да се крене овим путем, понекад се налази само у тврђењу да је руска теорија истодобно и ратна пракса Совјетске армије која је доказана и оправдана постигнутим успесима. Можда је то оправдано за Совјетску армију и њене услове, за које је и на основу којих је та теорија и разрађивана, али је можда потпуно погрешна и неприхватљива за нас и за наше услове.

Из досадашњег излагања види се колико је нужно да се постојеће теориске одредбе добро проанализирају кроз призму наших конкретних услова

и прилика, да би се видело у којој мери одговарају и у чему их треба мењати и допуњавати. Баш ради тога, још више се намеће задатак, да многа тактичка питања која су нашла свој специфичан одраз у нашим условима у току Народноослободилачког рата, теориски развијемо, обрађујемо и уопштавамо. Ноћне борбе, и то крупним јединицама, борбе у планини и насељеним местима и многе тактичке радње не можемо ни у каквим туђим теоријама и искуствима корисније и конкретније пронаћи, него што је то дато и испробано у нашем Народноослободилачком рату.

У том циљу потребно је:

— да на основу сопствених искустава и досада обрађене савремене војне науке приступимо обради наше тактике и оператике, која ће бити одраз конкретних прилика и могућности;

— да анализирамо и теориски разрадимо све оно из нашег Народноослободилачког рата, што је актуелно и практично нужно с обзиром на наше данашње услове;

— да кроз школе и редовну обуку старешина ослободимо сваког појединца теориске неприкосновености и развијемо њихову идејну индивидуалност, потстакнуту датом и нашем конкретном условношћу, тако да теорија у рукама наших команданата постане и њихова вештина, и

— да у претпоставкама тактичких задатака дајемо такве снаге и средства (нарочито ојачања) која ће одговарати нашим реалним могућностима, а тиме и правилној обуци старешина.

Избор правца главног удара на планинском земљишту

У нападној операцији — боју избор правца главног удара претставља најважније питање које решава командант јединице и које чини основу његове одлуке. Пошто командант нормално групише своје главне снаге на изабраном правцу главног удара са циљем да разбије, уништи и победи непријатеља, природно је да се овом питању посвећује највећа пажња.

У даљем излагању размотрићемо ово питање под претпоставком да пред собом имамо браниоца који располаже бројно и квалитетно надмоћнијом ратном техником (авијација, тенкови, артиљерија) и да се дејства изводе на планинском земљишту, којим се карактерише и највећи део наше државе.

Основне карактеристике планинског земљишта (слаба пролазност и комуникативност, пошумљеност или кршевитост, испресецаност дубоким долинама, зими дубоки снег и др.) чине да армија са савременом техником коју покреће мотор губи своја маневарска својства и особине. Због тога је кретање главних снага овакве армије, а према томе и њихова употреба, неизбежно упућена искључиво дуж комуникација, којих нормално има врло мало и које омогућавају само местимично и врло ограничено развијање (у проширењима долина појединих река или на висоравнима). Но, и уколико постоје, ове погодне просторије су редовно мале, ограничене по фронту и дубини и раздвојене далеко већом територијом планинског тешко пролазног земљишта. Према томе, можемо закључити да баш такве особине планинског земљишта нормално, а у оперативном смислу готово увек, за такву армију предодређују: груписање основних снага, правац главног удара, односно тежиште одбране

и истовремено јој онемогућавају ширу примену маневра и изненађења, који чине два важна елемента ратне вештине. То значи да је противник у могућности да открије груписање, правац удара или тежиште одбране и да на основу тога и осталих елемената конкретне условљености одреди и правилно усмери свој рад и дејства. Из овога произилази да армија која је опремљена модерном техником и употребљена на планинском земљишту губи од својих основних преимућстава и ефикасности, јер тенкови и претежан део артиљерије често неће моћи ни да скрену са иначе ретких комуникација, док авијација има знатно мање могућности него у нормалним условима, не само у погледу извиђања и уочавања циљева, већ и у погледу дејства. Почетни део операција Италијанске армије за освајање Грчке, заустављање и замирање немачке офанзиве уласком у планине Кавказа, као и други примери прошлог рата показују нам да савремена ратна техника која је употребљена у планини није могла доћи до изражаја ни у оним случајевима када је имала против себе знатно слабијег противника, али који се знао умешно борити.

У разматрању напада у планинама наша Ратна служба у тач. 390 каже: „У циљу пробоја у долинама се концентришу главне снаге (подвукао В. К.) са већим делом артиљерије, тенкова и моторизованих јединица.

Пробој у долинама треба енергично развијати у дубину користећи за ово у првом реду тенкове са десантом и авијацијом.

Проширење пробоја покретним јединицама и искоришћавање ваздушних десаната ради заузимања у непријатељској позадини саобраћајних чворова, може довести до окружења и разбијања непријатеља на знатним деловима његовог фронта“.

Пешадско борбено правило II део, издање 1947 године, у тач. 589, кад говори о избору правца главног удара при нападу у планини каже: „Главни удар **начелно** се управља на најслабије место у одбрани **или правцима на коме има путева** (колонских путева). **Понекад**, у циљу изненађења, погодно је управити главни удар правцем који је мање подесан за дејство артиљерије и тенкова (тешко приступачно земљиште)“ (Све подвукао В.К.).

Горње поставке су усвојене у нашој мирнодопској обуци, на основу њих се изводе све вежбе и решавају тактички задаци у школама и трупи и обрађују разне теме у нашим часописима. Ако се разматрање врши са гледишта савремено опремљене армије, која је усто надмоћнија од свог противника, онда се не би могло сумњати у исправност наведених поставки. Али, уколико цело ово питање посматрамо под претпоставком коју смо већ изнели, тј. да пред собом имамо надмоћнијег противника са надмоћнијом савременом техником и планинско војиште, онда је неоспорно да се морамо сукобити са правилским одредбама — инструкцијама.

Ако желимо да пређемо у напад, онда, према савременој војној науци и правилским одредбама, треба да створимо релативну надмоћност над непријатељем, тј. да на правцу главног удара обезбедимо одговарајући однос снага, обично 2 : 1 или 3 : 1, па и 4 : 1 и да своје снаге оријентишемо, односно изаберемо главни правац удара, нормално комуникацијом или долином, да бисмо могли употребити тенкове, артиљерију и авијацију. Иако је апсолутно слабији, нападач ово може постићи до извесне границе на оном делу фронта на

коме је обезбедио надмоћност и тиме постићи ограничени успех. Али, морамо имати у виду да се нападач (иако апсолутно слабији од свог противника), у овом случају, пробија баш на оном правцу, где је и бранилац јак, јер се његове основне снаге, као што смо видели, нормално налазе или могу лако и брзо наћи на овако изабраном правцу и изложити нападача своје најснажнијем дејству, тако да би и његов евентуални успех био скопчан са великим материјалним и људским губицима. А да ли такав успех одговара крајњем циљу, пуној победи над противником? Мислимо да не одговара, јер би баш оваква тактика напада, под наведеним условима ишла у прилог надмоћнијем браниоцу, тим пре што би нападач брзо истрошио и иначе своје слабије снаге и средства и на тај начин створио повољне услове за противудар непријатеља. А ако се одричемо овакве тактике, значи ли то да се одричемо преласка у напад на надмоћнијег противника, да прихватамо одбранбену тактику и општу пасивност и да препуштамо иницијативу противнику, што у крајњој линији опет води неуспеху — поразу. Не, и никако то не значи!

Основно питање које се овде поставља јесте избор правца главног удара на коме ће се употребити основне снаге. Приликом процене елемената конкретне ситуације у претстојећој нападној операцији, односно боју, прво треба решити питање на који се начин може обезбедити преимућство у односу на надмоћнијег противника и шта треба предузети да би се умањило или осујетило његово преимућство које је изражено баш у тој надмоћности снага и средстава. Ако хоћемо да избегнемо његову надмоћност, онда је јасно да наш главни удар никако не бисмо смели да усмеримо дуж комуникација, односно долином, зато што ће противник баш тамо бити најјачи или ће брзо моћи да обезбеди потребну надмоћност. Другим речима, ако хоћемо да умањимо његово преимућство, нарочито у погледу артиљериске ватре, дејства тенкова, па и авијације, тј. да избегнемо правац који је најјаче брањен, онда треба да изађемо из рејона долине и упутимо своје главне снаге готово увек тамо где правило каже „понекад“, наиме, тешко приступачним земљиштем.

Према томе, главни удар не треба изводити долином, већ преко масива, где противник не може да изрази своју техничку надмоћност и где карактер земљишта онемогућава употребу његових основних снага (тенкова, тешке артиљерије, авијације). Пошто бранилац на планинском земљишту поседа свој главни положај скоро увек на широком фронту и слабијим снагама, а често и са непосредним међупросторима, нападачу се пружа згодна прилика за лакше извршење пробоја тако развученог фронта. А како само земљиште спречава брзо довлачење и интервенцију јачих браниоцевих резерви, нападач може по извршеном пробоју брзо да развије успех у оперативну дубину и да јаким снагама избије на бокове и у позадину основних снага противника. Тиме се нападачеве снаге постављају у повољнији оперативно-тактички положај у односу на главне снаге противника и са таквим преимућствима која им омогућавају лакше разбијање основних снага противника и развијање оперативног успеха.

Ако се при извођењу напада главни правац удара усмери теже приступачним земљиштем (масивом), онда се стварају широке могућности за маневар (обухвати, обиласци), препаде и ударе, тако да иницијативан нападач

умешним вођењем јединица може побеђивати знатно јачег противника. Да би са успехом могло да изводи овакве задатке, људство нападачевих јединица треба да је вично покретима, животу и борби на планинском земљишту, издржљиво и способно за већа физичка напрезања. Људи наше земље навикли су највећим делом на планинске услове, а што је нарочито важно, борци и старешине наше Армије располажу богатим искуством за вођење рата у планинама. Код сваког нашег руководиоца из рата дубоко су укореењене навике корисне иницијативе и маневра (нарочито покретом); они су вешти и способни да заобиђу, да се провуку и зађу у позадину и изненаде противника, баш онда када им се најмање нада, да ручном бомбом решавају оно што се данас захтева од артиљерије, итд. Мислимо да оваква основа при избору правца главног удара нама потпуно одговара и гарантује сигурне резултате, јер смо у задњем рату, поред осталог, баш таквом тактиком разбијали и уништавали бројно и технички неколико пута надмоћнијег непријатеља. Потсетимо се на замашну операцију у Четвртој офанзиви, у ширем рејону горњег тока Неретве, где су биле концентрисане неколико пута јаче немачке, италијанске и квислиншке снаге, ојачане тенковима и јаком артиљеријом. Наше снаге, иако су располагале само пешадиским наоружањем, и поред тога што су имале да савладају веома јаку препреку Неретву, која је била солидно брањена, успеле су да изврше пробој и да до ногу потуку једну италијанску дивизију, заробе цело њено наоружање, преко двадесет тенкова и велики број војника. Под сличним условима форсирана је Дрина, извођени пробоји у току Пете офанзиве и многе борбе из нашег Народноослободилачког рата. Све ово показује да и знатно слабије снаге на планинском земљишту могу постићи крупне резултате и тући бројно јаче и технички опремљеније непријатељске снаге, само ако примењују смеле маневре и одважне ударе који су засновани на умешном руковођењу.

Поставља се питање како треба извршити груписање снага за извршење пробоја у таквим условима? По нашем мишљењу, основну групацију за извршење пробоја, избијање у позадину и развијање успеха у оперативну дубину, треба да чини пешадија, масовно опремљена са ручним бацачима (за уништавање утврђених тачака и борбу против тенкова), с тим да је подржавају и прате брдска артиљерија, минобацачи и сопствена авијација. Осим тога, уколико земљишни услови дозвољавају, један део тешке артиљерије може је помагати у току извршења пробоја из рејона свога полазног положаја за напад. Борбени поредак главне групације требало би редовно постројавати у два ешелона (за дивизију и корпус), с тим да се други ешелон после извршеног пробоја употреби за развијање успеха у оперативну дубину противника. Остале снаге, тј. мањи део пешадије, сви тенкови, пољска и тешка, противтенковска и противавионска артиљерија и део инжењерије требало би ангажовати према главним снагама противника (у долини — у захвату комуникације), са циљем да спрече евентуални противудар овим правцем. Касније, после оствареног маневра планинским правцем, тј. избијања основних снага на бок и позадину главне групације противника, када су обично већ постигнута неопходна оперативно-тактичка преимућства, може се према да тој ситуацији предузети напад једновремено са бока и чела у циљу разбијања и уништавања главних снага противника.

Да ли су са изведеним маневром постигнута и каква преимућства над противником и да ли су створени услови за разбијање — уништење његове главне групације? Главне снаге браниоца дуж комуникације — долине, неоспорно, чине јаку и дубоко ешелонирану одбрану, вероватно утврђену у позиционом типу, са густим распоредом снага и средстава оријентисаних ка излазу из долине (фронтом ка почетном распореду нападача). Фронталан пробој био би ризичан и скуп подухват, чак и под условом остварења реалне надмоћности; али избијање главних снага нападача, које би се пробиле планином на бок и позадину браниоца, у основи мења целу ситуацију, доводећи главне снаге противника у најнеповољнији положај. Тиме се борбени поредак браниоца (јединице на узастопним положајима, артиљериски и минобацачки положаји, тенковска резерва и друго) излажу непосредном бочном удару по целој дубини, тако да се сви делови одбране једновремено могу тући чак и нападачевом пешадиском ватром (зависно од тога колико је долина широка). Ако би после изведеног маневра настала озбиљна пометња код браниоца (што се може с правом очекивати), то би био најповољнији момент за прелаз на напад и осталих снага са чела (тенкови, пешадија и артиљерија). Пошто би на овај начин сви делови одбранбеног система браниоца били захваћени непосредним нападом, снаге које нападају са чела могле би брзо да избију на главни положај и да релативно лако слома отпор на њему. Фортификациско уређење земљишта и уопште браниоачевог положаја губи свој значај у оваквој ситуацији, јер је нападач у могућности да уздужном ватром туче цео траншејни систем, тако да се једино саобраћајнице, уколико су подешене за борбу, и, евентуално, незнатан део траншеја, може користити као солидан заклон. С обзиром на створену ситуацију и друге услове (земљиште и техника којом располаже), бранилац тешко може да мења и подешава борбени поредак и организацију командовања чак и онда када би настојао да преоријентише свој систем одбране. С друге стране, нападач треба да тежи да брзим и непосредним ударом за кратко време неутралише и евентуално уништи главне артиљериске и минобацачке положаје браниоца да би га на тај начин лишио најјаче ватрене подршке, док ће његови тенкови врло тешко моћи да припреме противнапад или неко организовано дејство, већ ће најчешће бити ограничени на одбрану или самоодбрану. Поред тога, избијањем јаких снага у браниоачеву позадину онемогућава се његово снабдевање и непосредна веза са позадином.

Може се претпоставити да ће бранилац у оваквој ситуацији интервенисати снагама из своје позадине или чак и онима са фронта, из најближе долине, које нису довољно ангажоване борбом. У сваком случају, нападач мора предвидети обезбеђење својих главних снага које врше пробој и изводе маневар. Али, треба имати у виду, с једне стране да ће нападач бити активан и вршити напад и на суседним правцима и на тај начин највећим делом везати браниоачеве снаге, а с друге, да се држањем гребена и врхова и посудањем мањег броја уских планинских пролаза које изводе на бок снага пробоја, постиже сигурност напада и без већег ангажовања снага које врше пробој и изводе маневар. Према томе, ако се бранилац одлучио, или је већ принуђен да се после овако изведеног маневра својим основним снагама брани у долини, онда таква ситуација пружа нападачу очигледна преимућства, тако да добро при-

премљеним и снажним ударом, који би повезао све његове снаге у јединствен налет, може релативно брзо разбити и уништити противника.

Иако немамо довољно детаљних података из Кореје, ипак се могло уочити да су се Американци у задњем периоду, поучени ранијим искуствима из овог рата, при оваквим продорима противника, најчешће благовремено повлачили, не чекајући да буду доведени у овакву ситуацију. Међутим, чињеница је да су Американци оваквом тактиком противника натерани на брза и велика повлачења, нагли губитак терена и иницијативе, и поред тога што се операције воде на релативно уском фронту (око 200 км) уоквиреном морским обалама. Овде се не мисли на „инфилтрацију“ мањих снага са ограниченим задатком (напад и ликвидација КМ, артиљерских положаја и др.), коју Кинези и Севернокорејци редовно користе, премда су и оваква дејства натеривала Американце на посебне тактичке и друге мере.

Свакако, изнето разматрање не претставља неку тактичку шему, али, полазећи од постављених услова, оно се може узети као једна начелна варијанта која релативно слабијем нападачу даје могућност за постизање како тактичког, тако и оперативног успеха. Поред тога, оваквим избором правца главног удара нападач у највећој мери може да сачува живу силу и технику (тенкове, артиљерију и др.), која се брзо троши, нарочито ако је употребљена за извршење пробоја, а чија попуна претставља озбиљан проблем, нарочито за мале и технички неразвијене земље. Ово се постиже тиме што ће бранилац бити принуђен да оријентише и ангажује највећи део својих снага и средстава на снаге које му се појаве на боку и у позадини. Затим, у овом случају постоји далеко мањи утрошак муниције (отпада примена ватреног вала), као и многе предности, које релативно слабијем нападачу омогућавају постизање успеха.

Исто тако, при разматрању овог питања не смемо изгубити из вида значај и улогу моралног фактора, који, с једне стране, захваљујући издржљивости, смелости и самопрегору људи, омогућава да се може изабрати привидно тежи, али уствари лакши правац главног удара, а с друге, овако постигнути успеси стварају велико поверење и дају нову моралну снагу, која доприноси да се армија, и поред тога што је релативно слабија, осети јача и снажнија од свог противника. А баш зато што је противник бројно и технички надмоћнији ни у ком случају се не сме губити иницијатива, већ се оваквим дејствима мора стално развијати офанзиван дух и кроз мање и веће победе стварати нове моралне снаге, које се могу материјализовати у нове и крупније успехе.

Потпуковник ДУШАН ГУДУРИЋ

КАКО ИЗБЕЖИ НЕПРИЈАТЕЉСКУ АРТИЉЕРИСКУ ВАТРУ

Артиљерија је претстављала, а вероватно је да ће и у будуће претстављати, основно ватрено средство пробоја, а у одбрани скелет ватреног система. Она је у последњем рату достигла висок степен развоја и свестрану употребу, тако да су у неким операцијама на тежишту напада оствариване густине од 250—300 па и више оруђа на 1 км фронта. Тако огромне концентрације оруђа свих врста и калибара у прошлом рату и даљи прогрес технике очигледно показују да ће артиљерија задржати и убудуће своју досадашњу улогу, ако је неће још и превазићи. Данас, када постоји перспектива за примену атомских артиљериских зрна, попут атомских бомби, и за употребу V-1 као артиљерије са великим дометом, улога артиљерије може се само проширити, а никако умањити. С друге стране, потцењивање улоге артиљерије значило би потцењивање улоге ватре у борби.

Према томе све земље које располажу моћном индустријом, настојаће да своју артиљерију бројно повећавају и квалитативно усавшавају, тако да ће потреба избегавања овако моћне ватре претстављати један од основних проблема технички слабије опремљених армија уопште, или само у одређено време и на одређеном месту.

Избегавање непријатељске артиљериске ватре може се постићи на разне начине, не само у разним видовима борбе, већ и у разним ситуацијама у оквиру сваког појединог вида борбе. У овом чланку изнећемо своје мишљење о начину избегавања артиљериске ватре у одбрани и у нападу.

*

При организацији одбране треба полазити од конкретног непријатеља, његове намере, расположиве живе силе и технике. При овоме треба имати у виду да ће непријатељ, вероватно, отпочети напад изненадно, и да ће масовно употребити веома јака техничка средства, нарочито авијацију, тенкове и артиљерију, са намером да снажном офанзивом, још у самом почетку, постигне одлучујуће резултате и на тај начин створи повољне предуслове за окончање рата.

Да бисмо избегли такву нападачеву намеру, по нашем мишљењу, нужно се намеће да у почетној фази непријатељског напада применимо маневарску одбрану. Ова одбрана треба да буде тако организована и извођена да обезбеди добитак у времену и наношење што више губитака не-

пријатељу, с једне стране, и да омогући избегавање масовне непријатељске артиљериске ватре и искоришћавање остале технике, с друге стране.

Маневарску одбрану треба организовати по дубини, припремом за одбрану свих погодних тачака, линија и положаја и њиховим међусобним повезивањем у јединствени ватрени систем, који треба да је употпуњен применом разних врста запречавања. Благодареди таквој организацији могу се створити повољни услови не само за прихват јединица које се повлаче, већ и солиднија подршка за извршење противнапада и кратких испада¹⁾ управљених на крила и бокове наступајућих непријатељских снага.

Посебну пажњу треба посветити стварању заседа на погодним местима (теснацима и сл.) ради брзог и изненадног дејства на непријатеља у моменту када се налази у најнеповољнијем положају. Исто тако треба предвидети извесне делове који треба да остану у непријатељској позадини ради дејства на његове штабове, саобраћајне чворове, слагалишта, артиљерију итд.

Да би се маневарском одбраном избегло масовно дејство непријатељске артиљерије, потребно је предузети следеће:

Положаје, односно линије, најближе непријатељу (у почетку гранични фронт) треба посести осигуравајућим деловима (јединицама за заштиту границе) ојачаним аутоматским наоружањем, а главне снаге јединице која изводи маневарску одбрану распоредити у дубини на положају који је ван успешног дејства непријатељске артиљерије. Између ова два положаја треба посести све погодне линије, односно отпорне тачке, делом снага из састава оне јединице која је добила задатак да изводи маневарску одбрану на том правцу и чије се главне снаге налазе позади, тј. на положају који је ван дејства непријатељске артиљериске ватре. Стрелачким јединицама које бране ове линије, односно отпорне тачке, треба придати поједина оруђа, водове или батерије који ће благовремено посести ватрене положаје, маскирати их и припремити за непосредно дејство против најопаснијих непријатељских снага и брзо се пребацити уназад на нове ватрене положаје по извршењу додељеног задатка. Извесне артиљериске јединице (нарочито моторизоване) треба предвидети за дејство са привремених ватрених положаја, нарочито на оне рејоне кроз које непријатељ мора проћи (мостови, теснаци и сл.), а који су за њега најнеповољнији. За ову артиљерију треба благовремено одредити неколико привремених ватрених положаја, као и правце којим ће по извршеном задатку прелазити са једног привременог на други ватрени положај.

Било би корисно и нужно да се благовремено изврши запречавање на тенкоопасним правцима и да се поставе и добро маскирају противтенковска оруђа и укупани тенкови по дубини, тако да се осигура непрекидност артиљериске противтенковске ватре на што већој дубини. Исто тако, треба имати у виду да код овакве одбране све јединице обавезно морају примењивати што вештије маскирање и што солидније утврђивање и заузимати растресит борбени поредак како би се смањило дејство непријатељске авијације и артиљерије.

¹⁾ Под испадом подразумевамо изненадан напад браничевих снага испред одбраненог положаја са ограниченим циљем. (Д. Г.)

По извршеној концентрацији својих снага, непријатељ може поћи у напад после артиљериске припреме или без ње. Ако би непријатељ извршио артиљериску припрему на овакав систем одбране, очигледно је да она не би имала нарочитог ефекта, јер би захватила само наше осигуравајуће делове, док би наше главне снаге биле поштеђене непријатељске артиљериске ватре пошто се налазе ван њеног успешног дејства.

Када непријатељске снаге крену на јуриш, наши осигуравајући делови, под заштитом ватре, треба да почну повлачење са поседнутих линија и погодних тачака које се налазе по дубини између положаја најближег непријатељу и положаја на коме се налазе главне снаге јединице која изводи маневарску одбрану. Нарочите заседе или посаде појединих тачака и специјално припремљени брзо покретни одреди имају задатак да својим активним дејством спречавају брзо продирање непријатељских делова. По мери наступања непријатељских снага врши се и повлачење посада са појединих тачака, односно линија, све док се непријатељ не приближи положају на коме се налазе главне снаге дотичне јединице. Главне снаге имају задатак да прихвате своје предње делове и да активним дејством, нарочито против истурених непријатељских делова, нанесу непријатељу што веће губитке и натерају га да се понова групише за напад на овај положај. А када непријатељ изврши ново груписање, онда се наше снаге (обично ноћу) повлаче на нови положај, који треба исто тако да буде ван успешног дејства непријатељске артиљерије. У непосредном додиру са непријатељем (тј. на дотадањем положају) оставаљају се само осигуравајући делови, а између овог и новог положаја поседају се све погодне тачке и линије аналогно напред изнетом за простор између најистакнутијег положаја и положаја на коме се налазила главнина снага јединице која изводи маневарску одбрану. Овакав рад се одвија на читавој дубини предвиђеној за извођење маневарске одбране.

Међутим, непријатељ ће свакако покушати да нам онемогући овакав рад и настојати да својом авијацијом и тенковима спречи повлачење наших снага од једне линије до друге линије. Због тога благовремена припрема противтенковске одбране и искоришћавање ноћи добијају огроман значај.

Потпуним коришћењем земљишта, једновременим поседањем више тачака, линија и положаја по дубини, употребом месног становништва и позадинских јединица за утврђивање појединих линија и активном одбраном можемо нанети непријатељу знатне губитке, успорити темпо његових операција и омогућити својим главним снагама прикупљање, заузимање борбеног поретка и полазног положаја за напад и у одређеном погодном моменту (док је непријатељ још у покрету) прећи у напад и на тај начин избећи масовну ватру непријатељске артиљерије и остале технике.

Какве тешке последице могу наступити ако се командни кадар не обазире на број и квалитет непријатељске артиљерије, показује пример организације одбране дела српске војске 1915 године на Северном фронту (Сава—Дунав), где је највећи део снага и средстава (па чак и тешка артиљерија) био распоређен непосредно на десној обали Саве и Дунава. Материци су искористили такав распоред српске војске и извршили поделу задатака целокупној својој артиљерији саобразно калибру и дometу. Тако, на пример, тешка артиљерија добила је задатак да руши утврђења на Калемегдану,

Врачару и железничке насипе, средња артиљерија да неутралише српску артиљерију и спречи придолазак резерви, а лака артиљерија да туче пешадију и ватрена средства. Поред тога, до детаља је организовано садејство артиљерије по времену и простору при искрцавању трупа на десну обалу. На тај начин, Немци су својом артиљериском ватром једновремено и брзо неутралисали читаву дубину одбране српских трупа и артиљерије и избацили знатан део живе силе и технике из борбе. Због тога је ослабио морал српске војске, а самим тим и њена отпорност у доцнијем току одбране.

С обзиром на пространство наше територије, као и на важност извесних индустријских, саобраћајних, економских, политичких и других центара, неће се моћи свуда и у свако доба примењивати маневарска одбрана, већ ће се каткад морати приступити и позиционој одбрани.

При организацији позиционе одбране мора се, поред осталог, мислити и на непријатељску технику, нарочито на тенкове и артиљерију. Ако непријатељ може употребити јаке тенковске снаге на правцу где се организује позициона одбрана, онда се она мора организовати тако, да отстојања међу појединим положајима буду мања како би се онемогућило непријатељу да уништи снаге у току њиховог повлачења са главног положаја ка међуположају или са овог ка резервном положају. Али, ако непријатељ не располаже јачим тенковским снагама или је дотичан правац непогодан за њихову масовну употребу, а располаже јачом артиљеријом, нарочито већих калибара и домета, онда треба да буде веће отстојање међу појединим положајима. Повећавањем отстојања између узастопних положаја унеколико се може смањити дејство непријатељске артиљериске ватре, пошто је на већим даљинама због већег растурања мања тачност гађања.

Да би наша жива сила и техника и у позиционој одбрани избегла масовно дејство непријатељске артиљерије, могу се предузети следеће мере:

1. — Ако бранимо неки важан положај који желимо да одржимо по сваку цену, да бисмо са ослоњем на њега могли прећи у напад, онда, поред утврђивања главног положаја у циљу најбољег искоришћења ватрених средстава, треба предвидети и изградити извештајан број заклона за заклањање живе силе и ватрених средстава. Непријатељска артиљериска ватра може се најбоље избећи ако се жива сила и ватрена средства налазе на толиком удаљењу, да их непријатељ не може тући због опасности да истовремено не туче и своје делове. Ради тога, било би добро да се према непријатељу приближе саобраћајнице са погодним заклонима на њиховим крајевима, у које би се јединице могле склонити у периоду непријатељске артиљериске припреме. Исто тако, било би корисно да се и позади пребена — ако их има, припреме погодна места за заклањање јединице.¹⁾

За артиљерију треба припремити више ватрених положаја и у циљу обмане непријатеља вршити гађања из разних рејона. Да би се непријатељ-

¹⁾ Ако се на предњем нагибу налазе две траншеје, онда од друге траншеје треба направити саобраћајнице преко гребена до задњег нагиба, које би служиле не само за везу са позадином, већ и за склањање посаде из друге траншеје у заклоне на задњем гребену за време непријатељске артиљериске припреме и за враћање по њеном престанку. Саобраћајнице треба што боље маскирати и тако трасирати да нису изложене уздужној ватри. Ако се све три траншеје налазе на предњем нагибу, онда трећу траншеју треба везати саобраћајницама са заклонима позади гребена.

ока артиљериска ватра развљачила, корисно је да се поједине батерије постављају на ватрене положаје по водовима, а кад кад и по одељењима са већим отстојањима и растојањима и поред тога што је у таквим случајевима теже одржавање везе и управа ватром.

Посебну пажњу треба обратити на организацију извиђачке службе која треба да открије непријатељске припреме на основу којих можемо закључити највероватнији почетак његовог напада. Зато, пред зору оног дана када се утврди да ће непријатељ почети напад, требало би извесне делове јединица истаћи у непосредну близину непријатеља, где би остали док траје артиљериска припрема, а потом се вратили на своја места и сачекали јуриш непријатеља. Ове јединице требало би заштитити довољно јаким деловима са доста аутоматских оруђа, који би са сигурношћу могли спречити евентуални покушај непријатеља да на леђима наших истакнутих трупа продре у прву траншеју. Ово се мора изводити у највећој тајности, јер би непријатељ могао, ако би открио да су наше снаге привучене унапред, да извуче сопствене снаге из прве траншеје и да на тај начин омогући својој артиљерији успешно дејство по нашим напред истуреним деловима без бојазни за сопствене трупе.

2. — У извесним случајевима, када смо у непосредном додиру са непријатељем, може се главни положај припремити за одбрану и тако да место прве траншеје трећа буде главна, а прва и друга лажне. Ако је земљиште маневарско, а на предњем нагибу постоји могућност да се израде све три траншеје, тада би се главна траншеја (тј. досадања трећа траншеја) везала саобраћајницама са склоништима иза гробена за посаду ове траншеје. Прву и другу лажну траншеју требало би посести само јачим осигуравајућим деловима и аутоматским оружјем, толико јаким да сигурно могу обманути непријатеља о месту главне траншеје — предњег краја. И у близини ових траншеја требало би изградити склоништа за заклањање њихових посада.

Ако се главна траншеја изабере на задњем нагибу или на предњем нагибу следећег гробена, тада у рејону ове траншеје (или позади следећег гробена) треба припремити склоништа за јединице које ће је посести за одбрану.

Ако бисмо успели да обманемо непријатеља да је наш положај утврђен нормално, тако да отпочне своју артиљериску припрему на уобичајени начин, онда ће наше посаде, које су се склониле у припремљене заклоне, у знатној мери избећи његову најјачу ватру. Истина, он ће истовремено тући и рејон главне траншеје, али због растурања биће слабија тачност и много мањи резултати дејства, пошто је гро непријатељских оруђа управљен на прву и другу траншеју у којима се налазе само наше незнатне снаге. По завршеној непријатељској артиљериској припреми посада излази из склоништа и посада предвиђена места за одбрану сачекујући јуриш непријатељских снага. Поступак при непријатељском јуришу биће сличан поступку изнетом у тачки под 3.

3. — Ако изводимо позициону одбрану у непосредном додиру са непријатељем, а немамо намеру да пређемо у напад на том правцу у одређеном временском периоду, онда се у циљу избегавања непријатељске артиљериске ватре може предузети следеће:

— Изабрати главни положај у дубини одбранбене зоне не ближе од 6—8—10 км (зависно од земљишта и домета артиљерије са којом непријатељ располаже) од непријатељског предњег краја како се сопствене снаге не би изложиле успешном дејству знатног дела непријатељске артиљерије.

На простору између непријатељског предњег краја и изабраног главног положаја припремити лажне положаје (главни и међуположај, а каткад и резервни положај), на којима извести утврђивање у виду траншеја или групно, зависно од расположивог времена и карактера земљишта. Извесне делове овог положаја припремити за стварну одбрану, а на осталим деловима израдити што више лажних објеката, нарочито на оним местима, на којима би највероватније и били такви објекти када би се ту налазили стварни одговарајући положаји припремљени за солидну одбрану. Тако припремљене лажне положаје треба посести јаким борбеним осигурањем, с тим да осигуравајући делови припадају разним стрељачким јединицама. На пример, из сваке стрељачке чете одредити по један вод, тако да из сваког батаљона буде једна чета састављена из по једног вода из сваке чете тога батаљона. У саставу борбеног осигурања треба да буде што више разноврсних ватрених средстава, тако да се у оквиру једне чете налазе сва средства која има батаљон у свом формациском саставу, а у батаљону све оно што има пук, итд.

У току припрема за напад и пред сам напад непријатељ врши свестрано извиђање са циљем да открије начин утврђивања и провери јачину и састав јединица на које треба да напада. Међутим, на основу извршених фото-снимања он неће моћи да установи да се ту ради о лажним положајима; ако је маскирање правилно извршено. Исто тако, он неће моћи добити праву слику о снагама које се ту налазе, чак ни онда ако би успео да насилним извиђањем ухвати извештан број војника, јер ће војници бити из разних јединица, тако да би добио погрешне податке о броју и јачини јединица које се налазе на овом положају. А на основу погрешних података непријатељ може донети и погрешну одлуку, да изведе напад на овај положај и то редовно уз извршење артиљериске припреме.

— Ради обмане о јачини и месту артиљерије потребно је спровести ватрено маскирање применом већег броја привремених и лажних ватрених положаја, као и лутајућих оруђа, водава и батерија. Дејство ове артиљерије треба тако подесити да, по месту са кога се дејствује и калибру оруђа које дејствује, створи код непријатеља утисак да се ту налазе извесне артиљериске групе (ПАГ, ДАГ, КАГ итд.) које подржавају стрељачке јединице које се налазе напред.

— У циљу што бољег избегавања непријатељске артиљериске ватре могу се на погодним местима, између предвиђених лажних положаја — главног и међуположаја — припремити извесни заклони где би се могли склонити делови осигуравајућих јединица. Припремљени заклони треба да су солидно израђени како би били што отпорнији у односу на дејство непријатељске артиљерије. За ове делове потребно је припремити за одбрану поједине тачке у висини главног и међуположаја. И овде треба нарочиту пажњу посветити организацији извиђања која ће праћењем сваког покрета непријатеља бити у могућности да благовремено открије почетак

његовог напада. Овако организовани и поседнути положаји били би по свему слични одговарајућим стварним положајима.

— Ако наши извиђачки органи открију почетак непријатељског напада, тада се последње ноћи пред његов почетак — обично пред зору — изврстан део осигуравајућих јединица повлачи у припремљене заклоне између лажног главног положаја и међуположаја, а мањи део са аутоматским оружјем остаје напред у припремљеним заклонима. Артиљерија прелази са привремених на основне ватрене положаје, сходно плану одбране одговарајуће општевојне јединице. Такође, и тенкови заузимају своје положаје са којих ће дејствовати.

— Ако су наше мере добро изведене, непријатељ може отпочети напад са артиљерском припремом по нашим лажним положајима и утрошити знатне количине муниције без резултата, а потом отпочети јуриш и наићи само на наше остављене осигуравајуће делове, који ће отворити ватру на непријатеља из припремљених објеката и благовремено се повлачити не сачекујући јуриш непријатеља. Они, пак, делови, који су се за време артиљериске припреме били повукли у припремљене заклоне између лажног и главног положаја и међуположаја, могу посести унапред припремљене тачке за одбрану у висини треће траншеје или на међуположају, или једним делом на трећој траншеји, а другим на међуположају, да би својом ватром наносили губитке наступајућим непријатељским деловима и истовремено прихватили наше истакнуте отступајуће делове. При наиласку јачих непријатељских снага они би се повлачили ка главном одбранбеном положају везујући за себе што јаче непријатељске снаге како би створили што повољније услове за дејство главних снага са припремљеног главног положаја.

У том случају наше главне снаге биле би сачуване од дејства непријатељске артиљерије, а имале би довољно времена за доношење одлуке о начину дејства. Њихово дејство било би најкорисније ако би се изводило противнападом на оне непријатељске снаге које би се нарочито истакле у покрету ка нашем главном положају. Зависно од ситуације могу се изводити и поједини испади управљени на крила и бокове најистакнутијих непријатељских делова, са циљем да се непријатељ туче по деловима. У сваком случају, за офанзивно дејство истакнутост појединих непријатељских делова претставља најповољнији момент, пошто непријатељ није у могућности да свој борбени поредак подржава масовном артиљерском ватром, јер се једна трећина његове артиљерије у том моменту налази у премештању. Осим тога, борбени поредак непријатељске пешадије и тенкова није чврст и уједначен (у истој висини), а тачност дејства непријатељске артиљерије — како са старих, тако и са нових ватрених положаја — мања је због удаљења или недовољно тачно срачунатих елемената са нових ватрених положаја.

— Понекад се и наше главне снаге могу налазити на лажном положају (најближем непријатељу), с тим да се последњу ноћ пред почетак непријатељског напада повуку уназад на главни положај, остављајући на лажном положају само осигуравајуће делове, тако да непријатељ изврши артиљериску припрему у празно. Овакав начин повлачења снага са првог на други положај вршен је у току Првог светског рата. По завршетку битке на

Марни, 1914 године, и тзв. „Трке к мору“ у циљу обухвата слободног крила, Западни фронт постао је непрекидан и постепено се стабилизовао. Прешло се у рововску војну која је захтевала да се дотадања „тактика маневра“ замени „тактиком материјала“. Једини начин напада постао је пробој, а главно средство пробоја била је артиљерија. Сви задаци које су доцније примили на себе авијација и тенкови, падали су на артиљерију. Због тога су и једна и друга страна (Немци и Французи), у периоду 1915—1917 године, а нарочито 1916, изводиле читаве операције при чему је готово пре-судна улога придавана артиљерији (такозване „артиљериске операције“). Артиљерија је имала задатак да поруши жичне препреке, траншеје, саобраћајнице и осматрачнице, да неутралише живу силу и ватрена средства — нарочито митраљезе и непријатељску артиљерију. Због оваквих многобројних задатака вршена су и велика груписања артиљерије, тако да су, на пример, код Малмезона, 23 октобра 1917 године, достигла око 188 оруђа на км фронта.

4. — У циљу избегавања непријатељске артиљериске ватре може се главни одбранбени појас изабрати у висини другог или трећег одбранбеног појаса и на њему организovati солидна одбрана, а на појасу који је најближи непријатељу оставити јача борбена осигурања, која би за одбрану припремила читав низ тачака по дубини. Рад снага које би биле остављене да поседују први појас био би сличан раду јединица које изводе маневарску одбрану.

Како ће дејствовати наше снаге са главног одбранбеног појаса не може се прописати, јер ће то зависити од ситуације. Начелно, оне треба да активно дејствују у бок наступајућих непријатељских јединица пре но што се непријатељ групише за напад на наш главни одбранбени појас и привуче своју артиљерију.

*

И кад се налази у одбрани, треба очекивати да ће непријатељ успети да сконцентрише знатне артиљериске снаге на одређеном месту и у одређено време, нарочито кад се има у виду бројност његове артиљерије и висок степен развоја његове моторизације. Због тога сопствене припреме за напад морамо изводити са највећом тајношћу и брзином, јер би се у противном створила повољна ситуација за непријатеља да открије наше припреме и да изврши артиљериску противприпрему којом би нам нанео знатне губитке и за краћи или дужи период онемогући планско извођење напада.

У циљу избегавања непријатељске артиљериске ватре при планирању напада требало би предузети следеће:

1. — Кад год је могуће треба избегавати напад на раније припремљену (позициону) одбрану, јер је за њен пробој потребан знатан број артиљерије, авијације и тенкова. Осим тога, непријатељ је за овакву одбрану благовремено предвидео и припремио читав низ варијанти дејства, да би што боље искористио своју технику, а нарочито артиљерију. По нашем мишљењу, један од најсигурнијих начина да се избегне напад на раније припремљену непријатељску одбрану, а самим тим и планско дејство његове артиљерије, јесте да се негде у позадини изврши груписање снага и средстава предвиђених за напад, с тим да се јединице које се налазе у непо-

средном додиру са непријатељем повуку на неку линију позади. Тада ће непријатељ, вероватно — да би успоставио контакт са нашим повученим снагама — извршити покрет најпре мањим јединицама, а потом и главним снагама. Са јединицама које су у непосредном додиру са непријатељем може се извршити и демонстративан напад, па се потом — због тобожњег неуспеха — повући позади на неку линију која је у близини наших снага припремљених за напад. Скоро је сигурно да ћемо таквим својим повлачењем за собом повући и непријатеља. А чим непријатељ напусти припремљени положај за одбрану и приближи се нашем главном положају, тј. пре но што је својим главним снагама посео неку погодну линију за одбрану, треба извршити снажан напад свим расположивим снагама и средствима по унапред припремљеном плану. Почетни успех треба максимално искористити убацујући смело у створене бреше извесне јединице, а у пуној мери користити и инфилтрирање, јер наше надируће снаге са фронта, потпомогнуте убаченим инфилтрираним деловима, неће дозволити непријатељу уредно повлачење на припремљени положај који је раније напустио. Оваквим смелим дејством наших снага обезбедиће се да се на леђима непријатеља продре у његов припремљени положај и на тај начин онемогући да га поседне и искористи за одбрану.

Ако би непријатељ био нападнут ван свога припремљеног положаја, чим дође у непосредну близину наших снага које су се намерно повукле да би извршили напад, онда он не би имао могућности да клански припреми и употреби своја надмоћна техничка средства, па, према томе, ни да изврши потребне припреме за максимално искористићавање дејства своје артиљерије. Због тога би тачност дејства његове артиљерије, као и маневар њеном ватром и покретом били у многоме смањени, тако да би наше снаге сигурније избегле масовну ватру његове артиљерије, а сопствену артиљерију до максимума искористиле благодарећи претходном детаљном планирању.

2. — Ако смо из било којих разлога принуђени да вршимо напад на непријатеља из непосредног додира, тада би требало предузети следеће:

Смену јединица вршити последње ноћи пред почетак непријатељског напада. А да би се старешине, које ће командовати овим јединицама, што боље припремиле и што правилније водиле своје јединице, треба их довести на полазни положај за напад једну ноћ пре смене јединица, тако да имају на расположењу цео дан за упознавање земљишта и за детаљну припрему напада, пошто ће њихове јединице за време артиљериске припреме моћи да упознају земљиште куда ће се кретати и циљеве на које ће дејствовати. Иако би било веома тешко извести тако велики број јединица на полазни положај за напад, а да непријатељ не примети, ипак, по нашем мишљењу, непријатељ неће моћи са сигурношћу да утврди да се баш тада врши смена, јер је могућа и обмана непријатеља. Због тога ће непријатељ свакако извршити насилно извиђање да би на основу нових података могао донети коначан закључак о томе шта се догађа. Међутим, вероватно је да ни тада неће моћи тачно да закључи када ће почети наша артиљериска припрема да би благовремено предузео своју артиљериску противприпрему. Но, и када би и то сазнао, он не би имао довољно времена да привуче потребна артиљериска средства за извршење артиљериске противприпреме и да нас предухитри. С друге стране, ако би се смена јединица вршила у току две или три

ноћи, и тада би постојала (истина нешто мања) вероватноћа да непријатељ осети неке покрете, али би зато имао много више времена на расположењу за проверу података путем насилног извиђања и за припрему планиране противприпреме.

Поставља се питање да ли се све јединице могу сменити у току једне ноћи, нарочито лети, када је ноћ кратка и на тешко пролазном земљишту, где је ограничен број путева којим се могу кретати поједине (нарочито техничке) јединице. Да би се смена олакшала, треба извршити детаљно планирање за извођење јединица на полазни положај за напад. При томе користити све комуникације, па и стазе, а поједине делове стрељачких и брдских јединица упутити и ван комуникација како би се спречило одужавање колона. Артиљерске јединице, које из рејона прикупљања директно иду на своје ватрене положаје, не причињавају никакву сметњу за време смене, јер не узимају постојеће комуникације, а исто тако и тенковске јединице могу доћи на своје полазне положаје када стрељачке јединице заврше своју смену, тако да им не сметају.

Да би се смена благовремено извршила, било би пожељно да на тешко пролазном земљишту буде што мање удаљење полазних рејона за смену од предњег краја и да се доведу јединице непосредно позади гребена који је најближе непријатељу, тако да би њихов излазак на полазни положај за напад, због малог удаљења, био што бржи. Поред тога, треба тежити да се јединице у току ноћи доведу из рејона прикупљања у рејоне за смену, али гако да се у овима што мање задржавају како их непријатељ не би открио и својом авијацијом или артиљеријом нанео им знатне губитке, а и предузео потребне мере за парирање нашег планираног напада.

3. — Непријатељска артиљерска ватра може се избећи и на тај начин ако се напад изводи ноћу и без артиљерске припреме. Јединице које треба да врше ноћни напад морају се сменити једну ноћ пре напада како би имале на расположењу један дан светлог времена ради неопходних припрема (уочавање циљева на које ће се нападати, праваца којима ће се кретати, препрека које треба обићи итд.). Природно, у ноћни напад треба кренути у највећој тајности, тако да непријатељ не осети почетак напада пре но што наше јединице приђу његовом предњем крају на толико отстојање да његова артиљерија и минобацачи неће бити у могућности да туку наше јединице без опасности да истовремено не наносе губитке и сопственим снагама. Пошто непријатељска артиљерија у том случају може тући наше придлазеће резерве (друге ешелоне), артиљерију и минобацаче тучењем просторија, природно је да ће и резултати оваквог дејства бити много слабији.

4. — Да би се одвукла пажња непријатеља од правца на коме се планира напад и везале његове снаге на другим отсесима фронта, треба вршити и демонстративне нападе. Пошто би такви напади везали за себе и део непријатељске артиљерије, која би се према плану маневра артиљеријом могла употребити на тежишту борбе, јасно је да тај део не би био правилно искоришћен, јер се у одређеном моменту сва запланирана артиљерија неће налазити на најважнијем месту.

5. — Биће корисно да се напад комбинује са дејством партизанских одреда у позадини и делова који би се инфилтрирали преко фронта. Несумњиво је да би ови одреди и јединице које би дејствовале у непријатељ-

ској позадини привукле на себе, поред осталих снага, и део непријатељске артиљерије тако да би у отсудном моменту био избегнут бар један део њене ватре. У извесним случајевима треба убацити и мање групе са аутоматским оружјем са циљем да нападају директно на ватрене положаје појединих непријатељских артиљериских група и то у моменту када предвиђамо почетак нашег напада. Исто тако, у периоду извођења напада могу се употребити и ваздушни десанти у непријатељској позадини који би, као и партизанске јединице, привукли на себе један део непријатељске артиљерије и на тај начин смањили ефекат непријатељске артиљериске ватре на главном правцу.

*

На основу напред изнетог могли бисмо извући следеће закључке:

1. — У првом периоду евентуалног агресоровог напада применити маневарску одбрану, поред осталог, са циљем да избегнемо масовну непријатељску артиљериску ватру.

2. — Ако из ма којих разлога морамо да задржимо своје главне снаге у непосредном додиру са непријатељем, онда треба користити што већи број траншеја и заклона како би се развукла непријатељска артиљериска ватра.

3. — Ако није нужно да се главне снаге налазе у непосредном додиру са непријатељем, тада главни одбранбени положај или појас организовати ван успешног дејства највећег дела непријатељске артиљерије.

4. — Напад начелно изводити на непријатеља који се није благовремено припремио за одбрану.

5. — Смену јединица вршити у што краћем времену, нарочито онда када се из било којих разлога мора изводити напад на непријатеља са којим смо у непосредном додиру.

6. — Што чешће вршити ноћни напад како би се избегла непријатељска надмоћност у техници. Исто тако, кад год је могуће, упоредо са нападом на главном правцу, треба вршити и демонстративне нападе на помоћним правцима.

7. — Предузимати разне акције (дејства инфилтрираних група на непријатељске ватрене положаје, акције партизанских јединица, ваздушних десаната итд.) ради привлачења на себе дела непријатељске артиљерије у периоду када намеравамо да извршимо напад.

8. — Поклонити највећу пажњу организацији извиђања и маскирања.

9. — Изводити активна дејства првенствено у време када непријатељ не може успешно да искористи своју технику, а нарочито артиљерију.

Капетан ИЛИЈА СЕКУЛИЋ

ДЕЈСТВА АВИЈАЦИЈЕ У КОРЕЈИ

У страним стручним часописима, због уведене цензуре, још нема детаљнијих разматрања о дејству авијације у Кореји. У њима се износе само извесни подаци општег карактера и хронолошки излаже ток борбених дејстава, првенствено америчке авијације. Подаци у тим чланцима, као и разматрања њихових аутора, углавном се заснивају на извештајима новинских агенција и на кратким званичним извештајима који се износе у америчкој штампи.

Поред кратког излагања тока дејстава авијације у Кореји од почетка Корејског рата, па, углавном, до месеца марта 1951 године, у овом чланку додирнућемо и нека питања начина употребе и тактике дејства авијације, на основу расположивог материјала из страних стручних часописа.

Предузимајући напад на Јужну Кореју, Северокорејци су вероватно очекивали да ће изненадним нападом надмоћнијим снагама, употребом тенковских и моторизованих јединица уз подршку авијације, дубоким продорима и брзим маневрима, окружити и уништити јужнокорејске јединице пре но што им са стране буде указана помоћ у сувоземним трупама, и да ће на тај начин решити рат у своју корист и ставити ОУН и светску јавност пред свршен чин. Осим тога, предвиђали су да ће неповољни метеоролошки услови у периоду киша (када је напад требало отпочети) онемогућити или отежати дејство америчке авијације, у случају њене интервенције.

И заиста, 25 јуна (недеља) у 4.00 часа по локалном времену у Кореји, Северокорејци су изненада прешли 38 упоредник. Они су брзо напредовали пошто су, поред моторизованих јединица, располагали и са 300 до 350 тенкова (Т-34 С) и око 150 до 200 авиона (једном јуришном дивизијом од око 70 авиона Ил-2 и Ил-10 и једном ловачком дивизијом од око 80 до 130 авиона Јак-3, а највише Јак-9 п)¹⁾.

Пошто је напад отпочео у периоду киша, рђави метеоролошки услови (кише, ниска облачност, магле, монсун) знатно су и у току дужег времена отежавали дејства америчке авијације.

Када је 27 јуна (19.00 часова по локалном времену у Кореји) Савет безбедности донео одлуку да америчке оружане снаге интервенишу у Кореји,

¹⁾ У часопису „The Aeroplane“ помињу се и ловци Ла-7 и Bell P-39 Aircobra, бомбардери Ту-2 и транспортни авиони Ли-2, којих је вероватно било у мањем броју.

Американци су у Јапану имали 125 хиљада људи и 5 ваздухопловну команду следећег састава:

— шест група ловаца (пет група по 75 дневних ловаца, наоружаних са „Mustang“ F-51, а највише са „Shooting Star“ F-80 и једна група од 24 борбено способна ловца за дневна и ноћна дејства „Twin Mustang“ F-82);

— једна група лаких бомбардера (3 група са аеродрома Iwakuni) са два сквадрона по 16 авиона Douglas „Inavder“ B-26, која је касније појачана са још једним сквадроном;²⁾

— једна група средњих бомбардера од 30 авиона B-29;

— једна група од 36 четворомоторних транспортних авиона C-54 „Skymaster“, као и изванредан број авиона C-46 и C-47.

Према томе, Американци су у почетку имали укупно око 500 авиона, који су могли да отпочну дејство, док су Јужнокорејци у то време располагали само са 15 авиона за везу L-5 и око 70 других, већином школских авиона.

У току првих петнаест дана рата у Кореји америчка авијација није била нарочито ефикасна, не само у погледу постигнутих резултата, већ и у односу на приличне губитке (22 авиона), и поред тога што је била бројнија и квалитативно боља од противничке, и то из следећих разлога:

1. — Њени најближи аеродроми у Јужном Јапану били су удаљени око 320 км од обале Кореје код Фусана. Севернокорејци су брзо заузели два стална аеродрома у Јужној Кореји — 29 јуна Кимпо код Суела (највећи и најбоље изграђен аеродром у Кореји), а 7 јула Суwon (за ловце са клипним моторима и лаке бомбардере). Пошто авиони на млазни погон и бомбардери B-29 нису могли користити аеродром код Фусана, одмах је отпочета изградња аеродрома у Јужној Кореји. Међутим, за изградњу аеродрома било је потребно дуже време зато што је Кореја претежно планинска, брдовита и стеновита територија, која је доста покривена (дрвећем и жбуњем), тако да нема довољно погодних терена за изградњу аеродрома (предвиђало се да ће се за две недеље уредити аеродром јужно од Теџона).

Због тога су реактивни ловци „Shooting Star“, којих је било највише, били приморани да дејствују са крајњим дометом, пошто су им циљеви били удаљени од аеродрома око 500 км, док је њихов тактички радиус износио 660 км, тако да им је остало само 10—15 минута за стварно дејство. Поред тога, с обзиром на расположиви број авиона, није било могуће обезбедити непрекидно патролирање над бојиштем.

2. — У почетку је тактичко ваздухопловство за подршку сувоземних трупа било веома слабо, пошто су ваздухопловне снаге у Јапану биле, углавном, намењене за извршење стратемских задатака: авиони B-29 (који су после појаве тешких бомбардера B-36 уврштени у средње бомбардере) били су намењени првенствено за стратемско бомбардовања, а реактивни авиони „Shooting Star“ за пресретање бомбардера за стратемско бомбардовање, пошто су били конструисани за побру на висинама од 8.000 до 9.000 м. Лећење ових авиона на малим висинама још је више смањивало њихову ауто-

²⁾ Група, уствари, има сквадроне од по 24 авиона, од којих су 8 авиона резервни.

номију лета. С друге стране, располагало се малим бројем авиона „Mustang“, „Twin Mustang“ и В-26, који су били употребљиви за тактичко садејство са сувоземним трупама.

3. — Садејство авијације са сувоземним трупама у почетку је било слабо, не само због недостатка средстава за навођење авиона на циљеве и недовољне обучености летача за извршење постављених задатака, већ и због необучености у првом реду јужнокорејских, а слично томе и америчких и осталих трупа ОУН у заједничким дејствима са авијацијом. Тако се и десило да су америчке трупе, које су се искрцале у Јужну Кореју, претрпеле први напад из ваздуха од стране аустралијанских авиона.

4. — Слаби метеоролошки услови, у вези са планинским земљиштем, онемогућавали су веће ангажовање америчке авијације првих дана њихове интервенције. Због непрекидних киша и ниских облака реактивни ловци „Shooting Star“ морали су да лете и дејствују из ниског и бришућег лета, а то је отежавало проналажење и уочавање циљева. Такви услови првих дана рата негативно су утицали и на употребу транспортне авијације која је имала да обезбеди „ваздушни мост“ између Јапана и Јужне Кореје (аеродром Су-вон). Догађало се да су се авиони С-54 (иако снабдевени најмодернијим уређајима за летење без спољне видљивости) морали враћати из Јужне Кореје, јер нису могли да слете због рђавих временских прилика и недостатка аеродромских уређаја за слетање без спољне видљивости.

Са друге стране, у току првих петнаест дана рата, северокорејска авијација успешно је потпомагала напредовање својих сувоземних трупа. Она је то успешно обављала и поред бројне и квалитативне инфериорности, из следећих разлога:

1. — Њихови аеродроми били су непосредно иза 38 упоредника, а ускоро после заузимања аеродрома Кимпо и Сувон, пребазирали су на њих неке своје јединице, тако да су још ефикасније могли да подржавају своје сувоземне трупе.

2. — Целокупна северокорејска авијација, с обзиром на своје тактичко-техничке особине (јуришни авиони, ловци са клипним моторима), била је намењена за тактичко садејство са сувоземним трупама. Поред тога, она је неколико дана дејствовала без икаквог противдејства у ваздуху, пошто је америчка авијација отпочела своју интервенцију тек 29 јуна.

3. — Вероватно је да су Северокорејци у току припрема за офанзиву добро организовали и увежбали садејство између авијације и сувоземних трупа и да је код њих постојала добро организована веза садејства.

4. — Метеоролошки услови несумњиво су утицали и на дејство северокорејске авијације, али, ипак, у мањој мери, јер су њихови авијатичари летели и дејствовали на релативно познатијем терену.

У даљем току рата почетни бројни однос снага постепено се мењао све више у корист америчке авијације и снага ОУН у Кореји.

— Још 30 јуна аустралијански председник владе наредио је да 77 аустралијански сквадрон са авионима типа „Mustang“ (који је био дислоциран у Јапану) узме учешће у борбама.

— Авиони поморског ваздухопловства и морнаричке пешадије учествовали су у борбама у Кореји почев од 4 јула и до 11 октобра углавном

дејствовали са носача авиона, а даље са заузетих аеродрома у Кореји. Амерички велики носачи авиона: „Leyte“, „Valley Forge“, „Philipine Sea“ и „Boxer“, као и мањи „Sicily“ (који је могао укрцати само 24 авиона), били су наоружани ловцима са клипним моторима типа „Corsair“, реактивним ловцима „Panther“ и бомбардерима са клипним моторима „Skyraider“. Поред ових авиона у борбама су учествовали и енглески авиони „Seafire“ и „Firefly“ са енглеских носача авиона. На тај начин, генерал Макартур је располагао са око 500 авиона поморског ваздухопловства и морнаричке пешадије (7 флотна ескадра), који су се могли употребити за подршку сувоземних трупа, пошто су снаге ОУН имале превласт на мору.

— 33 авиона В-29 са Гуама, затим 30 авиона 92 групе са аеродрома Спокејн (Вашингтон) и 45 авиона 22 групе са Марч-Филда (Калифорнија) пребачени су за Јапан. (Према једном другом податку из часописа „The Aeroplane“ из САД је пребачено 130 бомбардера В-29. Пребазирање је извршено за свега девет дана. Помоћно људство пребазираних јединица пребачено је транспортним авионима).

— 28 септембра Јужна Афричка Унија упутила је у Кореју један ловачки сквадрон (200 пилота и помоћног техничког људства и 16 авиона типа „Spitfire“).

— Један енглески сквадрон великих хидроавиона типа „Sunderland“ углавном је имао улогу да патролира дуж корејске обале и да спасава посаде оборених авиона.

— У Кореји су употребљени и школски ловачки авиони „Harvard“ (који су опремљени допунским резервоарима, тако да су могли да дејствују из Јапана) углавном за осматрање бојишта и извештавање о појави већих циљева, а по потреби и за дејство ракетама којима су наоружани.

— После појаве првих реактивних северокорејских ловаца, а пошто се није располагало добрим јуришним авионима, пребачени су на фронт у Кореју и авиони „Thunderjet“ F-84, како би се појачало бројно стање тактичке авијације.

У почетку рата у Кореји америчка борбена авијација имала је да решава следеће задатке:

1) Извиђање. Иако се у страним стручним часописима врло мало говори о извиђању, ипак се из броја летова, употребљених на извиђање, види да је оно било врло интензивно (од почетка рата до 30 септембра употребљено је 4.627 а/п на извиђање, тј. око 10% свих полетања у том периоду).

2) Борба за превласт у ваздуху. Пошто су Северокорејци избегавали борбе у ваздуху, америчка авијација је изводила ударе по њиховим аеродромима. Северокорејци су држали поједине групе авиона у приправности, које би полетале на задатке по позиву са фронта и то само у случајевима када над бојиштем није било америчких авиона, а најчешће онда када би се амерички реактивни ловци, након завршетка јуришних дејстава, враћали на своје аеродроме. Од 2 јула до 11 августа извршено је око 16 напада на аеродроме северокорејске авијације (Кимпо, Јонгпо, Фенјанг и друге). У почетку су напади вршени авионима В-29, а касније претежно авионима „Shooting Star“, као и авионима са носача авиона. Највећи напад извршен је 15 јула, када је нападнуто 6 аеродрома и бачено око 50 тона бомби, уништено око 70 и

оштећено око 15 северокорејских авиона. У наведеним нападима на аеродроме уништено је укупно око 100, а до 10 јула оборено 30 северокорејских авиона у току борби у ваздуху. Према томе, може се закључити да су Американци до половине јула, углавном, обезбедили оперативну превласт у ваздуху у Кореји.

3) Изолација рејона операције. Америчка авијација имала је веома важан задатак да блокирањем путева дотура у тактичкој и оперативној дубини омогући отсецање северокорејских сувоземних снага, које су продрле дубоко у јужнокорејску територију. Тај задатак вршили су првенствено авиони В-26 и ловци „Mustang“, као и авиони 7 флотне ескадре.³⁾ Они су првенствено дејствовали против тенкова, моторних и осталих возила, железничких ешелона, железничких станица и постројења, друмских и железничких мостова и слагалишта. Иако у почетку ова дејства нису била многобројна, ни нарочито ефикасна, ипак је у току јула знатно оштећен друмски и железнички саобраћај и уништен велики број тенкова и моторних возила. Нарочито су вршени успешни напади на колоне по друмовима, које су биле веома погодни циљеви, пошто моторна возила због тешко пролазног терена нису могла брзо да се склоне са друмова. Због тога су Северокорејци забранили све дневне покрете и прешли на ноћно снабдевање, а због недостатка возила и железничких вагона употребљавали возила са колском вучом. Док се ноћно дејство 30 бомбардера В-26 против северокорејске концентрације трупа и транспортних колона први пут спомиње 11 августа, дотле су касније ноћна бомбардовања била чешћа (3 група авиона В-26 вршила је касније првенствено ноћна бомбардовања⁴⁾).

4) Подршка сувоземних трупа на бојишту и у вези са тим борба са северокорејским тенковима, постављала се као важан и хитан задатак. Пошто Јужнокорејци у почетку нису имали већи број противтенковских оруђа, авијација је морала, углавном, сама да води борбу са тенковима, тако да је већ другог дана рата неколико јужнокорејских авиона за везу L-5 напало северокорејске тенкове. У том циљу на спојницама крила и трупа авиона биле су монтиране „Базуке“. Иако су то била примитивна средства, ипак су уништена два северокорејска тенка. У току 29 и 30 јуна авиони В-29 употребљени су и за дејство на бојишту (бомбардовања су вршили са 1.000 м и том приликом уништили изванредан број тенкова. Американци су за подршку сувоземних трупа највише употребљавали ловце „Mustang“ и „Shooting Star“, који

³⁾ Да би се авиони поморског ваздухопловства могли ефикасније употребити за јуришна дејства, првенствено за пробијање оклопа северокорејских тенкова, 7 јула издато је наређење поморском опитном центру у САД да конструише ракету снажног пробојног дејства. Пошто су 22 дана касније ракете калибра 30 цм биле готове и пошто су њима били опремљени авиони „Corsair“, употребљене су први пут 13 августа за рушење једног моста. Ове ракете показале су се као погодне и за борбу против северокорејских тенкова.

⁴⁾ При ноћним дејствима у Кореји највише се примењује „слободан лов“ појединачним бомбардерима на следећи начин: извиђачки авион јаким рефлекторима осветљава путеве и бомбардерима који лете за њим даје преко радија податке о циљевима. После дејства бомбардера, извиђач помоћу рефлектора поново осматра резултате њиховог дејства. Поставља се питање да ли би се таква тактика могла применити и против непријатеља који би располагао јачом ПАА и ноћним ловцима.

су вршили јуришна дејства коришћењем аутоматског наоружања, ракета и „напалм“ бомби.⁵⁾ Међутим, први јуришни напади авиона „Shooting Star“ на тенкове показали су да овај тип авиона није подесан за такве задатке, тако да је у једној америчкој вести од 6 јула било говора, да ће се ти авиони повући и заменити авионима „Mustang“ (који су били конзервирани у Америци). Но, до тога није дошло, јер су још истог дана реактивни ловци уништили 6 тенкова. 10 јула 5 америчка ваздухопловна команда јавила је да се реактивни ловци успешно боре против тенкова. Претпоставља се да је на то утицало повећање облачности над бојиштем и организација позивања и навођења.⁶⁾ Број уништених и оштећених тенкова од стране авијације брзо се повећавао почев од 6 јула. Док је до 7 јула било погођено или онеспособљено само 25—30 тенкова, дотле је 10 јула био уништен 71 тенк и 43 тенка оштећено, а 12 јула уништено је још 38 тенкова.⁷⁾

5) Стратегиско бомбардовање вршили су средњи бомбардери В-29 уз заштиту ловаца. Они су вршили површинска бомбардовања помоћу радаруређаја или нормалним нишањењем при видљивости циља. Бомбардери В-29, углавном, нападали су железничке станице и мостове, фабрике, рафинерије нафте и друге објекте у Северној Кореји. Наведени основни задаци остали су, углавном, и у току даљих дејстава америчке авијације у Кореји.

Дејство америчке авијације у Кореји карактеристично је по сталном постепеном нарастању, јер се број полетања из месеца у месец повећавао. Док се у току првих 15 дана рата дневни број полетања кретао између 100 и 150, при крају јула између 250 и 300, у току августа и септембра између 350 и 400, у току октобра између 400 и 450, дотле у следећим месецима нараста и на 700 полетања (у месецу марту 1951 године извршено је укупно 20.000 а/п).

Пошто о дејствима северокорејске авијације не располажемо неким детаљнијим подацима, овде можемо додати само још следеће:

⁵⁾ „Напалм“ бомбе коришћене су и у Другом светском рату, у борбама на Пацифику.

⁶⁾ У часопису „The Aeroplane“ дат је податак да је уграђивањем помоћних резервоара на крајевима крила „Shooting Star“ повећано време његовог бављења над циљем од 10 на 45 минута. Али тиме су се могле отклонити само неке слабости реактивних ловаца за јуришна дејства. У „Interavia“ бр. 2, 1951, наводи се да су спори авиони коришћени у Кореји за тражење и показивање циљева авионима „Shooting Star“ (вероватно авиони „Harvard“).

⁷⁾ Ради интересантности наводимо један пример употребе средњих бомбардера В—29 на бојишту. Американци су сазнали да се 15 км северно од Вегвана четири северокорејске дивизије припремају за напад на привремену престоницу Тегу. Одмах је обележена просторија дужине 12 и ширине 5,6 км, ради бомбардовања у току 16 августа (авијацијска противприпрема напада). 98 бомбардера В—29 дејствовало је тога дана у групама од по 8—9 авиона са интервалама од 10 минута и у року од 2 часа, са висине 1.500 м бацило је укупно 3.800 бомби од по 250 кг. За то време ловци су дејствовали против ПАА. Овом акцијом руководио је лично командант америчке средње бомбардерске авијације на Далеком Истоку генералмајор О. Донел. Међутим, због тога што су следећег дана северно од бомбардоване просторије јаке северокорејске снаге прешле у офанзиву, која је задржана тек 20 августа, америчка Врховна команда дошла је до закључка да је њихова обавештајна служба подбацила и да постоји могућност да је акција бомбардера од 16 августа била „удар у празно“.

— Северокорејци су у почетку покушали да нападима на аеродроме у Јужној Кореји онемогуће њихову употребу. У том циљу авиони „Ла-7“ и „Јак-9п“ вршили су нападе на аеродром Кимпо 25 и 26 јуна и аеродром Сувон у току 27, 28 и 29 јуна и 2 јула. 28 јуна јака ПА одбрана аеродрома успела је да обори 4 северокорејска ловца од 14 колико их је учествовало у нападу.

— 12 јула дошло је до неодлучне борбе између два северокорејска реактивна ловца типа „Јак-15“ и једног америчког реактивног товца, тј до прве међусобне борбе реактивних ловаца у историји ваздухопловства.

Када су америчке и јужнокорејске јединице половином септембра прешле у противофанзиву, дејства тактичке авијације са мостобрана Тегу пребачена су на обезбеђење десантне операције код Инчона, коју су извели Американци и код Јонгдока и Поханга, коју су вршиле северокорејске јединице.

У току десантне операције код Инчона (15 септембра), која је изведена са флотом од 400 бродова, америчка авијација вршила је, углавном следеће задатке:

— бомбардовање оних делова копна на западној обали Кореје, који су били погодни за искрцавање, са циљем маскирања правог места искрцавања;

— неутралисање обалских батерија и ПАА у зони искрцавања, а нарочито на острву Вони које се налази непосредно испред Инчона;

— непрекидно патролирање у циљу обезбеђења зоне искрцавања од напада из ваздуха;⁸⁾

— непрекидно осветљавање Инчона бацањем светлећих бомби како би се омогућила дејства десантних трупа и ноћу; тј. за време осеке;

— непрекидно извиђање, нарочито комуникација које изводе ка мостобрану, са циљем откривања покрета северокорејских трупа.

Набројене задатке вршили су авиони 7 флотне ескадре, а 5 ваздухопловна команда потпомагала је десант својом транспортном авијацијом, која је извршила следећа два задатка: спустила је десантне јединице у рејон аеродрома Кимпо, да би га заузела (заузет је 17 септембра и том приликом у разореним хангарима нађено је 14 запаљених и два неоштећена авиона „Јак“), а затим вршила пренос најпотребнијег материјала и трупа чим је оспособљен аеродром Кимпо.⁹⁾

У офанзиви трупа ОУН, која је почела америчким искрцавањем код Инчона, заузети су аеродроми код Поханга, Сувона и Теџона, а јужнокорејске групе заузеле су аеродром код Вонсана (други по величини у Ко-

⁸⁾ Северокорејци су у зони десанта само једном извршили напад из ваздуха (17 септембра). Том приликом два авиона „Јак“ напала су једну америчку и једну британску крстарицу. Један авион био је оборен.

⁹⁾ Пошто pista на овом аеродрому није била оштећена, још у току 19 септембра успостављен је „ваздушни мост“ са Јапаном, тако да се већ тога дана на аеродром Кимпо спустило 34 транспортна авиона С—54 са 250 тона материјала и 280 војних лица. Организацију овог „ваздушног моста“ извршио је генерал Танер, који је организовао и познати „ваздушни мост“ у Берлину.

реји)¹⁰⁾. Међутим, ове аеродроме требало је поправити, тако да су тек крајем септембра били способни за пријем авиона.

Пошто су заузети горе наведени аеродроми, америчка авијација пребацила је на њих многе своје јединице, па чак и неке јединице 7 флотне ескадре. То је повољно утицало на даљи ток њених дејстава, а нарочито на повећање броја борбених полетања, у првом реду тактичког ваздухопловства.¹¹⁾

3 октобра командант америчких ваздухопловних снага на Далеком Истоку објавио је општи преглед дејстава америчке авијације у Кореји од почетка сукоба до 30 септембра, из кога се види да је америчка авијација извршила укупно 40.156 а/п — од тога 23.043 а/п ловаца, 2.634 а/п лаких бомбардера, 3.159 а/п средњих бомбардера, 4.627 а/п извиђача и 6.692 а/п транспортних авиона.¹²⁾ Бачено је укупно 29.110 тона бомби, 63.112 ракета и 51.561.000 летача, утрошено 23.860.000 зрна муниције, пренето 15.925 тона терета, пребачено 25.053 путника и евакуисано 8.441 лице. Бомбардовано је 1059 циљева; разорено 18 већих стратемских циљева и уништено 1.050 тенкова и 152 авиона. Рачуна се да је убијено око 11.000 војника, уништено или оштећено 330 локомотива, 874 теретна вагона, 5.233 возила, 107 барки и чамаца; разорено 43 магацина и 22 бензинска резервоара; порушено 30 км друмова, 376 мостова и 33 тунела и ућуткано 689 ватрених оруђа.

У току ових дејстава америчка авијација је изгубила због удеса и других узрока 96 авиона (81 ловца, 8 лаких и 1 средњи бомбардер, 2 транспортна и 4 извиђачка авиона); 43 авиона уништена су од противничког противдејства са земље и из ваздуха (14 ловаца, 12 бомбардера, 5 транспортних и 12 разних других авиона), а изгубљено је 172 летача (53 погинула, 56 рањена, 65 несталих и 2 заробљена).

Изнета статистика, поред осталог, интересантна је и ради тога, што се из ње види да је проценат губитака у Кореји, у односу на број полета, далеко испод оног који је америчка авијација имала у току Другог светског рата, а то је и потпуно разумљиво, с обзиром на слабо дејство непријатеља

¹⁰⁾ На овај аеродром спустио се авионом за везу командант 5 ваздухопловне команде на дан 10 октобра, тј. док је аеродром још био у зони дејства непријатељске артиљеријске ватре. Том приликом он је изјавио да ће се аеродром за једно два дана оспособити за пријем бомбардерских авиона.

¹¹⁾ У току ове офанзиве десило се да је претходница 27 британске бригаде била жртва напада америчке авијације. Наиме, истурене британске јединице, кад су се налазиле пред једним висом, који су браниле слабе северокорејске снаге, тражиле су помоћ авијације. Међутим, пре доласка америчких авиона, Британци су извршили јуриш, заузели вис и одмах поставили одређене знаке за обележавање предњег краја. Кад су авиони дошли, њихови пилоти, који су летели ниско, нису уочили те знаке, већ су према раније издатом наређењу тукли „напалм“ бомбама циљеве на вису, где су се већ налазиле британске снаге. У току тог напада убијено је 25, а рањено, односно повређено од опекотина 16 британских војника. Северокорејци су искористили ову забуну и после 30 минута од авијацијског напада прешли на јуриш и поново заузели раније положаје. Тако је британска претходница претрпела губитке од око 100 људи, које убијених, које рањених.

¹²⁾ Од изнетог укупног броја полета, само је 2,3% употребљено за бомбардовања стратемских циљева, због тога што се најважнија постројења ратне индустрије не налазе у Северној Кореји, већ се снабдевање основним ратним материјалом врши са стране.

са земље и у ваздуху. Ти се губици нису нарочито повећали ни онда када су Северокорејци увели реактивне ловце и када су кинеске трупе ступиле у борбу. Тако, на пример, према неким подацима, америчка авијација од почетка сукоба до 15 јануара 1951 године изгубила је укупно 405 авиона (од тога јединице 5 ваздухопловне команде 223, а 7 флотне ескадре 182 авиона).

Борбена активност северокорејске авијације нешто је оживела тек 1 октобра, када је оборен један бомбардер В-29 и 8 других оштећено. Пошто су северокорејски авиони полетали са оспособљених аеродрома код Конана (где је примећено 6 реактивних ловаца), Сиулака и Фенјанга, америчка авијација поново је предузела нападе на те аеродроме. После кинеске интервенције у Кореји, која је отпочела 26 октобра, снаге ОУН повукле су се за 75—100 км.¹³⁾ У то време северокорејска авијација располагала је само са аеродромом Шимису у рејону Јалу реке, а и њега је 11 новембра напао 15 америчких реактивних ловаца, при чему је 8 авиона уништено на земљи. Међутим, од прве половине новембра осетно се појачава активност северокорејске (уствари кинеске) авијације, која је по мишљењу Американаца располагала са око 250—300 авиона (авиони типа „Јак-15“ и реактивни ловци „Миг-15“). Ове кинеско-северокорејске ваздухопловне јединице базирале су на аеродрому у Манџурији, недалеко од границе, око 60—100 км од фронта, заштићене од удара из ваздуха.¹⁴⁾ Већ после првих прелета границе авиона који су базирали у Манџурији, Американци су увели патролирање својих ловаца изнад корејско-манџурске границе, али и поред тога 11 новембра руски реактивни ловци оборили су два бомбардера В-29. Амерички реактивни ловци полетали су најпре са аеродрома Кимпо, који је био око 200 км удаљен од бојишта, а затим са аеродрома Фенјанг (после оправке његове бетонске писте), тако да је ово отстојање смањено за половину.

У тој ситуацији, „северокорејска“ авијација снажно је подржавала своје сувоземне трупе на бојишту. Поред тога, вршила је успешне летове малим снагама и у дубину непријатељске територије и често постизала изненађење.¹⁵⁾

После кинеске интервенције, Американци су прве недеље новембра пребацили у Кореју још једну групу бомбардера В-26. То појачавање извршено је због појаве јаке ПАА код кинеских трупа и снажног противдејства реактивних ловаца (претпоставља се да кинеска ПАА располаже радарима).

Према извештајима Американаца кинеско-северокорејска авијација изгубила је у борбама у ваздуху у времену од 1 до 11 новембра 19 авиона (16 авиона типа „Јак-15“, 2 реактивна ловца и још један други авион), а 30 авиона уништено је на земљи. Према северокорејском извештају Американци су од 26 октобра (дан почетка кинеске интервенције) до 6 новембра изгу-

¹³⁾ После пада Фенјанга, када је изгледало да се рат у Кореји приводи крају, Американци су почели да предузимају мере у циљу повлачења разних јединица 5 ваздухопловне команде и 7 флотне ескадре и њиховог враћања у САД.

¹⁴⁾ 10 октобра руски делегат у ОУН протестовао је због напада два америчка реактивна ловца F-80 на један руски аеродром у Сибиру, а 20 октобра амерички делегат у ОУН објаснио је да је то била грешка у навигацији.

¹⁵⁾ 28 октобра један северокорејски авион успео је да бомбама од 50 кг сруши један важан мост, а 15 новембра један ловац „Јак“ напао је један амерички аеродром и успео да уништи један авион на земљи.

били 10 авиона (4 у борбама у ваздуху, 4 на земљи и 2 друга оштећена) и да су од 6 до 12 новембра руски реактивни ловци оборили 4 авиона В-29, а 2 оштетили.

Иако су амерички реактивни ловци „Shooting Star“ F-80, „Thunderjet“ F-84 Е и „Panther“ F-9 F могли да се боре са руским реактивним ловцем „Миг-15“, ипак је 11 новембра наређено да се 4 ловачка група, која је наоружана реактивним авионима „Sabre“ F-86, пребаци из САД у Кореју. Група је преко Пацифика пребачена на носачу авиона и стигла у Јапан 1 децембра. 15 децембра авиони „Sabre“ употребљени су на фронту у Кореји и већ следећег дана успели су да оборе један „Миг-15“ (први руски реактивни ловац оборен је 8 новембра).

Према америчким подацима од 25 јануара (од када су реактивни ловци „Миг-15“ престали да се појављују за дужи период времена) оборено је 20 авиона „Миг-15“ (осам су оборили авиони F-86, четири авиона F-84, четири авиона F-80, три авиона F 9 F и један В-29) и вероватно оштећено 38 других авиона, док су Американци за то време изгубили само пет реактивних ловаца.¹⁰⁾

Још од самог почетка рата транспортна авијација је имала велику примену приликом пребацивања материјала и трупа у Јужну Кореју (коришћен је аеродром Фусан). Поред транспортних авиона који су се на почетку сукоба затекли у Јапану (њихов број је повећан нарочито авионом С-47), транспортна авијација је касније попуњена и авионима С-82 носивости 35—40 војника са наоружањем и С-119 носивости 15 тона, односно 66 војника са наоружањем. Од почетка сукоба до 27 августа транспортни авиони су у току 2.800 летова пребацили у Јужну Кореју 10.000 људи и 48 тона материјала, а у повратку за Јапан још 3.000 војних лица. После доласка нових транспортних авиона ангажовање транспортне авијације се повећало. Тако су 127 транспортних авиона С-119 на дан 24 септембра пребацили из Јапана у Кореју један амерички пук са целокупном опремом (укључујући и оруђа средње тежине). После 17 септембра (заузимање аеродрома Кимпо), ови велики транспортни авиони пребацили су 16.000 тона материјала и 25.000

¹⁰⁾ У последње време у страниј стручној литератури много се пише о реактивним ловцима „Миг 15“ и „Sabre“ F—86, јер су то два најбржа и најмодернија реактивна ловца на свету. „Миг 15“ има максималну брзину 1.050 км/час, а „Sabre“ F—86 1.075 км/час. Оба авиона имају приближно сличне перформансе, с тим што је „Миг 15“ нешто спорији, али има већу брзину пењања и већу покретљивост. Поред тога, брзо постиже брзину и претпоставља се да располаже специјалним уређајем за повећање потиска у случају потребе. Намеће се питање: зашто су ови авиони имали далеко веће губитке него амерички ловци? Американци наводе да су њихови реактивни ловци снабдени специјалним радарским нишанима, тако да постижу већи успех у гађању, док је брзина лета зрна топова „Миг 15“ мала (један топ од 37 мм и два топа од 23 или 20 мм). У једном чланку се чак наводи да авиони „Миг 15“ избегавају борбу и да ступају у борбу само ако су 50% надмоћнији (вероватно због тога што је њихов главни задатак напад на авионе В—29, у чему су имали извесног успеха, а што доказује и њихово наоружање (и да је велики број авиона „Миг 15“ оборено изненадним нападима приликом њиховог повратка према мандурској граници. Њихови пилоти могу бити Кинези (што је најмање вероватно), Руси или Немци. Посаде америчких ловаца „Sabre“ сматрају да су пилоти Немци, пошто имају сличну тактику као што су је имали и пилоти немачког ваздухопловства у Европи за време Другог светског рата.

војних лица из Јапана на аеродром Кимпо и евакуисали за Јапан 8.400 болесника и рањеника.

Транспортни авиони су употребљавани и за дотур материјала и муниције опкољеним трупима. То је нарочито дошло до изражаја када су 28 новембра 20.000 америчких војника 1 морнаричке и 7 пешадиске дивизије били опкољени од кинеских и северокорејских снага. Транспортна авијација је снабдевала трупе из ваздуха, а поред тога изграђен је терен на који су се касније спуштали авиони, вршећи непрекидно снабдевање трупа и евакуацију рањеника, прозоблих војника и осталих болесника. Транспортна авијација летела је под тешким условима не само због близине фронта, већ и због неповољних временских прилика. Ту су први пут у историји бачени из ваздуха делови за један понтонски мост дужине 180 м (делови су укупно били тешки 256 тона).

19 октобра, тј. на дан пре пада Фенјанга, извршена је највећа операција падобранског десанта у Кореји. 80 транспортних авиона избацили су цео 187 пук 11 америчке ваздушнодесантне дивизије (4.100 људи) са потпуним наоружањем југоисточно од Сукчона и југозападно од Сунчона, 40 км северно од Фенјанга. Пук је имао задатак да спречи повлачење северокорејских трупа и организовање нових положаја северно од Фенјанга.¹⁷⁾

Због планинског и покривеног терена у Кореји, на коме је било врло тешко пронаћи летишта, чак и за авионе за везу, хеликоптери су нашли широку примену приликом извршавања различитих задатака, као што су: спасавање рањеника и њихово пребацавање до болница у позадину; откривање мина у води; одржавање брзе везе између бродова и обале; спасавање оборених пилота који су пали на противничку територију или на море; показивање правца извлачења изолованим трупима; пребацавање санитетског особља и медикамената на бојиште; преношење важних порука и докумената на планинском земљишту, као и пребацавање командног особља; извиђање противничких положаја; итд. Па ипак, хеликоптери су највише коришћени за спасавање рањеника, тако да су за 8 месеци рата спасли око 1.700 рањеника.

*

На основу размотрених дејстава авијације у Кореји, можемо извући следеће закључке:

¹⁷⁾ Пошто је претходно извиђањем из ваздуха проверена погодност предвиђених рејона за десант, 80 транспортних авиона полетело је са аеродрома Кимпо у 6 таласа, сваки од 13 до 14 авиона (сваки авион носио је по 50 људи са наоружањем) који су летели на висини од 1.000 м, прво у западном правцу на отворено море, затим скренули под правим углом на север и на крају на исток, према предвиђеним рејонима за избацивање десанта. Маршрута је износила 500 км, а лет је трајао 1 сат и 50 минута. Над рејонима за избацивање десанта, транспортни авиони су се спустили на 600 м и за један час сваких десет минута искакала је по једна јединица од 650 људи. Ове рејоне штитила је ловачка авијација. Падобрани појединих мањих јединица били су различите боје да би се могле брзо скупити, а слаб ветар омогућио је брзо скупљање десанта. Пошто су падобранске трупе биле удаљене од главнине сувоземних трупа око 35 до 40 км, успеле су да се споје после неколико дана. За снабдевање падобранских трупа авиони С—119 бацили су у току следећих дана помоћу великих падобрана тешки ратни материјал (између осталог: „Ципове“, камионе од 2,5 тоне, муницијске сандуке и хаубице 105 мм).

— да је авијација и у овом рату, без обзира на сва савремена техничка достигнућа, и даље много зависила од метеоролошких услова;

— да планинско земљиште у великој мери утиче на њено дејство и да захтева посебну обуку летачког особља;

— да је удаљење аеродрома од линије фронта од необично великог утицаја на успех дејства авијације одређене за тактичко садејство са сувоземним трупима и да уређење аеродрома на планинском земљишту претставља веома тежак проблем, поготово за реактивне авионе;

— да је обученост трупа и летача у погледу међусобног садејства од прворазредног значаја за ефикасно дејство авијације, а правилна организација командовања и везе (навођење) најбитнији услов;

— да је за очување бројно и квалитативно слабије авијације најбитније да избегне уништење на сопственим аеродромима;

— да и бројно и квалитативно слабија авијација, и код знатне оперативне превласти у ваздуху друге стране, може да извршава извесне задатке, ако се правилно тактички употребљава (првенствено изненађење);

— да су реактивни ловци снажно потиснули ловце са клипним моторима (иако је употреба ловаца са клипним моторима и даље могућа), док се при употреби реактивних авиона за јуришна дејства још појављују велике тешкоће.

Међутим, рат у Кореји имао је снажан утицај и на развој америчке авијације. То се огледа првенствено у следећим чињеницама:

1. — У САД су изгласани кредити и одобрени буџети за сувоземно и поморско ваздухопловство, а индустрија је већ почела да избацује авионе предвиђене за остварење тзв. „плана 70 група“ до 1 јануара 1953 године. Исто тако предузимају се опсежне мере за усавршавање резервног стручног особља.

2. — Пошто је констатовано да је тактичка авијација пре корејског сукоба била занемарена, предузете су мере за њено побољшање, нарочито у погледу усвајања погодних типова авиона за јуришна дејства. Међутим, у неколико стручних часописа посебно се наглашава да искуство рата у Кореји не би смело да одведе САД на странпутицу, па да се сада због тактичке занемари развој стратегиске авијације, пошто рат у Кореји има специфичности у односу на један будући светски сукоб.

3. — У току самог рата у Кореји предузимане су разне мере за побољшање садејства авијације са сувоземним трупима, а у САД је разрађен нови програм заједничке обуке ваздухопловства и сувоземних трупа.

4. — Оправдао се став поморских стручњака о важности носача авиона и авиона на њима и њихов даљи развој је обезбеђен.

5. — Транспортна авијација добија све већи значај, а исто тако и ваздушнодесантне трупе. Појављују се транспортни авиони велике носивости, а падобранима се избацују и тешко оружје и опрема.

6. — Хеликоптери су нашли широко примену и на њихов даљи технички развој се обраћа нарочита пажња.

7. — У погледу наоружања уочава се тенденција: за широком применом ракета, као и за повећањем њиховог калибра и пробојности; задржавања митраљеског наоружања код реактивних ловаца; повећања тежине „напалм“ бомби и тежња за даљим развојем радара, нарочито на авионима.

Потпуковник БОРИВОЈ РОЦКОВ

ЗАПРЕЧАВАЊЕ И УТВРЂИВАЊЕ У РАВНИЦИ

У чланку пуковника Суботића „Запечечавање као елемент борбеног дејства трупа“ („Војно дело“ бр. 2/50) истакнут је циљ и значај запечечавања у савременој борби. Између осталог у њему се каже:

„Запечечавање се изводи лакше и са мањим ефективима на планинском него на брдском и равничастом земљишту. Пошто је покрет, нарочито моторизованих и механизованих трупа, скоро редовно ограничен само на поједине правце — комуникације, то се солидним и благовременим запечечавањем на њему са мањим инжењерским снагама и средствима него на маневарском земљишту, може дуже време потпуно запечечити покрет знатно већих непријатељских снага.

Запечечавање на равничастом земљишту постиже се у првом реду постављањем минских поља и рушењем објеката, док се на планинском земљишту остварује првенствено рушењем објеката (теснаца, клисура, превоја и др.).

Кад год је могуће, запечечавање треба наслонити на природне препреке (речни токови и др.), а вештачке препреке што више користити у складу са природним препрекама“.

Из наведеног цитата се види да се противтенковски ровови и плавлеење земљишта мање узимају у обзир за запечечавање у равници, вероватно због тога што је за њихову примену потребно много времена и што захтевају нарочито повољне земљишне услове. С друге стране, противтенковске мине су знатно јевтиније и погодније за брзо постављање и, што је најважније, са њима се може врло лако маневровати у току извођења одбране. Међутим, у вези са мелиорационим радовима који се изводе за време мира, главни канали за одводњавање и плавлеење земљишта добијају огроман значај као одлични противтенковски ровови, односно препреке, јер се упоредо са овим радовима постиже уређење читавог система запечечних линија које, као природне противтенковске препреке, могу послужити као основа за запечечавање и организацију одбране.

У овом чланку изнећемо неке специфичности у организацији и извођењу запечечавања и утврђивања у равници зато што је то у равници теже него у планинском и брдском земљишту и што захтева веће припреме и тељељнију претходну студију земљишта.

Пре но што пређемо на детаљнија разматрања самог запечечавања, изнећемо у најкраћим цртама неке одлике равнице које су од великог утицаја како на пројектовање, тако и на израду запечечних линија.

Велике равнице се обично одликују већим бројем ушорених насељених места, задружних и државних економија, пустара¹⁾ и салаша постављених углавном на највишем земљишту које се ретко плави и код највећих водостаја. Поред река које плаве околно земљиште изграђени су одбранбени насипи који надвишавају околно земљиште за 3—6 м. Постоји и велики број бара које се протежу отокама и старим коритима река, које су често мењале ток пре израде одбранбених насипа.

Између појединих река и бара (водних система) постоје вододелнице, које се боље уочавају тек за време поплава и високих подземних вода (греде²⁾, чотови³⁾ и низ пешчаних хумки повезаних нижим преседлинама). У равницама постоје и прилично велика плавна подручја, која су пре извођења мелиорационих радова била стално или повремено под водом и обрасла трском и шеваром, а понекад и после тих радова, нарочито за време високих вода у рано пролеће док лед не крене из канала (ледене поплаве).

Путеви и железничке пруге већим делом су у насипу. Поред њих обично постоје дубоки ровови из којих је земља ископана и уграђена у насипе.

Око насељених места има много бара и рупача, које су настале копањем земље за циглане, израду ћердича, набоја за зграде и насипање улица и дворишта у селу, а између атара појединих села често постоје широки и дубоки ровови.

Са обе стране друмова протежу се 10 до 15 м широки летњи путеви и путеви без камене подлоге (који спајају поједина насељена места).

Земљиште је пролазно за механизоване јединице преко целе године, изузев за кратко време у пролеће, за време великих вода и касно у јесен кад је пролазност ограничена само на постојеће путеве са каменом подлогом.

Као ослонци сваке одбране у равници, па и запречних линија, служе насељена места, економије, мајури, пустаре и салаши. Ови објекти се обично уређују за кружну одбрану, док се међупростори између њих запречавају противтенковским и противпешадиским препрекама и туку унакрсном ватром са суседних и позадњих отпорних тачака. Али, ако су отстојања између тих објеката већа, онда се у међупростор постављају поједина оруђа да би се препреке могле тући уздужном ватром по целој дужини.

Испред запречне линије⁴⁾ коју посуда и организује јединица која води маневарску одбрану у равници, морају се израдити ПТ препреке на целој ширини фронта и наслонити их на негазне реке или велике баре, тако да се не могу обићи. Међутим, при запречавању у маневарској одбрани на брдском и планинском земљишту довољно је запречити само вероватне правце кретања непријатељских тенковских и механизованих колона.

Као препреке на запречним линијама могу се користити противтенковски ровови, минска поља и поплаве (на оним отсецима где се вода у ре-

¹⁾ Пустара је већи салаш који има неколико зграда за становање, штале за стоку, шупе за машине, магацине и амбаре.

²⁾ Узвишено земљиште у равници које се пружа паралелно са неком баром или удољем.

³⁾ Мало, купасто узвишење у равници.

⁴⁾ Овај термин није још употребљаван у нашој војној терминологији, али се потреба за њим појављује нарочито при организацији одбране у равници.

кама и каналима помоћу устава може подићи изнад хоризонта околног земљишта и где бранилац нема намере да активно дејствује).

Противтенковски ровови захтевају много времена за израду (ископ земље за ров дужине 1, ширине 8 и дубине 3 м износи 15 м³) и заузимају знатне површине зиратне земље, тако да је потребно експроприсати појас ширине 12—15 м по целој дужини трасе. Осим тога, ровови се тешко одржавају, јер се одроњавају и затрпавају већ у току једне године ако им се ескарпа претходно не обложи тако да после мразева и топљења снега необложени ПТ ровови више не претстављају озбиљну ПТ препреку, какву су претстављали у моменту израде.

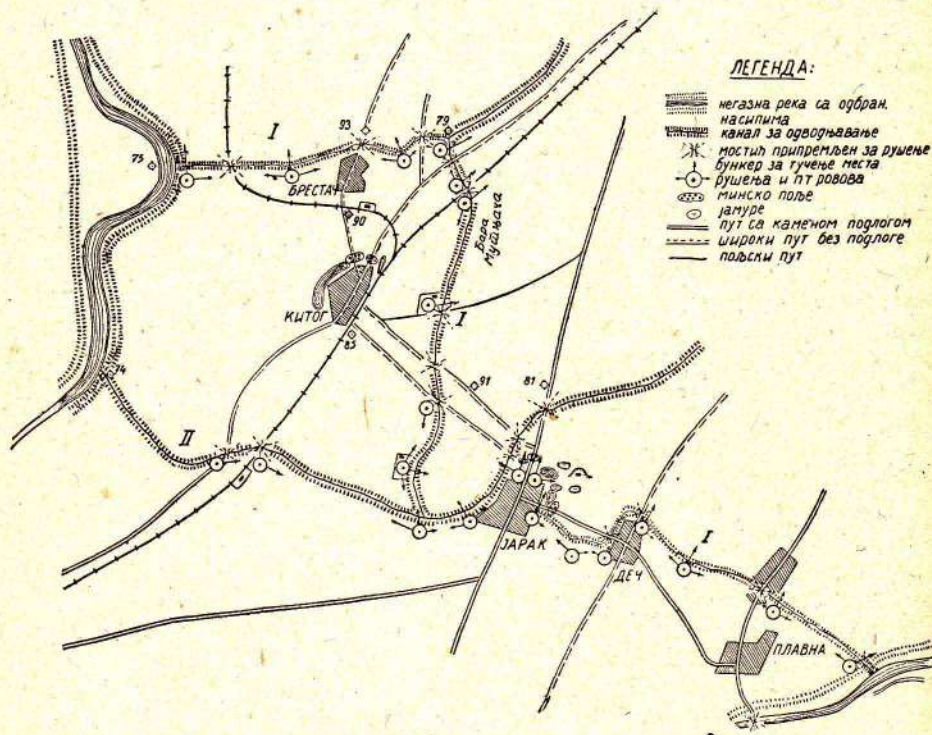
При одређивању трасе ПТ ровова у склопу запречних линија између два насељена места могло би се допустити да се она помера за 1—2 км унапред или уназад, јер њихова траса није у таквој зависности од плана запречне ватре као што је то случај код препрека испред предњег краја у позиционој одбрани. Зато се у већини случајева траса ПТ ровова може поклопити са трасом главних одводних канала водних управа. Према томе, негативне стране ПТ ровова — кад се раде без везе са мелиорационим радовима у том подручју углавном не долазе до изражаја ако се запречни радови ускладе са радовима на одводњавању и наводњавању земљишта. Тада се обично тежи да се не упропашћава зиратно земљиште и да се главни одводни канали повлаче средином бара и отока, смањујући на тај начин површину поплављеног земљишта. То је повољно за одбрану оваквих ПТ ровова, јер и релативно мало надвишавање, од 0,5—1,5 м, у равници (које се најчешће појављује на оваквом земљишту) омогућава да се погодним распоредом оруђа добро туку брисаном ватром не само препреке него и предтерен испред њих. Због тога, распоред ватрених објеката у равници на тако малим узвишеницама даје понекад много веће резултате него поседање надвишавајућих положаја на брдовитом земљишту.

На приложеној скици показан је један пример запречавања у равници када се запречне линије ослањају на негазне реке и када су насељена места и салаши искоришћени за ослонце у запречним линијама, а канали као ПТ препреке. У овом примеру траса ПТ ровова поклапа се са трасом одводних канала дуж запречних линија I и II, изузев на делу к 79 (на Бари Мутњачи) — к 93, где је ров морао пресећи вододелницу између баре и негазне реке. На том делу траса се повлачи границом атара између суседних села, јер се на тај начин избегава експропријација земљишта. С друге стране, иако не иде кроз плавно подручје, овај део канала може се користити за наводњавање.

Овакво усклађивање запречних радова са мелиорационим, тј. коришћење постојеће мреже канала као ПТ препрека у систему запречних линија, има врло велики значај у нашим условима, јер се упоредо са извођењем радова око одводњавања и наводњавања може без нарочитих тешкоћа створити читав систем ПТ препрека и на тај начин појачати безбедност ових територија од упада непријатељских тенковских и механизованих јединица, али само под условом да се пројектовање и извођење ових радова врши у сагласности са органима армије.

У даљем излагању укратко ћемо изнети нека искуства у погледу запречавања и утврђивања на запречним линијама у равници са високим ни-

воом подземне воде. Поред уређења за кружну одбрану и за одбрану у самим насељеним местима, која се налазе у склопу самих запречних линија, као противтенковске препреке треба користити још и баре и рупчаге поред насељених места. Ове баре треба добро повезати са ПТ ровом у виду одводног канала и спојити га са каналом између насељених места. У недостатку времена пролазе треба запречити минама или барикадама.

Скица 1

На ивицама села која не могу да уђу у систем запречавања са каналима, све улице треба запречити минама или барикадама. Све мостове или пропусте на каналима на запречним линијама треба припремити за рушење. Кад год има времена, у близини места одакле ће се рушење вршити треба благовремено изградити мали бункер који, поред одбране запречне линије, може да послужи и као станица за паљење (види скицу). Поред рушења мостова и пропуста треба припремити за рушење и све уређаје за одводњавање и наводњавање (уставе, црпке и др.) тако да се добије непрекидна ПТ препрека дуж целе запречне линије. Чуварница ових објеката може се тако уредити да њен подрум или она сама, ако је мањих димензија, служи као станица за паљење и бункер за одбрану ових места.

Због тога што се мостови преко већих канала, који су рађени пре Првог светског рата (где насипи знатно надвишавају околну земљиште), обично

састоје из две потпоре и плоче која се на њих само ослања, а није везана са њима, довољно је порушити само ону потпору која је ближа непријатељу па да цео мост падне. На тај начин потпора на нашој страни остаје као појачање ПТ препреке и служи за заштиту бункера који се раде у прилазном насипу позади ње. Пошто је потпора дебљине око 2,5 м, бункери за високо бочно фланкирање, иако су мале дебљине (0,6 м армираног бетона), могу да издрже пуне поготке тешких оруђа.

Пошто при рушењу мостова и пропуста треба рушити и насипе који изводе на мост, боље је да се мински бунари постављају позади потпоре него минске коморе у потпорама, јер се на тај начин руши једновремено потпора и насип.⁵⁾

Услови за маскирање радова и објеката тежи су у равници него на брдовитом земљишту. Понекад услови маскирања утичу не само на облик, него и на јачину фортификациског објекта. Већи бункери у насипу, чија висина прелази висину круне насипа, морају се маскирати као проширење насипа за смештај фашина и другог материјала за одбрану од поплаве. Пошто таквих проширења има много на насипу, на фото-снимцима тешко је открити место објекта. У таквим случајевима начин маскирања пресудно утиче на висину објекта, број и висину пушкарница и место улаза. За све објекте у равници веома је важно да буду слабо уочљиви, иако у том случају, због мале дебљине, неће бити у стању да противстану пуним погоцима артиљерских зрна. Али, с друге стране, због малих димензија и тешке уочљивости, такви објекти нису погодна мета за непријатељске бомбардере. Према томе, у равници на запречним линијама треба увек радити мале објекте који се могу тако маскирати да се не примете и онда кад се изађе на место изнад објекта.

Пошто је изолација фортификациских објеката због високог нивоа подземне воде нарочито тежак проблем, постојећа узвишена места, која се такође и не примећују, имају пресудан значај за одређивање места бункера.⁶⁾

⁵⁾ Минске бунаре треба радити од бетона и добро их изоловати. Ако се радови изводе за време јаких мразева или кад нема довољно времена за израду бетонских минских бунара, онда их треба обложити дрветом, добро катранисати и зачепити кудељом као чамце. Овакве облоге могу се сериски производити у радионицама и транспортовати на лице места и тамо закопати. На местима где је висока подземна вода, експлозив треба паковати у поцинковане добро изоловане сандучиће, па их тек такве постављати у минске бунаре.

⁶⁾ И поред примене савремених средстава за изолацију (битумен, јута и специјалан цемент за рад у води), потребно је изградити и резервни бунар ниже од дна објекта из кога се повремено црпе сакупљена вода. Због мале носивости земљишта и великог потиска подземне воде бункери се морају радити на изолованој армирано-бетонској плочи.

При изради бункера у насипима канала, где вода повремено надвишава хоризонт околног земљишта, морају се радити бетонска крила за 2,5 ширине објекта у обе стране и бетонски темељи до здравце или на дубини бар за 1—2 висине објекта. При порасту нивоа воде бочни потисак је тако јак да би без ових допунских радова могао лако да избаци читаве објекте из насипа. Зато ово питање треба увек добро простудирати при пројектовању радова, јер су накнадни радови врло тешки и неколико пута скупљи него основни радови.

Док је плављење земљишта у равници могуће само за време високог водостаја на рекама, дотле је плављење земљишта са пловним каналима и каналима за наводњавање могуће и при нормалном водостају. У овим каналима се ниво воде може подићи по потреби помоћу устава или помоћу пумпи убацивати вода у канале при ниском водостају река. Да би се изазвало плављење треба пробити насипе на делу где је највиши, јер је тамо и највећи бочни потисак воде. Ту није проблем величина продора. Довољно је да се у почетку направи и најмањи продор, па да вода сама убрзо прошири отвор за прелив. Међутим, за овакве мере потребна је детаљна студија водних система, да би се тек на основу конкретних услова (нарочито код система за наводњавање, где је пресудан капацитет пумпи и устава) могли користити за одбранбене сврхе.

Ако се овакав начин запречавања у равници — где систем канала, који је израђен за време мира у циљу мелиорације земљишта, служи као основа за организацију запречних линија — упореди са начином који пуковник Суботић у свом чланку о запречавању узима као нормалан за време рата, тј. са минским пољима, онда је очигледна предност првога. Број мина који је потребан само за ојачавање насељених места, која не могу да уђу у систем канала, врло је мали у односу на количину мина која је потребна за запречавање минским пољима. Сличан је однос и у погледу инжењерских јединица за организацију и активирање запрека. Осим тога, треба нарочито нагласити да је и безбедност од изненадног непријатељског упада много већа ако се примени први начин запречавања, јер непријатељ мора вршити детаљније припреме и привлачити потребна средства за савлађивање, а то и у садашњим условима захтева извесно дуже време, тако да се ни такве припреме не могу потпуно прикрити.

Поред организације запречних линија на изнети начин, на правцима вероватног кретања непријатељских тенковских и механизованих јединица, врши се ојачавање препрека минским пољима и рушењима дуж путева на целој дубини између узастопних запречних линија и организују заседе ловаца тенкова са ручним бацачима. Према томе, на најважнијим правцима примењује се и највећа густина запречавања.

РАЗВОЈ И ПЕРСПЕКТИВЕ ХЕМИСКОГ ОРУЖЈА

Пошто у Другом светском рату није дошло до примене бојних отрова (БОт), можда ће неко помислити да је доба хемиског рата прошло, да га више неће бити и да сада за агресора постоје друга, нова, још примамљивија оружја но што је било хемиско оружје у Првом светском рату. Такво гледиште било би потпуно погрешно и могло би се горко осветити онима који би га упорно заступали. То би било исто тако као када би се сада, после појаве најновијег и најјачег експлозива — атомске енергије, мислило да треба напустити барут, тротил, динамит и друге старе експлозиве.

Неко ће можда рећи да су бојни отрови опасни само за онога који не познаје начин заштите, или који нема средстава за заштиту од њих. У таквом случају хемиски рат значио би врло брзу катастрофу за тако неспремну нападнуту земљу (случај са Абисинијом у рату са Италијом). Али и то доказује да морамо изучавати проблеме хемиског рата, да морамо стварати средства заштите и пратити даљи развој хемиског оружја, од кога садања средства заштите не заштићују.

Можда има некога који мисли да се хемиско оружје није даље развијало, да је достигло свој врхунац крајем Првог светског рата и да у Другом светском рату није примењено зато што је нападач имао ефикаснија средства од њега. Можда неко мисли да је хемиско оружје засењено циновском експлозијом атомске бомбе и да сада о њему не треба водити рачуна.

Али и после Другог светског рата, и после примене атомске бомбе, настављени су радови на проналажењу нових бојних отрова. Нова група БОт пронађена је баш недавно у земљи која располаже и атомском бомбом — у Америци. Јасно је да бојни отрови нису застарили, без обзира што постоји атомска бомба. Напротив, они су и даље остали модерно оружје и вероватно је да ће их агресор применити у сваком рату, ако је уверен да ће наићи на неспремног противника. Он их може применити и у сваком виду борбе, јер не постоји оружје које се може тако ефикасно, на тако разноврстан начин и тако масовно употребити као бојни отрови.

Баш после Другог светског рата прављена је анализа свих врста оружја, међусобно су им упоређиване добре и лоше стране и, тражило се каквим условима треба да одговори „идеално оружје“, па се дошло до закључка да идеално оружје треба да има следеће особине:

— да може савладати непријатеља без разарања материјала и објеката, који ће касније користити нападачу;

— да му је лака и јевтина производња;

- да може онеспособити, а не и убити непријатеља;
- да је безопасно за онога који га примењује;
- да не уништава материјална добра, већ да их само привремено (за нападнутог) учини неупотребљивим.

Тада се видело да постоји само једно, тј. хемиско оружје, које скоро потпуно испуњава све ове услове. Оцену о овоме дали су Англоамериканци који располажу и атомском бомбом.

Ипак су најречитије чињенице, те је најбоље да видимо шта је учињено на пољу хемиског оружја од задње његове масовне примене — од Првог светског рата. Чињенице можда неће бити тако многобројне и са таквим појединостима као када пратимо развој неког другог оружја. Због чега? Због тога што о теми „хемиски рат“ сви истраживачи нерадо говоре или им је забрањено да о њој уопште пишу (док се например досада појавило на стотине књига и чланака о атомском оружју). Моменат изненађења нигде није од толике важности као код бојних отрова, те све земље, које раде на бојним отровима, врло брижљиво чувају све важније резултате који су на томе пољу постигнути. Ма да је тема о бојним отровима увек актуелна у војним круговима свих земаља, ипак се стручни детаљи (интересантни за стручњака-хемичара) јављају врло ретко. Између два светска рата публикована је прилична литература о бојним отровима и заштити од њих, али се, углавном, односила на оно што је примењивано у Првом светском рату. Ипак се из те литературе види да су између два светска рата пронађени и неки нови бојни отрови. А да ли ће сви бити и примењени, може да покаже само рат. Значи да морамо бити спремни за заштиту и изучавање сваког новог бојног отрова, који се буде пронашао, а нарочито оних за које данашња гасмаска није сигурно средство заштите. Наша гасмаска, као и модерне гасмаске осталих армија, штите од свих бојних отрова, изузев угљенмооксида, а и малог броја још неких других. Зато су у многим земаљама предузете мере да се угљенмоксид оспособи за ефикасну примену на бојишту (угљенмоксид је гас лакши од ваздуха, те се тешко транспортује и ставља у артиљериска зрна, бомбе и друга средства, осим тога, приликом примене врло брзо се растура у горње слојеве ваздуха, те не ствара смртоносну концентрацију). Угљенмоксид пролази кроз филтар гасмаске, а може га задржати само специјални филтар који се не налази у наоружању армије. Израда угљенмооксида је врло проста, јевтина и могућа у свакој земљи (угаљ и ваздух). Французи су још 1935 године употребили течно једињење гвожђа и угљенмооксида (гвожђа пентакарбонил), које се у филтру гасмаске под утицајем активног угља одмах распада, тако да лице које носи маску удише ослобођени угљенмоксид и неминовно бива отровано, пошто га филтар маске не може задржати. Паре гвожђа пентакарбонила су око 7 пута теже од ваздуха, те се дуго задржавају над земљином површином у опасној концентрацији. За време прошлог рата Немци су га израђивали на велико, али су га примењивали само за етилизирање¹⁾ бензина (на место олова

¹⁾ Етилизирање је такав поступак при коме се бензину додају материје услед којих мотор равномерније ради и боље искоришћује снагу коју развија бензин при своме сагоревању у цилиндрима мотора.

тетраетила). Али ни он није идеално решење, пошто се под утицајем светлости распада, а при експлозији артиљерског зрна (пуњеног њиме) може се запалити. У то доба Французи су радили и на другим БОг, од којих су неки изазивали слепило.

1937 године у Америци и Енглеској појавило се неколико нових БОг, од којих су неки били јачи од најбољих дотадашњих сузаваца.

Из реда фозгена пронађени су бром фозген, цијан фозген, трифозген и тијофозген. Из искуства Првог светског рата знамо да је од фозгена (поред иперита) било највише смртних случајева и тешких обољења, која су трајала кроз читав живот затрованога. Неки од ових нових БОг, например, цијан фозген, надмашују фозген по отровном дејству.

Из реда пикрина пронађени су бромпикрин и флуорпикрин, који имају друкчије физиолошко дејство него дотле познати БОг. Бромпикрин се једини са црвеним крвним зрнцима, те спречава дисање. Флуорпикрин јаче делује када се после затровања оде на чист ваздух (што је иначе увек прва мера код затровања од осталих БОг).

Затим је дошао арсенводоник због кога су све армије света, пред Други светски рат, морале да усавршавају све гасмаске. То је изванредно јак отров који у исти мах делује и на крв и на нерве и изазива смрт ако би човек у свој организам унео само око 40 милиграма (на пример, дисањем). Он је око 20 пута отровнији од угљенмоноксида. Смртност износи око 60% од затрованих. Чак и ако би остао жив, затровани би постао јако анемичан, са веома измореним организмом и смањеном радном способношћу, тако да понекад није способан ни за какав рад.

За фозгеноксид се исто тако морала усавршавати гасмаска пред Други светски рат. Очекивало се да ће он заменити иперит и луизит. Насупрот спором дејству иперита и луизита (који делују тек после више часова), он одмах изазива на кожи пликове, живе ране и жестоко печење као код тешких опекотина.

Славни „краљ бојних отрова“ из Првог светског рата — иперит, доbio је достојну замену у азотном ипериту. Азотни иперит нема онај карактеристичан мирис обичног иперита, по коме се он одмах познаје те се могу одмах предузети одговарајуће мере заштите. Зато се азотним иперитом може приредити веће изненађење, а тиме проузроковати и више озледа.

Пред сам рат Немци се бацају на нову, дотле непознату групу бојних отрова, наине, на органофосфорне бојне отрове. Приликом радова на проналажењу инсектицида¹⁾ они су само на бази фосфорне киселине израдили преко 2.000 једињења, од којих су три била изванредни отрови и за човека — то су били чувени трилони.

Фабрикација трилона почела је 1940 године у специјалној фабрици у близини Бреславе. Фабрика је запремала површину од 1 км², углавном под земљом или у приземним зградама, на чијим је крововима било засађено дрвеће ради бољег маскирања. Требало је да 1942 године започне рад пуним

¹⁾ Инсектициди су отрови који делују поглавито на инсекте. Најпознатији инсектицид јесте Ди-Ди-Ти.

капацитетом, али се то није постигло у пуној мери, јер је било технолошких тешкоћа (корозија²⁾ апаратуре и др.).

Табун (диметил-амино-цијанофосфат моноетила) је први бојни отров из групе трилона. То је слабо испарљива уљана течност мрке боје и тежа од воде. Разлаже се под утицајем топлоте стварајући цијановодоничну киселину (која је један од најјачих отрова). При експлозији зрна пуњених њиме, развијена топлота експлозије делимично га разлаже. Он није ни сузавац, ни загушљивац, ни пликавац, већ БОг општеотровног дејства, који делује преко органа за дисање (тј. удисањем затрованог ваздуха), а и преко слузокоже, коже и рана. Нарочито брзо продире у организам преко слузокоже и то нарочито кроз очи. Мања тровања изазивају тешко дисање (астму) и запаљење очних капака. Теже тровање изазива повраћање, тешко дисање и кочење мишића (тетанацију). Сасвим тешка тровања праћена су грчевима, онесвешћивањем и смрћу. Смртна доза му је 6 милиграма по 1 кг животиње (тј. 0,42 грама за човека, док је код иперита при дејству преко коже потребно 8 грама).³⁾ Смрт наступа за 10—15 минута. Ицгледа да је смртна концентрација 70 милиграма у м³ ваздуха, ма да није објављено да је одређена на људима, већ само на животињама.

Немци су придавали изванредну важност табуну. У току Другог светског рата произвели су око 10.000 тона и њиме напунили разна артиљериска зрна, мине и авио-бомбе.

Сарин (метил-флуорофосфат-моноизопрпила) је други бојни отров из групе трилона. То је безбојна, слабо испарљива течност и без мириса. Трипут је отровнији од табуна (тј. смртна доза за човека износи 0,15 грама), али са њим има слична физиолошка дејства. Немци су били израдили само 5 тона сарина, јер је био изванредно отрован и за само особље које га је фабриковало, пошто нису били пронашли погодан начин за заштиту људства. Сем тога, било је и других тешкоћа при фабрикацији које тада нису могли да реше (јака корозија апаратуре). После рата није пронађена муниција пуњена њиме.

Соман (метил-флуорофосфат-монопинаколина) је трећи бојни отров из групе трилона. То је течност која мирише као канфор и која је слабије испарљива од табуна и сарина, али је знатно отровнија од њих. Немцима није успело да га у току рата индустриски добијају у великим количинама, јер их је завршетак рата у томе омео.

Због брзог надирања Совјетске армије, Немци нису успели да униште фабрику трилона или да је евакуишу, тако да је комплетна пала у руке Совјетима. За време рата није била бомбардована, пошто Савезници нису знали за њено постојање, као ни за ове нове немачке бојне отрове.

Одмах после рата ова је фабрика потпуно демонтирана и са свима залихама сировина и готовим БОг пренета у СССР. Тамо је одведен и вице-директор фабрике као велики стручњак за бојне отрове.

²⁾ Корозија је технички израз за нагризање метала дејством неких хемикалија. Разне киселине врше корозију метала. И рђање гвожђа је корозија.

³⁾ Сматра се да је смрт неизбежна ако се само $\frac{1}{2}$ површине људске коже озледи бојним отровом, ватром или на неки други начин. У овом случају довољно је 8 гр иперита да би се изазвале такве озледе.

И Американци су били јако заинтересовани за ове нове немачке БОт. Још крајем марта 1945 године Команда америчких инвазионих снага добила је низ поверљивих извештаја од своје обавештајне службе о томе да Немци имају велике количине БОт, међу којима и сасвим нове, да су спремили на стотине хиљада тона БОт и на стотине хиљада отровних артиљерских зрна и авио-бомби. А пошто су дознали где се налазе главна складишта БОт, Американци су предузимали низ војних мера да их што пре заузму. На тај начин убрзо су им пала у руке неоштећена складишта БОт и инсталације за пуњење отровних зрна у Регенсбургу и у Баварској. Пошто су их прегледали, амерички специјалисти су били импресионирани и у својим извештајима изразили своје дивљење због тако јаке спремности Немачке за хемски рат, за који су се озбиљно спремали. (Може се само нагађати зашто га пред крај рата нису и повели — јер су стално наговештавали нова оружја и нов начин вођења рата, којим би уништили Савезнике).

Још у току самог рата Американци су у неке своје хемиске пукове, као „асистенте“, увели све немачке стручњаке за БОт, које су у овим центрима нашли, а потом су их одвели и у Америку.

Касније се сазнало да су Немци знатно побољшали иперит и луизит, тако да су се могли применити и по јакој зими (познато је да је иперит зими неефикасан — када се смрзне). Затим су производили тзв. „лепљиви“ иперит, који тако чврсто пријања уз кожу и предмете, да се и сада врло тешко дегазира.

У читавом низу већ познатих БОт, сада се хлор замењује флуором, тако да се добија знатно већа отрованост. Познато је да је флуор отровнији и да се теже дегазирају његова једињења. Масовну примену флуорових БОт сада ограничава његова већа скупоћа од хлора (мање је распрострањен у природи и ма да се масовно производи, углавном се користи при изради атомске бомбе у Америци, а у другим земљама, па и у нашој, приликом производње алуминијума).

И на пољу заштите од БОт има новина. Сада се и обична војничка одела могу импрегнирати, тако да штите од капљица и пара иперита. У таквом оделу кожа може и даље слободно да дише, те се уклањају велике незгоде које су се јављале код досадашњих заштитних одела (знојење, повишена температура тела, падање у несвест код дужег ношења одела и др.).

Пронађен је начин и за лечење и дегазацију неких БОт и онда када већ уђу у организам, у крв, тј. тамо где досада није била могућа дегазација са личним ПХ пакетом или на неки други начин. За луизит и друге БОт на бази арсена пронађен је БАЛ (British Anti Lewisit или његов хемиски назив 2—3 — димеркаптопропанол). Пошто се инјекцијом убризга у организам, он одмах везује сву унету количину арсена и кад га учини нешкодљивим, организам га касније излучује из себе (преко бубрега). Иако то још није постигнуто код других БОт, овај проналазак охрабрује истраживаче, који сада траже сличан лек и за друге БОт.

У Америци се, баш после Другог светског рата, ужурбано ради на испитивању дејства БОт на организам. На добровољцима се врше опити и добијају потпуно нови подаци о дејству иперита и азотног иперита на људску кожу и о методи најефикасније дегазације.

Све досада била је реч о тзв. класичним БОт и класичним средствима заштите, ма да су се и ту јавиле неке новине, које, ипак, нису измениле битне карактеристике средстава заштите нити начине дејства БОт на организам. Исто тако, у овом чланку нису обухваћена ни запаљива средства која иначе, спадају у хемиско оружје, пошто су она специјална по начину дејства и заштите, те заслужују да буду изложена у посебном чланку, нарочито, с обзиром на њихов огroman развој и улогу у Другом светском рату и после њега.

Проналазак вештачких радиоактивних елемената унео је праву револуцију код бојних отрова и средстава заштите (овде не мислимо и на радиоактивне материје које се стварају при експлозији атомске бомбе). Сада је могуће да се скоро сваки елемент на вештачки начин направи радиоактивним. Тако се могу направити вештачки радиоактивни сумпор, хлор, арсен, фосфор, угљеник и читав низ елемената, који улазе у састав обичних БОт. На тај се начин могу са радиоактивним сумпором направити радиоактивни иперит, са радиоактивним хлором — радиоактивни фозген, са радиоактивним арсеном — радиоактивни лузит, са радиоактивним фосфором — радиоактивни табун, сарин и соман, итд. Предност радиоактивних бојних отрова над обичним БОт очигледна је. Ево неколико примера.

Обичан иперит, лузит и други БОт преводе се дегазацијом у нова, сасвим безопасна једињења. Али дегазацијом радиоактивних БОт стварају се нова једињења, која додуше, нису отровна, али која и даље задржавају своје смртоносно радиоактивно зрачење. Зато би била без вредности садања дегазација затроване коже, одеће, ратне технике, јер би на њима, са продукција дегазације, и даље остало опасно радиоактивно зрачење. Гасмаска задржава обичне БОт у своме филтру тако да не могу продрети у плућа и отровати организам. Она задржава и радиоактивне БОт, али у том случају из филтра гасмаске зраче радиоактивни зраци, тако да затровани, и поред гасмаске, бива тешко озлеђен или убијен. Наше заштитно одело штити од бојних отрова и онемогућава да његове капи или паре продру до коже и преко ње затрују или усмрте организам. Иако ово одело задржава и радиоактивне БОт, ипак радиоактивни зраци продиру кроз одело до нашег тела.

Овакви БОт већ су направљени. Сада се са њима праве експерименти, али само на животињама. Масовно се још не производе, јер техника производње вештачких радиоактивних материја засада то не дозвољава. Међутим, у свима напредним земљама грозничаво се ради на проблему заштите од оваквих БОт, а неки резултати су и нама познати.

Уз радиоактивне материје можемо поменути и радиоактивне гасове, који се стварају при фабрикацији атомске бомбе (у „уранском котлу“ — при производњи плутонијума из урана). Ови гасови, као и фина радиоактивна прашина, могли би се пустити и на бојишту, као и сваки други БОт. Али, засада још није решен проблем како да се прикупе, транспортују и примене на самом бојишту. Још крајем 1941 године научници, који су радили на атомској енергији у Америци, предложили су да се ови радиоактивни отрови издвоје и употребе као бојни отрови. Они су тврдили да су радиоактивни отрови, које произведе један „урански ката“ у току само 24 часа, довољни да се на огромној просторији онемогући бављење сваком живом

бићу. Претседник Америчке федерације научника, који раде на атомској бомби, био је још јаснији. Он је још 1946 године одржао реферат у коме тврди да је једна кап атомског радиоактивног БОт довољна да убије свако живо биће на површини од преко 2 км². Ако живо биће не би било одмах убијено, овај атомски БОт хемиски најпре мења састав његовог организма и његове атоме претвара у радиоактивне, тако да касније доводи до смрти. Сем тога, такво радиоактивно тело човека, и за време живота и после смрти, претставља велику опасност за остала околна жива бића — јер зрачи опасне радиоактивне зраке.

У сваком случају, радиоактивност, као ново својство бојног отрова, знатно компликује досадањи начин заштите. Засада не постоји ни теориска могућност да се уништи радиоактивност неке материје. Радиоактивност се врши спонтано, на њу се не може утицати никаквим спољним силама (топлотом, притиском, хемиским утицајем и др.). Она се не може ни убрзати, ни успорити, ни уништити. Сем тога, радиоактивност траје код неких материја не само месецима, већ и вековима. Зато се таквим начином затровања — радиоактивношћу — неки предмети, па и земљиште, могу учинити неупотребљивим за дуги низ година. Сигурно је да ће се и за ове радиоактивне БОт наћи повољно решење за заштиту и дегазацију, пошто су већ пронађена сигурна средства за њихову детекцију.⁴⁾

И на пољу детекције осталих БОт учињен је знатан напредак. Пронађен је сигуран индикатор за угљенмоноксид, који показује присуство и 1/500 милионитог дела угљенмоноксида у ваздуху (ма да је опасна концентрација већ и код 1/10.000 дела). Пронађен је и апарат који непрекидно и аутоматски бележи присуство БОт у ваздуху. Сада имамо боље индикаторе и за фозген, дифозген и хлорпикрин.

За заштитна одела употребљавају се пластичне масе типа поливинилхлорида, најлона, опанола и др., која знатно побољшавају ранија одела од гуме или платна импрегнираног уљем.

Пошто су крајем прошле године у Америци извршена нека побољшања филтрова, њихова војничка маска штити и од продирања fine радиоактивне прашине, која се ствара при експлозији атомске бомбе, тако да је издато наређење да се убудуће израђују само такви филтрови.

И код других бојно-хемиских материја учињен је велики напредак, нарочито код димних средстава. Зато је и било омогућено да се и на Источном фронту и на Рајни непрекидно у току више дана и ноћи стварају до 100 км дуге димне завесе. Направљен је нов магњеник који ствара дим са врло малим честицама, које дуго лебде у ваздуху. Ово димно средство израђено је на бази нафте и воде, тако да нема никаквог дејства ни на људе ни на наоружање (што је иначе случај са досадашњим тзв. неутралним димовима). Направљен је и лако - преносан магњеник који може да замагли површину од 5 хектара. Пронађен је и потпуно нови принцип за стварање дуготрајног дима који знатно дуже лебди у ваздуху него досадањи (при пролазу кроз

⁴⁾ Детекција значи откривање присуства БОт помоћу разних хемикалија, које се називају општим именом индикатори.

јако електро-магнетско поље, на чијој се бази израђују сви магљеници, честице дима се наелектришу и због тога међусобно одбијају, тако да не долази до њиховог слеplивања и брзог падања на земљу као досада).

У многобројним хемиским и војним часописима свих земаља, поред разних вести и разматрања о атомском оружју, nailазимо и на честе белешке или разматрања о хемиском оружју. Тако су крајем прошле године Американци јавили да су пронашли читав низ нових врло јаких бојних отрова, са заједничком отровном групом фосфор — кисеоник — флуор. Фосфор и флуор су два карактеристична елемента који се јављају у скоро свима најновијим БОт, пронађеним пред Други светски рат и у току њега. Већ су израђени монофлуор-етилни алкохол и естри монофлуор-сирћетне киселине. Из ове групе најопаснији је ди-изопропил-флуорфосфонат. Сви ови БОт карактеришу се „задоцнелим“ дејством, пошто се њихово дејство испољава тек после више часова од момента затровања. О степену отровности и физиолошком дејству засада се зна само толико да је тровање праћено јаким грчевима.

Из америчких листова види се да се у Америци годишње троше милиони долара за проналажење бољих и сигурнијих хемиских и бактериолошких метода за убијање људи, уништавање стоке и усева, тровање воде и пустошење свега живог на територији будућег непријатеља. Бактериолошка служба (коју као офанзивно оружје убрајају у хемиско оружје) бави се вештачким изазивањем епидемија код људи, животиња и усева. Она је нарочито интензивна од 1943 године на овамо. Пронађен је начин за масовну производњу узрочника разних болести. Сада се само у Америци испитује 33 врсте разних бактерија и вируса који могу изазвати масовне епидемије. Пронађени су вируси који могу уништити читаве жетве житарица, поврћа и културних биљака.

Иако друге велике земље не објављују своје радове на хемиском оружју, јасно је да се и оне спремају.

На крају, можемо да нагласимо и велики напредак који је учињен у техници примене БОт. Стварају се вишецевни (чак и са 52 цеви) и реактивни хемиски бацачи, који су способни да за 2—3 минута избаце десетине тона БОт и да изненада створе смртну концентрацију БОт на пространим деловима непријатељског фронта, по фронту и дубини. Авиони добијају специјалне резервоаре из којих поливају БОт, тако да за неколико секунди могу затровати километре фронта. Стварају се специјални камиони за поливање БОт по земљишту и стварање пространих затрованих просторија за врло кратко време. Хемиске mine за запречавање сада су редовна допуна инжињерским препрекама.

Хемиски рат, као и заштиту од њега, омогућава само развијена хемиска индустрија. У Првом светском рату она је омогућила Немачкој да прва масовно примени БОт и да дуго буде у преимућству. То је један од разлога због чега се за последњих 30 година хемиска индустрија технички напредних земаља развијала знатно брже од свих осталих индустрија. За време овог рата хемиска индустрија је у свим таквим земљама учинила још већи скок. Она је само у Америци сада трипут јача него уочи Другог светског рата.

Слично је и у СССР, Енглеској и другим великим земљама. Али, ни мале земље не смеју запоставити своју хемиску индустрију.

Сада се све више цитира мишљење: „Неправилно је убити непријатеља, убијање је неекономска мера“. Сматра се да су бојни отрови најидеалније оружје за остварење тога циља. Треба истаћи да за нападнутог са БОт главну опасност не претставља број мртвих, већ број озлеђених од БОт, који морају дуго времена да се лече. Ово лечење знатно отежава санитарску службу, која постаје неспособна за друге задатке у рату (помоћ код рањавања, хируршке интервенције, спречавање епидемија и сл.). На озлеђене бојним отровима психички снажно делује сећање на моменте страха пред невидљивим непријатељем — бојним отровом, тако да деморалишући делују на своју околину. Болесници, затровани бојним отровом, месецима су терет и за штету своје земље. Према америчким подацима из Другог светског рата за једног рањеног или озлеђеног од БОт треба дневно да ради 6 људи. Овај број се може нешто смањити бољом организацијом посла, али не у већој мери ако се води већа брига о човеку. Зато се радо цитирају и речи једног Енглеза: „Мртав човек је само једно сећање за свој народ, али болестан или рањен, он је велика обавеза за народ, јер му је на терету, пошто не само да није продуктиван, већ се мора 100% помагати“.

Зато будимо сигурни да ни у будућем рату никога неће спречити принципи морала или витештва, одговорности пред историјом, што је применно једно „неморално“ и „забрањено“ оружје — бојне отрове. Напоре са грозничавим радом на даљем развоју хемиског оружја, изјавама и пропагандом као горе, припрема се терен у широким масама да се хемиско оружје прогласи за најидеалније, најефикасније, а што се морала тиче, истиче се: „Зар је моралније подавити људство неког брода насред морске пучине торпедом из подморнице — него га подавити или само избацити из строја — бојним отровом?“

Нама војницима јасно је да ће агресор употребити и хемиско као и свако друго оружје, када и где му то буде конвенирало за његов крајњи циљ — победу.

Генерал-лајтнант МИЛАН ЗЕЛЕНИКА

О НЕМАЧКОЈ ВОЈНО-НАУЧНОЈ ЛИТЕРАТУРИ

Одмах по свршетку Другог светског рата појавиле су се у војној литератури, нарочито западних земаља, многобројне студије и расправе, у којима се приказује и свестрано анализира рад немачке оружане силе у овом рату, излажу њене припреме за тај рат и његова упоређења са претходним ратовима, критички осветљава немачка војна доктрина и војна наука, као и њихов утицај на доктрине других армија.

Овај рад олакшавале су разне околности. Пре свега, већина немачке ратне архиве пала је Савезницима у руке. Нирнбершки процес пружио је сигурне податке по важним унутрашњим збивањима, која су се тајно одвијала у врховима немачког руководства. Многи немачки команданти, заробљени у току Другог светског рата, били су вољни да искрено сарађују на овом послу још док рат није био потпуно ни завршен. Они су доцније, анонимно или под својим потписом, износили приказе и мишљења у војним часописима бивших противничких и неутралних земаља по питањима која су се односила на немачку оружану силу. Штавише, већ као заробљеници одржавали су и јавна предавања пред стручњацима својих противника. Тако је, на пример, генералпуковник Гудериан, као заробљеник, приказао француским официрима на самом земљишту како је извео свој знаменити пробој код Седана 1940 године.

Последњих година, убрзо после отпуштања Немаца из заробљеничких и судских логора, појављују се значајне публикације у самој Немачкој, од немачких војних аутора, који су у последњем рату били на важним положајима, имали личног увида у историске догађаје, или су у сопственом делу кругу стекли интересантна и општекорисна ратна искуства. Тако су, на пример, изашле следеће публикације: Халдер — „Хитлер као војсковођа“; Гудериан — „Успомене једног војника“ и „Може ли се Западна Европа бранити“; Хајсингер — „Командовање са отпорима“; Шпајдел — „Инвазија 1944 године“; Асман — „Судбоносне године“; Кордт — „Лудило и стварност“; Вестфал — „Војска у оковима“ и др. Ове публикације наишле су на живо интересовање како немачког народа, тако и иностранства.

Ко изближе познаје развој немачке војне литературе у прошлости, наклоност Немаца да на њој сарађују и да је прате, са сигурношћу очекује да ће се у најскорије време иза ових почетних радова појавити права бујица немачке војно-литерарне делатности, која ће заплускивати и стране земље и,

воленс — ноленс, може опет да има свог видног одраза и у војно-научном раду страних оружаних сила.

Немачка војно-научна продуктивност била је врло обимна у својој прошлости. Нарочито од друге половине 19 века, када су јој победоносни ратови подигли углед и када је после политичког зближења Пруске, односно Немачког Рајха и Аустро-Угарске дошло и до најтешње војно-научне сарадње, она је доминирала на челу војно-научне литературе над свим осталим у свету. Једино по морнаричкој грани Немци су се ослањали до почетка изградње своје велике флоте у 20 веку, углавном, на енглеско-америчка и француска гледишта и искуства.

О позитивним и негативним странама немачке војне науке и литературе и њиховим штетним или корисним утицајима на оне у другим земљама постојала су одувек врло опречна мишљења. Ми на њих наилазимо и после овог рата, иако се још не може ни сагледати ни оценити са довољном сигурношћу права улога немачке војне науке, коју је она одиграла под Хитлеровим руководством.

Како се у нашој војној литератури отпочело са темељним упознавањем ранијег и свестранијим праћењем садашњег војно-научног рада у свету, можда ће бити корисно да изнесемо своје мишљење о значају, главним карактеристикама и утицају немачке војно-научне литературе, који је она имала у прошлости у сопственој земљи и на страни. Имамо и специјалних разлога да по том питању стекнемо што правилнији суд. Наши народи су у оба последња рата били немачки противници, па је и наш рат био, а сигурно ће бити и убудуће, предметом обостраног приказивања, изучавања и оцењивања. Па и раније, немачки војни историчари највише су и најтемељније проучавали наше устанке и ратове и немачка војна наука имала је у преткумановској Србији и бившој Југославији већи утицај на наше војно-научно изграђивање но ма која друга.

Но, најважнији разлог био би, свакако, да се дође до што правилнијег критерија за оцену будућег немачког војно-научног делања. Да ће оно постојати, то већ јасно показују садашње почетне публикације и постојећа начелна сагласност да се немачки народ и убудуће среди у једну или више самосталних држава. Ограничења њихове суверености могу, како су то искуства после Првог светског рата убедљиво доказала, бити само привременог карактера, те се сигурно може претпоставити да ће постојати и немачке оружане снаге, уколико овакве буду одржавале и остале, нарочито суседне државе. Већ сада се износе јавно код западних савезника намере и планови о ремилитаризацији тек демилитаризоване Немачке, као и њихови приговори Совјетском Савезу да је у својој зони већ извео делимично наоружање немачког народа. То, свакако, оправдава претпоставку да не мора проћи дуго времена па да се опет појави новонаскрсла немачка војна сила. Пошто се зна какву је огромну улогу одувек играла војна наука при успостављању и уздицању немачке војске, онда је сигурно да ће се такав значај одржати и у будућој немачкој војсци.

Улога и главне специфичности немачке војне науке најбоље и најлакше се могу уочити у важнијим прекретницама, кроз које је пролазила пруска и доцније немачка војска у свом историском развоју.

Покушаћемо да то питање осветлимо у неколико пресека таквих историских стања.

Већ стара пруска држава тежила је да свој материјални и духовни развој усмери у духу што већег рационализма. У том циљу наука је требала да пружи солидну основу и сигурне смернице. Природно, ова се тежња одражавала у највећој мери и у њеној војсци, у којој је држава гледала најважнији елемент своје стално агресивне вањске политике и најбољу школу за васпитање народа у идеолошком смислу, којом су се руководили њени врховни управљачи. У релативно малој пруској држави 17 века војна наука се већ много ценила, да би кроз научно и практично делање краља Фридриха Великог заузела видно место у Европи и отпочела да врши свој утицај и на стране војске.

Ратови Француске револуције, као и доцнији Наполеонови ратови, уништили су стару пруску војску и углед њене војне науке. Ова се показала неспособна да благовремено и правилно уочи и оцени огромне снаге, које су избиле из Револуције и које су тако брзо нашле сасвим нове изражајне форме и у организацији војске и њеном научном и практичном делању. Пруска војска, а с њом и пруска држава, биле су прве које су доживеле потпун слом у овом судару старих и нових сила. Али, брже и темељније но ма у којој другој војсци, пруска војна наука проучила је и извукла правилна искуства из својих пораза. И поред свег урођеног конзерватизма и мржње према победнику, користила се свим што је код њега било боље. У тој прекретници рађа се нова немачка војна наука, којој Клаузевиц, Гнајзенау, Шарнхорст и др. полажу темељ. Већ у последњим ратовима против опасног Корзиканца уочава се колико су много Гнајзенау, Шарнхорст, Билов, Јорк, па и стари Блихер, и др. научили од свог противника. Наполеон и његови ратови нису се ни у самој Француској више, савесније и објективније изучавали него у пруској, односно доцније немачкој војсци. Овај рад није престао ни онда, када су после победоносних ратова 1866, 1870/71 пруска, односно немачка војска и наука поново стекле своју велику репутацију у земљи и на страни. За Молткеа Старијег, који се може сматрати претставником немачког војно-научног рада и највећим немачким ратним руководиоцем 19 века, може се слободно рећи, да је, и поред свег новог што је унео у науку и ратководство, према измењеним објективним условима, у битности најсмисљенији следбеник опште Наполеонове научне мисли и његовог начина ратовања.

За правилно схватање немачке војне науке, па и свег оног што се обично подразумева под радом пруског генералштаба, врло је важна чињеница да се ни после ове прекретнице није смањивало најинтензивније изучавање претходне пруске ратне историје, нарочито ратова Фридриха Великог. Настojало се да се из ове историје најбрижљивије извуче и сачува све оно што је могло позитивно да послужи за васпитање војске и народа у смислу такозване „пруске“ идеологије, која се пресадила постепено у цео немачки народ и имала своје специфичности и у односу на идеологије других феудалних и капиталистичких држава. Ратови старе пруске државе сматрани су као нарочито подесни да се на њиховим примерима одгајају ратне карактерне особине руководећих кадрова у војсци и изгради њихово специфично гле-

дање на однос војске према држави и народу. У суштини, то би био онај „дух“ старе пруске војске, који се стално желео да очува и пресади у сваку немачку војску, па, чак, и у Хитлерову „национал-социјалистичку“. Тај се дух, природно, увлачио и у чисто стручну област војно-научног делања, инспирисао га у свом правцу и тражио од њега подршку за оправдање свога опстанка и дејства. Зато је у немачкој војној науци често тешко разликовати где се она слободно руководи стремљењем за објективном истином, а где се управља према унапред устаљеним догмама и предубеђењима.

Тај непроменљиви „дух“ био је, свакако, кобан и за немачке и за друге народе. Он је штетно утицао и на развој и углед немачке војне науке. Али, и поред тога, тешко се може порицати да она у многим војно-научним областима није била врло еволутивна и да није имала својих великих дела и позитивних резултата у општем војно-научном прогресу. Нама изгледа да управо у недовољном уочавању и подвајању ових чињеница може да лежи главни разлог што постоје нека скроз негативна и многа опречна мишљења код разних писаца, а често и контрадикторна код појединаца, о вредности немачке војне науке.

Неправилно уочавање улоге и значаја војно-научне спреме, које они имају код Немаца, никад се није тако фатално одразило у својим војно-политичким последицама као после Првог светског рата. Убеђени смо да је Други светски рат могао имати и другојачији развој и физиономију, да су само ове утицајне елементе будније пратили и правилније ценили они који су за то били позвани. Размотримо нешто подробније ту прекретницу с гледишта наше теме, зато што се она овде најјасније расветљава и што може користити да се правилније уочи цела проблематика и лакше схвати сплет разноликих појава, које доживљујемо у вези са садашњим настојањима за решавање целокупног немачког питања.

Познато је, да је Версајским миром 1919 године било забрањено држање велике немачке војске и пруског генералштаба (у Првом светском рату није постојао „немачки“ генералштаб него пруски, баварски и саксонски, а сви су били обједињени под начелником „пруског“ генералштаба), ограничена производња наоружања у највећој мери, забрањена свака припрема за рат и сл., у нади да ће се тиме заувек или бар за догледно време отклонити свака могућност поновне немачке агресије. Према овом мировном уговору, Немачкој је било одобрено само држање плаћеничке војске од 100.000 људи, ограничене по формацији и наоружању, тако да јој је био одузет сваки већи, оперативни значај.

Социјал-демократска странка која је, после комунистичке странке, сматрана највећим противником „милитаристичке“, тј. пруским „духом“ задонене Немачке, имала је у то време главну руководећу улогу у новом, Другом Рајху, а немачки народ налазио се у највећој материјалној беди. И баш у том стадију, 1921 године поверено је генералу фон Секту, који се у рату неоспорно истакао као најспособнији виши генералштабни официр, да руководи организацијом војске каква је Немцима била одобрена.

У Немачкој су се сви војни кругови и већина политичких, првенствено грађанских странака, бунили против наметнутих војних клаузула. Налазили су да је одређена снага недовољна да осигура унутрашњи ред и да одбрани

државу од агресије која им је услед несрећених прилика код источних суседа изгледала врло вероватна. После узалудних напора да у својству немачког војног претставника у вођеним преговорима са Савезницима ублажи те клаузуле, Сект их је на крају морао да прими привидно доста резигнирано. У стварности, и сам Сект је био само један од најбољих и најоданијих ученика и следбеника пруског генералштаба, његовог менталитета, његових политичких и војних назора. Ни он се није никада могао да помири са мишљу да се будућност немачког народа може да изграђује без огромне оружане силе, каквој је стално тежио „забрањени“ пруски генералштаб. Али, Сект је показао више разумевања за дате политичке прилике и немачке могућности, но што би се то могло очекивати од већине следбеника пруског генералштаба. Вероватно да је томе много придонело и темељније познавање прилика у другим земљама (у току рата био је у служби Турске, а после рата у додиру са руководиоцима СССР-а и Кине, у коју је два пут позиван као саветодавац). Сам начин којим је пошао није био упадљив и водио је сигурније циљу, којем је тежио и сваки други пруски генералштабац. Пре свега, настојао је да код бивших противника, који су водили контролу над извршењем војних клаузула, избегне сваки повод сумњи да их се не придржава. Одустао је и од тога да, макар и прикривено, повећава бројну јачину војске. Штавише, распуштао је и разне добровољачке формације, које су одмах после рата самовољно изникле у појединим немачким областима.

Сект је сматрао својим најбитнијим задатком да будућој војсци сачува дух, традиције и радиноће старе војске и пруског генералштаба и да одржи и издигне немачку војно-научну спрему до највећег степена. У његовим опрезним говорима, а нарочито у интимним разговорима, изнетим од његовог пријатеља и биографа, генерала Рабенауера, стално је истицао важност одржавања овог „духа“ и високе војно-научне спреме, као најосновнијих услова за брзо и правилно уздизање нове немачке војске, у чије је скоро остварење, услед раздора некадањих противника, — на чијем је проширењу и сам спретно учествовао — чврсто веровао. За време док је он управљао војском, забрањени пруски генералштаб није успостављен као нека засебна установа, али су постојали његови људи и о њима се водило рачуна. Они су били смишљено расејани по малој војсци, по бироима војне управе, највише у војно-историском архиву, војним редакцијама и издавачким одборима, у индустријским предузећима у земљи и ван земље, која су била предодређена да се што пре претворе у предузећа за наоружање. Осим тога, употребљавани су као наставници на универзитетима за предмете који су били у вези са војном науком, а изванредан број био је запослен или додељен дипломатским претставницима на страни. Остали активни официри и подофицири ван војске одржавали су присну повезаност међу собом и са војним руководством кроз ратна удружења. Мала војска од 100.000 људи постала је, углавном, наставни центар за будуће руководеће кадрове и за опите разних војно-техничких новина и нових тактичких гледишта.

Све се ово могло лакше притајити и камуфлирати од иностраног света и контролних органа бивших непријатеља него војно-литерарна продуктивност, која се појавила у изненађујућем обиму одмах у послератним годинама, када је још немачки народ стењао под тешким материјалним последицама

рата, када је стара војска била распуштена и услед пораза требала да изгуби углед и интересовање код народа и када је и будућој војсци, услед војних клаузула, требало да буде укинута свака перспектива. Иако је била сачувана сва ратна архива, скоро сви главни руководиоци у рату издали су у најкраћем року, већином врло исцрпне, успомене, извештаје, дневнике и сл., у којима су излагали стручно и већином објективно мотиве свога рада, своја искуства и гледишта на научне и техничке недостатке бивше војске. Одмах су се појавиле темељне студије по свима важнијим стратегиским, оперативним, тактичким и техничким питањима. Вођене су оштре критике и полемике, у којима се нису штедели ни ауторитети популарних личности, ни освештани научни ставови и мишљења. Али, скоро никад се није запажала нарочита тенденција, уколико то нису захтевале потребе, да се дође до објективних чињеница и закључака, да се утврди лична кривица и одговорност војних руководилаца. Напротив, немачки народ и његови писци били су увек широкогрудни према својим неуспешним командантима, претпостављајући да је сваки радио како је најбоље знао и умео („nach bestem Wissen und Gewissen“, како се то често чуло и на суђењима после Другог светског рата). Ако се само прегледају каталози немачких и страних књижара и садржаји војних часописа, може се одмах уочити колико је била невероватно велика немачка војно-литерарна продуктивност у то време. При томе, Немци су преводили и из стране војне литературе све што је било од иоле већег војног значаја. (Узгред буди речено, немачка књига била је несразмерно скупља него, например, француска, а поготово совјетска). У тој немачкој литератури било је упадљиво да су се најтемељније изучавали и они родови војске, оне врсте оружја и ратних средстава и такве оперативне и стратегиске области, који су им мировним уговором били забрањени, односно који нису долазили у обзир за практичну употребу у оквиру одобрене јачине и састава њихове војске.

Убрзо иза ове литерарне делатности, која је била препуштена приватној иницијативи запажало се њено извесно дириговање у правцу расветљавања акутних потреба. Преко службеног војног листа тражена су конкретна мишљења и предлози по одређеним питањима, упућивани су писци на обраду недовољно расветљених ратних појава или важних спорних теориских поставки у сопственој и страниј литератури. У кратким, али језгровитим чланцима, Сект даје потстрека и упутства у којима провејава пре свега практична целисходност према немачком војном аспекту.

Брзи резултати овог научног рада показали су се у новим издањима службених правила и прописа намењених малој немачкој војсци. Међутим, они су били тако спретно и смишљено обрађени, да су без великих измена и са малим допунама, могли да послуже и жељеној, тј. великој војсци. У тактичком правилу „Руководство и борба здружених родова војске“ и у тактичко-фортификациском „Пољско утврђивање“ јасно је устаљена нова немачка тактичка доктрина, која је остала у основи иста и у идућем рату. Службена оперативно-стратегиска гледишта, уколико се нису назирала у наведеним тактичким правилима, природно, нису била излагана јавности, како из обзира према војним клаузулама, тако и због њихове веће зависности од војно-политичке ситуације и могућег сопственог организациског развоја у датом времену. Па, ипак, немачки државни архив, који неки с правом сматрају језгром

бившег пруског генералштаба, дао је, први међу некадашњим зараћеним земљама, потпун и објективан приказ целокупног Првог светског рата са темељним анализама и критикама у десетак великих томова, тако да је могао да послужи за оперативно-стратешко усавршавање вишег руководства. Овим делима користило се обимно и у страним војскама. Довољно је, например, прегледати Ратну службу, Борбена правила и Фортификацију бивше југословенске војске, па да се види колико се угледала на немачка правила. Али, слично се може опазити и код других, па и великих војска. Статистички подаци, изнети у делу државног архива, о материјалном обезбеђењу појединих операција и материјалног утрошка у биткама, били су свуда цењени и коришћени при обради будућих ратних формација. Значајно је да је, поред овог дела и разних приватних издања историје овог рата, изишло и велико службено популарно дело о њему, у којем је првенствено вођено рачуна да се у што већој мери уздигну врлине и велика испољења немачког војника, као резултат њиховог традиционалног духа.

1927 године Сект је напустио свој положај. Његови наследници (Хаје, Хамерштајн, Фрич), такође опробавши генералштапци старе војске, наставили су доследно, опрезно и с успехом рад свога претходника све до доласка Хитлера на власт и његовог отвореног кршења војних клаузула које су Немачкој биле наметнуте Версаљским уговором о миру. Војно-научни рад, једновремено са практичним остварењем његових резултата, према претходно усталејој основи настављен је и даље, свакако до преузимања врховне власти од стране Хитлера, 1938 године, а, можда, и до децембра 1941 године. А када је уследило његово велико еманциповање од генералштаба, развијао се, углавном, дотадашњим смерницама, само под појачаним упливом нацистичке идеологије, која је, бар у почетку, имала доста подударности са оном „пруском“, уколико се односила на војску.

Развој и значај немачке војне науке под Хитлеровим руковођењем, нарочито од 1938 године, тек су у проучавању, те се не би могао да сагледа сав фаталан утицај овог патолошког типа и на њу. Но, за нашу тему важно је да добијемо ослоње за суд о њој у претходној прекретници. За ту сврху могу нам врло zgodно послужити и ове чињенице. Развој немачке оружане силе од 1934 до 1939 године, када је отпочео њен судар са великим силама, био је неочекивано брз, плански, смишљен и зато тако ефикасан. Иако је општи материјални потенцијал Немачке пружао врло повољних услова за такав успон, ипак је више него сигурно да се такви резултати не би могли постићи да план за тај развој није био најбоље прорађен и припремљен с војно-научног гледишта. У овом рату, као и оном на истоку 1941 године, Немци нису имали ни бројну надмоћност у људству, ни квалитативну, ни квантитативну у ратном материјалу, а до судара на Западу њихова ратна искуства из похода на Аустрију и Чешку нису била никаква, а и у кратком рату са Пољском, углавном, само толика да им потврде исправност њихових гледишта, која су у миру изградиле на основу свога војно-научног рада. Најзад, и рат у Пољској, као и доцнији ратови на Западу и Балкану, открили су пред целим светом све главне карактеристике немачких стратешко-оперативних концепција и тактичких поступака, којима су се увелико и благовремено могле послужити све друге војске, па и војске доцнијих против-

ника. Дакле, ни та предност на немачкој страни, иако је свакако постојала, није могла бити од неког пресудног значаја, и то, можда, пре на морално стање него на остале факторе ратне спреме.

Шта је онда дало могућности да та, на брзину створена, немачка војска пожње у својим почетним операцијама тако упадљиво надмоћне успехе над свим својим противницима? Да ли већи ратни морал војске, да ли правилнија општа идеологија народа? Не бисмо рекли. Јер су почетни морал код западног и стално његово стање код руског војника, према немачком признању, били на равној висини. Да је нацистичка идеологија била слабо привлачна за немачки народ довољно убедљиво сведоче концентрациони логори за Немце, затим из тога доба намеравани атентати у врховима војног руководства противу Хитлера и латентна напетост и суревњивост између редовне војске и СС формација.

Према томе, мислимо да се ти успеси морају приписати првенствено бољој стручној спреми војника и руководства, а, што је, према изнетим објективним чињеницама, могло само да произађе из темељнијег и смишљенијег војно-научног рада Немаца и под најтежим условима, у којима се тај рад одвијао после Првог светског рата до отказа војних ограничења.

Као што је познато, у овим ратовима пресудну улогу одиграле су тенковске трупе и ваздухопловство. Немци у Првом светском рату нису имали тенковских јединица, а преимућство у ваздуху претежно су имале енглеска и француска војска. Версаљским уговором Немцима је било забрањено одржавање ових родова војске. Па ипак, они су им били главна средства за почетне велике успехе и то не услед бројне и квалитативне надмоћности, него услед правилније стратемске употребе тенковских трупа и боље тактичке употребе појединих видова ваздухопловства. Данас је сасвим јасно да је то искључиво заслуга претходног војно-научног рада. Није тешко замислити какве би друкчије последице могле бити у погледу избијања и развоја Другог светског рата, да је Контролна управа обратила више пажње и овој грани војне припреме, а њен генералштаб потражио средства да се и та делатност благовремено ограничи или целисходно неутралише!

Војна наука, као свака наука уопште, не може се у појединим народима рационално развијати без везе и ослоња на ону других народа. Управо, војна наука за тим има нарочиту потребу, јер јој је баш циљ да изнађе боља средства или погоднији начин њихове употребе него код других народа, поготову код оних са којима њен народ може да дође у сукоб.

Због тога треба без предрасуда и без обзира на политичке и идеолошке разлике приступити проучавању војно-научног рада појединих војска. У њему треба са крајњом савесношћу и опрезношћу тражити оно што је од апсолутне вредности, а од овог опет преузимати за се само оно, што је добро и корисно применљиво на сопствене прилике. Тај посао нити је био, нити ће бити лак и прост, нарочито при изучавању немачке војно-научне литературе, јер се и у најтемељније стручне радове често и неосетно може да увуче онај специфични пруски „дух“, који је и Немцима доносио велике штете, а који би тим пре произвео кобно-штетне последице у демократским војскама.

У том погледу, могли бисмо се у многоме угледати на поступак у старој српској војсци. У њој, као и у целом српском народу, као што је опште познато, увек су биле симпатије на страни руског и француског народа. На Немце, нарочито после њихове политичке спреге са Аустријом, гледало се као на будуће непријатеље. Међутим, то ниуколико није сметало да се немачка војна наука најбудније прати, објективно оцењује и да се обимније њом користи и у сопственом научном и практичном војном изграђивању више него од ма које друге војске. Али, то коришћење је уследило тек после свестраног упознавања целокупне литературе. Сва иоле значајнија дела аустро-немачких писаца проучавана су у оригиналу, продискутована у војном часопису, па су тек онда, када су повољно оцењена, превођена за општу употребу. Са таквим стручно и савесно одабраним делима у српску војску нису се уносила никаква штетна гледишта, нити су се преводиле стручне књиге без вредности као што је било случајева у бившој југословенској војсци, у којој су се преводиле књиге без стручног одабирања, често по поруџбини издавача који се опредељивао првенствено према реклами и прођи. Зато су се ту и могле појавити књиге које су служиле више за очигледну глорификацију немачке војске или за немачке тенденциозне политичке сврхе, него за упознавање стварних и корисних војно-научних дела, као например оних Делбрика, Секта, Балка, Ферстера, Гренера, Ајмансбергера и др.

На крају, изгледа, корисно је да истакнемо да и читању и проучавању садањих немачких војно-научних публикација треба прилазити опрезно и критички, јер се у њима и поред много корисног и интересантног што се може дознати, већ сада налази још много оног пруског духа, који нам је био и мора остати туђ и који се показао као штетан по општечовечанске односе и правилно схватање немачке војне науке.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генералмајор КАРЕЛ ЛЕВИЧНИК

АРТИЉЕРИЈА У ПРОБОЈУ КОД БОВЦА У КОБАРИДСКОЈ БИЦИ 1917 ГОДИНЕ

Већ после десете битке на Сочи 1917 године аустриско командовање увидело је да ће Сошка армија генерала Боројевића ипак подлећи услед ванредно тешких губитака у живој сили, која је првенствено трпела од дејства бројно надмоћније италијанске артиљерије, тим пре што је израда траншеја, заклона и склоништа на красу била веома тешка.

Изманеврисање италијанске артиљериске ватре, напуштањем последњег положаја и преношењем отпора на узастопне линије, није долазило у обзир, јер би, после пада положаја који се ослањао на Грмаду, лево аустриско крило изгубило наслон на море испред Трста и висило у ваздуху. Осим тога, узастопни положаји нису били солидно изграђени, нити су се могли изградити у догледно време, тим пре што је недостајало потребних техничких средстава.

Ако би Трст пао, изгубило би се од политичког престижа, а дошло би и до напуштања Истре, јер би Аустријанцима недостајало снаге за одбрану овако проширеног фронта. С друге стране, Италијани, а поготово њихови савезници, могли би да искористе ову просторију за обухватне и обилазне маневре.

Сем тога, морал аустриских трупа није више био на таквој висини да би могао издржати неке дуже отступне операције.

Због тога је аустриска Врховна команда дошла до убеђења да може поправити своју тешку ситуацију само ако предухитри италијанску војску у њеном следећем нападу. Немци нису усвојили њихову првобитну намеру да се у том циљу предузме једна општа заједничка офанзива (тј. Немци и Аустријанци) са тежиштем из Јужног Тирола. Зато се аустро-угарска Врховна команда морала задовољити непосреднијим задатком, тј. да избаци Италијане из њихове тадашње нападне просторије на Сошком фронту. Али, како ни за овакав напад на Сошком фронту није располагала довољним снагама и средствима, нарочито артиљеријом и муницијом, морала је — према постојећем уговору — да тражи помоћ од Немаца, било у виду директног учешћа њихових трупа у нападу, било у виду смењивања аустриских трупа на заједничким фронтима. После дужег устезања, користећи повољан развој ситуације на Источном фронту, немачка Врховна команда се ипак сагласила да учествује у траженој операцији.

Према постигнутом споразуму, вођење операције препуштено је аустриској Врховној команди, којој су били непосредно потчињени Југозападни фронт, под командом фелдмаршала надвојводе Еугена, и трупе у Корушкој и Тиролу (Тиролски фронт), под командом фелдмаршала Конрада.

У састав Југозападног фронта улазили су:

— X аустриска армија, која је извучена из састава Тиролског фронта, јачине две планинске дивизије;

— XIV немачка армија, генерала Белова, од седам немачких и пет аустриских дивизија;

— Група армија генерала Боројевића са Другом сошком армијом (10 дивизија) и Првом сошком армијом (11 дивизија).

Позади XIV армије налазиле су се три аустриске пешадиске дивизије у стратегиској резерви Врховне команде.

XIV армија имала је задатак да у времену између 10 и 20 октобра одбаци Италијане преко државне границе, а по могућству и преко Тилмента (Таљамента). За извршење овог задатка она је формирала четири (корпусне) групе за напад (Краус, Штајн, Берер и Скоти). На десном крилу била је група Краус (Први аустриски алпински корпус, ојачан једном немачком ловачком дивизијом), под командом аустриског генерала Крауса.

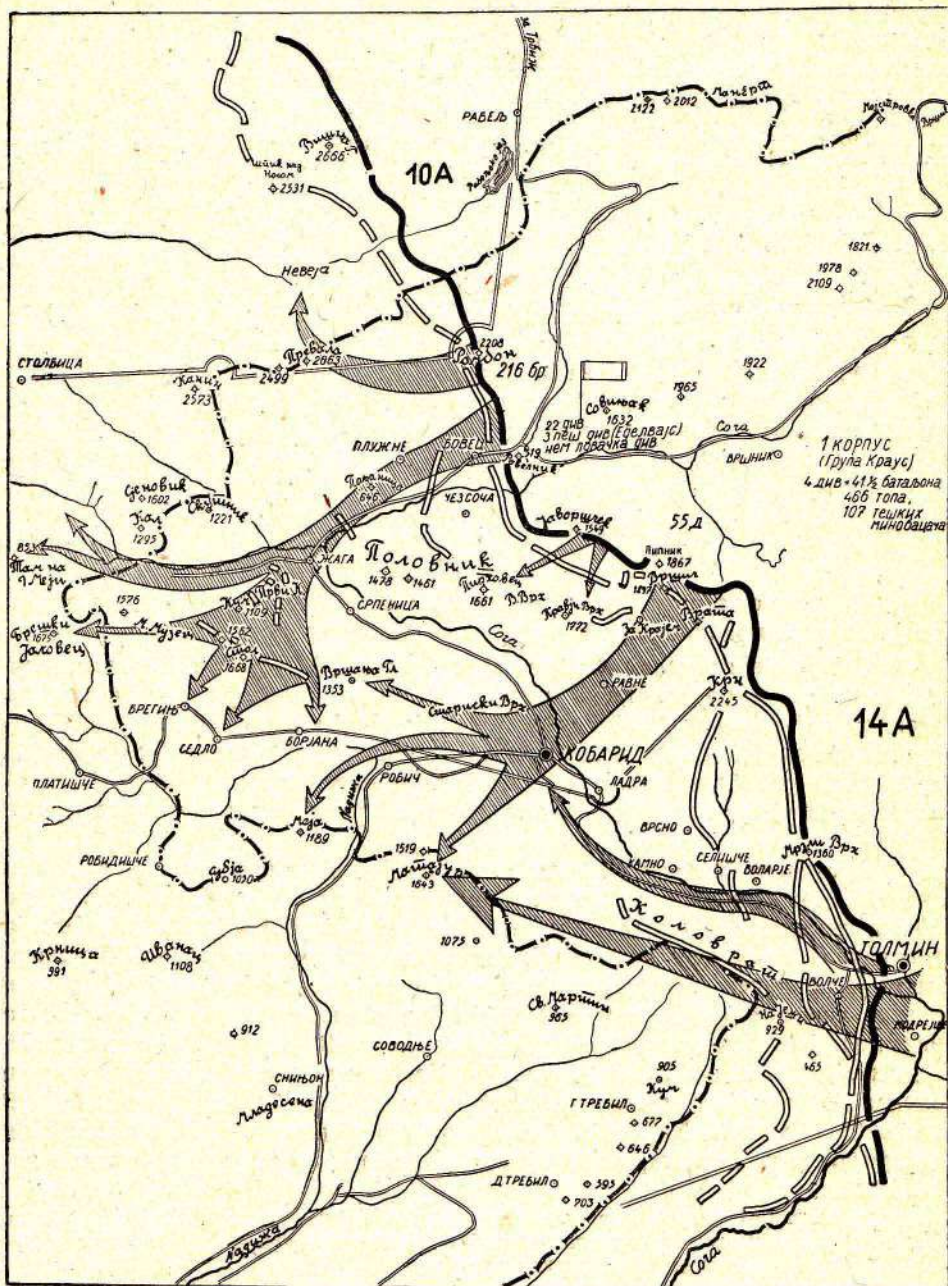
*
* *
*

Командант XIV немачке армије, у својој заповести од 4 октобра, поставио је следећи задатак: пробити непријатељски фронт код Бовца и Толмина и достићи линију Хумин (Бемона) — околица Чедада, са тежиштем на десном крилу (група Краус). За извршење овог задатка командант XIV армије сматрао је неопходним да се потпуно овлада друмом Бовец — Жага — Кобарид — Толмин. Из тога је произишао њен ближи задатак: даноћним наступањем заузети линију Канин (2585) — Брешки Јаловец (1615) — Меје (1189) — Матајур (1643) — Св. Мартин (965) — Кум (905) — Требил — висови око села Костањевице (јер се сматрало да су ти висови главни ослонци већ делимично уређеног италијанског другог одбранбеног појаса, а сем тога, долином Надице, између висова Меја и Матајур, води најближи пут у равницу). Важно је — истиче се у заповести — да се Италијанима не да времена да се организују за одбрану на висоравни Иванец (1168) северно од Чедада.

Док је командант XIV армије у инструкцији својим трупама поставио да се свака нападна радња у планинама првенствено изводи у циљу заузимања и држања гребена, тј. да кретање гребенима и њихово заобилажење има предност над кретањем долинама и дубоким теснацима (долине је требало користити само за наступање резерви, возеће артиљерије и за снабдевање), дотле је генерал Краус усмерио тежиште на пробој долином, пошто је сматрао да је долином могуће брже напредовање.

Истовремено са овим инструкцијама одређени су и задаци појединим групама.

Група Краус имала је да изврши главни удар у једном налету преко Бовца и Жаге до врха Стола (1668) и очисти падине Ромбона и Канина до Скутника, с тим да једном јаком колоном на левом крилу заузме Вршић

Скица просторије пробоја 14 армије и 1 корпуса

(1897) и даљим наступањем, правцем Равне — Кобарид — Ст. Село, отвори Кобаридску Котлину. Та колона, по потреби, могла је са истока да нападне италијанске положаје на Столу и да потом продужи ка Карници (991).

Зона дејства групе Краус — десно — била је:

Предил — Ромбон — Канин — Столбица — На Бјели — ток Беле — Хумин, а лево: Крн (искључно) — Ладра — Кобарид — Кред — Лубја (1050) — Ракијуго.

Група Штајн имала је главни задатак да заузме Матајур (1643), јер би се његовим заузимањем са јужне стране и наступањем левог крила групе Краус преко Вршића (1897) — За Крајем — Равно ослободила Кобаридска Котлина. Поред овог главног задатка, требало је да група Штајн северно од Соче остави само онолико пешадије колико је било потребно за акције чишћења и да против непријатеља на простору Крн (2245) и Мрзли Врх (1360) сконцентрише јаку артиљерију ради неутралисања непријатељског дејства против снага које буду наступале ка Матајуру, јер је од заузимања коте На Граду (1114) зависео исход даљег наступања. Требало је стићи на Матајур по могућству пре непријатеља.

*
* *

Прикупљање потребног броја артиљерских, нарочито тешких оруђа, био је најтежи проблем који је требало решити у припремном периоду.

Дотада је на целом Сошком фронту било 3.000 италијанских према 1.800 аустријских оруђа. Према првој замисли аустријске команде требало је извршити појачање од 1.000 оруђа. Међутим, у току разраде плана овај број повећан је на 1.500 оруђа и 420 средњих и тешких минобацача (од којих 460 оруђа и 216 минобацача немачких), тако да је постигнут однос 1 : 1. Ово појачање додељено је искључиво XIV армији и северном крилу Друге сошке армије.

Аустријска Врховна команда сматрала је да је групи Краус довољно само 194, док је командант корпуса прорачунао да му је потребно најмање 500 артиљерских оруђа да би могао обезбедити пробој код Бовца.¹⁾ Она је распоредила скоро сву артиљерију на правац главног удара код Толмина. Пошто је привучена једна школска артиљерска бригада и 48 оруђа немачке ловачке дивизије (која је била придата I аустријском корпусу као четврта дивизија), I аустријски корпус располагао је са 466 оруђа (14 тешких, 78 средњих, 300 лаких и 74 позициска)²⁾. Мањак од 38 оруђа надокнадила је команда XIV армије додавањем једног немачког минобацачког батаљона (16 бацача 240 мм и 32 бацача 170 мм). Ови минобацачи и већина аустријских (аустријски нису били нарочито ефикасни) добили су задатак да униште не-

¹⁾ У својој књизи „Das Wunder von Karfreit“ генерал Алфред Краус не објашњава ту разлику у прорачуну потребне количине оруђа између аустријске Врховне команде и команде I аустријског корпуса.

²⁾ Ови подаци узети су из „Ö. — U. letzter Krieg 1914 — 1918/VI“. Међутим, генерал Краус, у својој књизи „Das Wunder von Karfreit“, износи цифру од 433 оруђа. Могуће је да је та разлика од 33 оруђа постојала између планираних и оних која су стварно стигла и постављена на ватрене положаје.

пријатеља на првом положају између друма и подножја Ромбона. На тај начин сва остала артиљерија могла је да решава задатке у дубини непријатељске одбране, првенствено да неутралише и уништава артиљерију, ватрена средства и живу силу на другом положају и међуположају иза другог положаја, као и на просторији Жага — Српеница.

Додељивање потребне количине муниције претстављало је следећу тешкоћу. Пошто је аустриска Врховна команда сматрала I аустриски корпус као помоћну групу, имала је намеру да му као помоћној групи додели и одговарајућу норму муниције. Количине муниције коначно су повећане за брдске и пољске топове и хаубице 150 мм по 800 метака и за мерзере 305 мм по 200 метака на оруђе.³⁾

Оруђа и муницију требало је довлачити са руског и румунског фронта и из позадине. То је изискивало велике напоре, пошто је због прилично дезорганизованог железничког саобраћаја за XIV армију (укључно са I корпусом) требало обезбедити око 2.400 железничких композиција, тј. отприлике 75 композиција дневно у року од 4½ седмице колико је времена стајало на расположењу за припреме. Поред тога, Југозападном фронту требало је довести још и 30.000 грла за артиљериске запреге. Али, тиме питање привлачења артиљерије није било решено, јер су искрцне станице биле удаљене 30 км од ватрених положаја. I корпус је располагао само са два друма који су од искрчних станица до положаја водили преко тешких планинских превоја: од Трбижа преко Предила (који је био под ватром противника, тако да су се транспорти могли кретати само ноћу) и од Крањске Горе преко 1661 м високог, у рату изграђеног, прелаза на Вршићу (који је у октобру 1917 године већ био под снегом и преко којег су се батерије топова 100 мм морале превозити са недовољно исхрањеним коњима. А пошто овај друм, при спуштању у Тренту, води кроз тунеле, кроз које нису могли пролазити моторизовани 150 мм топови и хаубице, бацачи 240 мм и мерзери 240 мм и 305 мм, они су се морали превозити преко Предила. Пошто је већина ватрених положаја тешких оруђа била предвиђена у долини Соче, батерије су морале да пролазе ноћу на око 500 м далеко од италијанских положаја.

20 октобра, тј. на четири дана пре напада, на положају је била само 41 батерија, а 39 батерија још није било стигло.

На сам дан напада на положајима од Ромбона до мора било је укупно 3.540 оруђа и 78 минобацачких батерија (чета).

Интересантно је поменути да су 36 часова пред напад италијански краљ и начелник штаба италијанске Врховне команде, генерал Кадорна, на-

³⁾ После италијанске офанзиве, крајем 1916 године, аустриска Врховна команда рачунала је за 3 дана тешких борби („Groskampftag“) следеће количине муниције: пољски топ — 1.000, пољска хаубица — 700, тешка хаубица — 300, тешки мерзер — 200 метака (Piterich), »Der Ö. — U. Bundesgenosse im Sperrfeuer«. Интересантно је да је у овој операцији повећан број метака за топ и хаубицу 150 мм на 800 метака.

У времену од 8 септембра до 16 октобра дотурено је на фронт за аустриска оруђа око милион метака (од тога 10% хемских), а за то је било потребно 2.000 вагона.

лазећи се на Столу (1668), дошли до закључка да је Стол неосвојив и да са правца Бовца не прети опасност пробоја.⁴⁾

XIV немачка армија успела је да за неколико дана, са висине око 500 м и без губитака, изврши авиоснимање целе нападне зоне. Међутим, аустриски авијатичари нису могли извршити фотоснимање за неколико месеци због тога што су њихове фотокамере захтевале да се надлетање врши на висини око 2.500 м.⁵⁾

У зони пробоја I корпуса италијански положај протезао се од Ромбона (чији је врх био у аустриским рукама), источно од места Бовец (западно од Равелника на коме су били аустриски положаји), на Чезочу, а одавде јужном падином увале Слатник до Вршића (1897).

Отприлике 3 км позади првог протезао се други положај, ослањајући се северно на пећине Ромбона, а јужно на падине Половника. Где је долина најужа, тј. нешто западније од поточића Бока, протезао се међуположај који се ослањао на падине Пољанице и Половника. Трећи положај протезао се од седла Учеја преко Стола (1668) ка Волнику.

У пећинама Ромбона било је око 80 каверни из којих су Италијани контролисали целу котлину Бовца. За сваку каверну било је одређено по једно оруђе (брдски топ 75 мм или топ 100 мм, према даљини гађања), које је у нападу имало једини задатак да држи каверну под сталном ватром. Претходним искуствима било је утврђено да се од сваких 10 испаљених метака могло рачунати са по 2 до 3 поготка у топарнице. Међутим, на дан напада ова оруђа нису дејствовале, јер је јака магла спречавала њихово гађање.

Земљиште је обема странама пружало повољне услове за избор осматрачница, само су на аустриској страни били тежи услови за избор ватрених положаја. Изузев положаја за моторизована средња, а нарочито тешка оруђа (240 и 305 мм), који су били везани за долину Соче, положаји осталих оруђа морали су се бирати, углавном, високо у пећинама и планинама, пошто за њих у уској долини уопште није било довољно простора. Осим тога, ватрени положаји у долини не би били погодни за извршење ватрених задатака појединих батерија, односно оруђа, нарочито у погледу најмање даљине гађања. Тако, например, једну батерију 150 мм требало је поставити на положај под сам врх Липника (1014), до кога је водила само стаза, тако да је оруђа требало износити у расклопљеном стању⁶⁾ и на рукама пренети 3-200

⁴⁾ Котлина код Бовца почиње код ушћа Коритнице у Сочу. Са севера је затвара масив Ромбона, односно В. Врха (2208), Канин (2585). Према томе, Велики Врх надвишава Бовец за 1700 м, а хоризонтална удаљеност његовог врха од Бовца износи свега 3.000 м. Канин надвишава котлину за 2.200 м и тешко је проходан чак и за појединца. Са југа котлину затварају огранци гребена Крна (2245): Половник (1772) и Јаворшчек (1549), који стрмо падају у долину Соче код Чезоча, односно код Жаге. Ове огранке дели дубока струга поточића Слатинек. Код Бовца је котлина широка око 3 км и постепено се сужава ка западу.

⁵⁾ *Revista di Artiglieria e Genio*, април—мај, 1922 године.

⁶⁾ Аустриска артиљерија имала је артиљерска оруђа која су била подешена за брдски транспорт, тј. по деловима, као например, оруђа мањег калибра на товарној стоци (75 мм), средњег калибра у тандем вучи (100 мм), или помоћу сао-

метака по тамним ноћима, по киши и снегу, јер је стаза била под контролом Италијана.

Командант I аустриског корпуса (група Краус) дошао је до закључка да пробој може успети само у том случају ако Стол буде заузет још првог дана. Међутим, напад преко гребена на Стол захтевао би много времена, тако да би га недријатељ могао искористити за предузимање потребних против-мера. Због тога је донео одлуку да у току првог дана продре долином преко свих италијанских положаја до Стола, обезбеђујући десни бок једном дивизијом преко Ниског Врха (1242) правцем ка На Бјели (Безјута).

На основу армиске заповести, командант I корпуса наредио је да се напад изврши у три групе са задатком да се најпре избије на линију Канин — Брешки Јаловец — Меја, и то:

— Северна група (216 пешадиска бригада) правцем Ромбон — Превала — Невеја.

— Главна средња група, дубоко ешелонирана (22 стрељачка дивизија, 3 пешадиска Еделвајс дивизија и Немачка ловачка дивизија), правцем Жага — Хум и Први Хум — гребен Стола од к. 1668 до к. 1450 — Брешки Јаловец, Брегињ — Борјана. Следећи задатак ове групе био је да овлада просторијом Платише — Лубја — к. 1228 — јужно од Меја (1189), с тим да други ешелон наступа долином Учеје и да упуту делове трупа на Скутник (1721), Ниски Врх (1242) и Там на Меји (853). Немачка ловачка дивизија требало је да наступа у трећем ешелону долином преко Жаге ка Кобариду.

— Јужна група (55 пешадиска дивизија) имала је задатак да првог дана заузме просторију Вршић (1897), За Крајем, Красји Врх, настојећи да заузме Пл. Јаму и очисти италијанске положаје у ували Слатника, чим заузме прелаз За Крајем као и Половник кад заузме Пл. Јама. После тога требало је да заузме Кобарид и да упуту јаке одреде на Вршања Гл. (1353), Меју (1189) и Матајур (1643), ако то дотле не би заузела група Штајн.

Осматрачница команданта корпуса налазила се на југозападним падинама Свињак (1637), 1.100 м далеко од врха.

У нападу је укупно учествовало 41½ батаљон пешадије, 466 артиљерских оруђа и 107 тешких минобацача.

* * *

*

У пролеће 1917 године свака аустриска дивизија имала је пољски артиљерски пук (четири пољске батерије, једна ПА и једна минобацачка батерија) и пук пољских хаубица од 6 батерија.

Већи део дивизија имао је и тешки пољски артиљерски пук од три батерије хаубица 150 мм и једне топовске батерије 104 мм. Иако све дивизије нису примиле све батерије, ипак је концем 1916 године свака дивизија располагала са просечно 60 артиљерских оруђа. Противно ранијем схватању, сматрало се да је боље да дивизије имају све врсте пољске артиљерије у

ника и чекрка (150 мм). После Првог светског рата и друге армије, међу којима италијанска, швајцарска, француска, па и бивша југословенска (брдски топ 75 мм на товарној стоци, брдска хаубица 100 мм у тандем вучи), усвојиле су овакав начин транспортовања оруђа у планинама.

своме саставу, него да оне стоје у корпусној артиљерији.⁷⁾ Па ипак, група Краус имала је и своју корпусну групу. Поред корпусне артиљерије, у свакој аустриској дивизији групе Краус постојале су и њихове артиљериске бригаде. Бригаде су биле различитог састава и јачине, због ојачања која су им била придата с обзиром на задатке које су добиле, тако да су биле састављене од артиљериских јединица из 7—8 артиљериских пукова, школске артиљериске бригаде, тврђавских артиљериских батаљона, минобацачких батерија и позициских оруђа.

Распоред артиљерије у групи Краус види се из следећег прегледа:

Здружена јединица	Артиљериска јединица	С а с т а в		Укупно оруђа
		Број батерија	Из којих јединица	
3 пешадиска дивизија	53 резервна пољска артиљериска бригада	3 хаубичке	53 резервног пољског хаубичког пука	68 лаких 12 средњих 7 позициских 2 минобацачке батерије
		1 хаубичка	202 резервног пољског хаубичког пука	
		7 топовских	22 брдског артиљериског пука	
		1 топовска	3 брдског артиљериског пука	
		1 топовска	5 брдског артиљериског пука	
		1 хаубичка	16 тешког пољског артиљериског пука	
		1 топовска	106 тешког пољског артиљериског пука	
		1 топовска	4 тврђавског артиљериског батаљона	
		2 минобацачке батерије		
2 немачке хаубичке батерије				
7 позициских оруђа				
22 стрелачка дивизија	43 пољска артиљериска бригада	4 топовске	53 резервног пољског топовског пука	88 лаких 24 средња 18 позициских
		3 хаубичке	53 резервног пољског хаубичког пука	
		4 топовске	43 тешког пољског артиљериског пука	
		2 хаубичке	17 пољског хаубичког пука	
		1 хаубичка	22 пољског хаубичког пука	
		3 хаубичке	Школске бригаде школе гађања	

⁷⁾ Ö-U-letzter Krieg 1914—18/VI.

Здружена јединица	Артиљерска јединица	С а с т а в		Укупно оруђа
		Број батерија	Из којих јединица	
		2 топовске 1 топовска 1 ¹ / ₂ минобацачка батерија 1 немачка хаубичка батерија 4 немачке миноб. батерије 18 позиц. оруђа	3 брдског артиљериског пука 92 резервног тешког пољског артиљериског пука	5 ¹ / ₂ минобацачких батерија
55 пешадиска дивизија	93 резервна пољска артиљерска бригада	4 топовске 2 хаубичке 2 хаубичке 5 топовских 9 топовских 1 топовска 3 хаубичке 1 хаубичка 2 минобацачке батерије 14 позиц. оруђа	43 пољског топовског пука 16 пољског хаубичког пука 57 резервног пољског хаубичког пука 3 брдског артиљериског пука 16 брдског артиљериског пука 17 брдског артиљериског пука 6 тешког пољског артиљериског пука 5 тврђавског артиљериског батаљона	108 лаких 16 средњих 16 позициских 2 минобацачке батерије
Немачка ловачка дивизија		2 минобацачке батерије 36 лаких оруђа		2 миноб. батерије 36 лаких оруђа
	Корпусна артиљерска група	1 топовска 3 хаубичке 1 топовска 1 топовска 2 хаубичке 1 ¹ / ₂ мерзерска велике моћи (240 мм) 4 мерзерске велике моћи (350 мм) 35 позициских оруђа	Школске бригаде школе гађања 42 тешког пољског артиљериског пука 1 тврђавског артиљериског пука 7 тврђавског артиљериског пука 5 тврђавског артиљериског батаљона 1 тврђавског артиљериског пука 2, 3 и 6 тврђавског артиљериског пука	26 средњих 14 тешких (велике моћи) 35 позициских

Здружена јединица	Артиљерска јединица	С а с т а в		Укупно оруђа
		Број батерија	Из којих јединица	
			СВЕГА: 300 лаких 78 средњих (до 150 мм) 11 велике моћи (240 мм и 305 мм) 74 позициских 11 ¹ / ₂ миноб. батерија	
			УКУПНО: 466 оруђа и 11 ¹ / ₂ минобацачких ба- терија ⁸⁾ .	

24 октобра у 2.00 часа почела је артиљерска припрема хемиским зрнима из преко 300 оруђа (сви калибри нису имали хемиску муницију). Главни циљеви били су италијанске батерије. У почетку Италијани су јако реагирани, али је њихова ватра постепено слабила због отровног дејства аустриске артиљерије, тако нису били у стању да изврше наређену артиљерску против-припрему по густо поседнутим аустриским полазним положајима. Гађање хемиским зрнима вршено је до 4.30 часова. У 6.30 часова отпочела је артиљерска припрема из свих артиљерских оруђа, а у 7.30 часова укључили су се и минобацачи. У 9.00 часова отпочео је општи напад пешадије, која је брзо упала у први италијански положај.

Равница од друма до Соче завршава се на самој обали Соче 20 м дубоким падом. Пут који води од Бовца у Чезсочу спушта се ка Сочи једном дубоким удолином у којој су се налазиле баракe за два до три батаљона у резерви и неколико батерија на ватреним положајима. У току артиљерске припреме један немачки хемиски батаљон затровао је ову просторију са 1.000 отровних боца, тако да је напад пешадије са источне стране обезбеђен широко и непроходном просторијом.

На левом крилу узет је Вршић на јуриш, пошто је у 9.00 часова сам врх бачен у ваздух, на чијем је мимирању рађено неколико седмица.

До 21.00 час заузет је међуположај иза другог одбранбеног положаја, а Жага тек ујутро 25 октобра, пошто су били порушени мостови преко поточића Бока и преко Учеје код Жаге. Стол је заузет у току ноћи 25/26 октобра, а Брешки Јаловец (1615) 26 октобра ујутро. По паду Брешког Јаловца италијанска Врховна команда одлучила се на повлачење својих армија преко Тилмента.

⁸⁾ Од минобацача било је: 31 аустриски од 220 мм, 28 аустрискских од 140 мм, 16 немачких од 240 мм и 32 немачка од 170 мм. Сви немачки минобацачи, 17 аустрискских минобацача 220 мм и 16 аустрискских минобацача 140 мм били су придати 22 стрелачкој дивизији.

*

У погледу употребе артиљерије у овој операцији могу се извести следећи закључци:

Основна маса артиљерије (преко 70%) групе Краус била је ангажована за припрему и подршку јуриша на правцу главног удара друмом код Бовца.

На отсеку код Бовца густина артиљерије и тешких минобацача износила је приближно 205 оруђа на 1 км фронта (328 оруђа и око 83 тешка минобацача на ширини фронта од 2 км, без оруђа 55 пешадиске дивизије, која су, такође, могла учествовати у артприпреми на правцу главног удара).

Артиљериска припрема била је подељена на три периода: Од 2.30 до 4.30 часова извршен је налет са око 300 оруђа хемиским зрнима са циљем да се неутралише италијанска артиљерија и на тај начин спречи њихова артиљериска противприпрема која би могла нанети огромне губитке и дезорганизовати аустријске трупе на густо поседнутом полазном положају. У том периоду артиљериске припреме нису дејствовали сви калибри зато што за све није била предвиђена хемиска муниција.

Италијанско командовање било је тачно обавештено о овој операцији, па чак и о почетку артиљериске припреме, јер су 23 октобра на Вршићу и на Мрзлом Врху прислушкивани отворени телефонски разговори Аустријанаца из којих се могло сазнати да је „акција“ утврђена за следећу ноћ и да ће артиљериска припрема почети у 2.00 часа. На основу тих података и других обавештења, која су била примљена, италијанско командовање могло је **благовремено** да изврши артиљериску противприпрему, која је била припремљена. Да је противприпрема заиста била припремљена види се и из тога што је италијанска артиљерија одмах организовано реагирала на аустријску артиљериску припрему, али је ватра брзо малаксала услед дејства отрова хемиских зрна.

Од 6.30 до 7.30 часова сва аустријска артиљерија вршила је рушење, а од 7.30 до 9.00 изведен је ватрени налет углавном по живој сили, уз неутралисање оживелих батерија и рушење сталних објеката, при чему су сви минобацачи тукли циљеве на првом положају. Већина тешких минобацача 140 до 240 мм били су придати 22 дивизији која је била у првом ешелону на правцу главног удара.

Пошто се веровало да се резерве и артиљерија у долини код Чезоченеће моћи потпуно уништити, односно неутралисати артиљериско-минобацачком ватром, извршено је тровање те просторије са отровом који је пуштен из 1.000 отровних боца.

Артиљериска припрема трајала је укупно 7 часова са прекидом 2 часа, тако да је стварно гађање трајало свега 5 часова. Она је била веома кратка у односу на дотадашње артиљериске припреме, које су трајале и по више дана, поготово ако се узме у обзир јако фортификациско уређење италијанских положаја. Тако кратка, али силна артиљериска припрема потпуно је успела: Италијанима није дато време да се приберу, а нападачу је остало довољно времена да истога дана заузме први и други положај и међуположај иза другог положаја. Она је успела и због тога што је вршено прецизно га-

ђање које, готово, није ометала италијанска артиљерија, пошто је у самом почетку артиљериске припреме била неутралисана, као и због добро изабраних ватрених положаја аустриске артиљерије.

За време другог и трећег периода артиљериске припреме и подршке јуриша, посебно је било планирано истовремено неутралисање, односно за-слепљивање сваке италијанске каверне на падинама Ромбона дејством са по једним оруђем за непосредно гађање.

Поставља се питање: зашто је у артиљериској припреми постојала двочасовна пауза?). Вероватно је да су за то постојала два разлога: први, гађање за неутралисање и уништење живе силе у траншејама и рушење дуготрајних отпорних тачака и склоништа морало је почети после сванућа (излазак сунца око 6 часова и 20 минута) да би се могло осматрати, и други, требало је да отров хемиских зрна престане да дејствује до упада нападачеве пешадије у италијанске артиљериске положаје.

Артиљерија је гађала пуним режимом. На ватреним положајима било је припремљено за разне калибре по 7—13 б/к муниције.

Из употребе тешких минобацаца и великог напрезања тешке артиљерије може се закључити да је успех артиљериске припреме, углавном, био заснован на дејству оруђа великих калибара, које је на кршу много јаче него на меканом земљишту, пошто се то дејство појачава дејством парчади камења које, например, при удару гранате 150 мм поразно дејствује у полупречнику преко 50 м и проузрокује тешке повреде које захтевају дуготрајно лечење. Сем тога, Италијани су приликом фортификациског уређења положаја вешто употребљавали армирани бетон и бушили тунеле, коридоре и каверне у живом камену. Зато су Аустријанци предвидели неутралисање тих утврђења непосредним гађањем у амбразуре и отворе, као и гађањем најтежих калибара (240 мм и 305 мм). Иако та зрна нису могла порушити утврђења, она су, нарочито ако је гађање дуже трајало, толико деморалисала браниоце, да су често радије напуштали каверне и тунеле, него остајали у њима.

Италијани су погрешили што нису дезорганизовали аустриски напад својом благовремено извршеном артиљериском противприпремом. Још 10 октобра италијанска Врховна команда наредила је команданту Друге армије, да за време непријатељске артиљериске припреме, сем гађања по рејонима концентрација трупа, по командним местима, осматрачницама, итд., изврши најсилнију противприпрему. У тој заповести наглашено је да се концентрише ватра средње и тешке артиљерије на полазне положаје непријатељске пешадије (на правцима његовог вероватног напада), која је била изложена уништавајућој артиљериској ватри у провизорним траншејама, готово без склоништа. У заповести је било наглашено да се напад непријатеља дезорганизује и разбије још **пре него што почне**, јер су то сигурно дозвољавала расположива моћна артиљериска средства. А пошто је постојала могућност да непријатељ изврши јуриш после најкраће артиљериске припреме, било је наглашено да и артиљерија и пешадија у сваком случају буду будни и спремни да предупредe и да сузбију напад.¹⁰⁾

⁹⁾ Ова пауза у артиљериској припреми у литератури није објашњена.

¹⁰⁾ Luigi Cadorna, „La guerra alla fronte italiana“ (24-V-1915 — 9-XI-1917, страна 239—440).

Из ове заповести се види да је италијанска Врховна команда благовремено наредила организацију артиљериске противприпреме и да је циљ противприпреме била аустриска пешадија на полазним положајима, а не аустриска артиљерија (пошто се у заповести уопште не помиње). Из ње се може закључити и то, да су Италијани схватили и примењивали артиљериску противприпрему само на полазним положајима непријатељске пешадије, тако да у противприпрему нису улазила гађања по непријатељским прикупљеним трупима, командним местима, осматрачницама, већ су вршена према потреби, одвојено од саме противприпреме. Према томе, вероватно је да италијанска артиљерија због тога није извршила довољне припреме за истовремено, брзо и тачно контрабатирање аустриске артиљерије, тим пре што аустриска отровна зрна нису могла моментално да неутралишу сву италијанску артиљерију. На тај начин, она би могла одговорити на аустриску артиљериску припрему успешним контрабатирањем, да је за то била потпуно припремљена. Тако је аустриска артиљерија својом уништавајућом артиљериском припремом, најпре по артиљерији, а потом и по свим пешадиским положајима (који су јој били тачно познати, јер су били снимљени из ваздуха), омогућила својој пешадији да, уз сразмерно мале губитке и за веома кратко време, сруши сав италијански одбранбени систем на читавој његовој дубини.

Аустриска позициска и тешка артиљерија (240 мм и 305 мм), па и део средње артиљерије, изостала је већ другог дана. Са пешадијом је одмах пошла артиљерија на товарној стоци и лака артиљерија са коњском вучом и део средње артиљерије. Оруђа средње артиљерије, која је била ван комуникација, делом су изношена у расклопљеном стању, чак и на веће висине, тако да је за њихово премештање било потребно дуже времена. Аустриска артиљерија била је присиљена на то ради тога да би могла извршити постављене задатке, а и због недовољног простора у долинама. Тешка артиљерија (за чије је скидање са ватрених положаја било потребно најмање 12 часова, а за постављање на нове положаје до 2 дана) била је делом враћена у позадину, а делом пребачена на Тиролски фронт.

Артиљериска подршка пешадије са основних ватрених положаја била је отежана, а у току напредовања пешадије делом и немогућа због тога што се није расподагало радиосредствима. Чак ни корпус за време офанзиве није имао везе са својим дивизијама, пошто није добио радиостанице.¹¹⁾

У току ове операције на делу се показало да добро опремљена и извежбана артиљерија може готово свуда да прође и нађе ватрене положаје, разуме се, ако се води рачуна о капацитету просторије.

¹¹⁾ Даскаловић, „Битка код Капорета“, стр. 183

ИЗ ИНОСТРАНИХ АРМИЈА

Потпуковник АЛЕКСАНДАР БАКИЋ

НЕКА ПИТАЊА НАПАДНЕ ОПЕРАЦИЈЕ АМЕРИЧКЕ АРМИЈЕ

Место и улога армије у нападној операцији

Армија је могла добити задатак: поморски десант и заузимање мосто-брана; пробој појаса непријатељске тактичке одбране и одбијање непријатељских оперативних резерви са гоњењем или окружењем; ваздушни десант у садејству са другим армијама које наступају копном.

Армија је обично дејствовала у саставу групе армија, у садејству са једном или две, а ређе три армије, које могу бити из састава једне или две групе армија, и тада је решавала само део оперативног задатка, на пример:

— Фалеску операцију изводиле су 21 група армија (1 канадска и 2 британска армија) и 12 група армија (1 и 3 америчка армија);

— Алзаслоренску операцију изводиле су 12 и 6 група армија, с тим што су учествовале 3 америчка армија из 12 групе армија и 7 америчка армија и 1 француска армија из 6 групе армија;

— Ахенску операцију изводиле су 2 енглеска армија из 21 групе армија и 9 и 1 америчка армија из 12 групе армија;

— операције „Veritable“ и „Grenade“ изводиле су 1 канадска и 9 америчка армија из састава 21 групе армија, операцију „Lumberjack“ 1 и 3 армија из 12 групе армија, а операцију „Undertone“ 3 америчка армија из 12 групе армија и 7 америчка и 1 француска армија из 6 групе армија. Ове четири операције чине једну целину познату под општим називом „Операције за избијање на Рајну“.

Када су операцију изводиле армије из састава различитих група армија, њихова дејства координирао је SHAEF.

Операцију „Husky“ изводиле су 7 америчка и 8 британска армија, а операцију „Avalanche“ 5 америчка и 8 британска армија — обе операције под руководством штаба 15 групе армија.

Армија може и самостално да изводи операцију, на пример: операцију „Anvil-Dragoon“ изводила је 7 америчка армија, у чијем су саставу биле и француске јединице.

Група армија се обично састојала из две или три армије, а тек од марта 1945 године 12 група армија имала је четири армије, од којих је 15 армија била одређена за организацију безбедности на територији Немачке, а 1, 3 и 9 армија за извођење операције.

Састав армије: Американци су ступили у Други светски рат са својом предратном типизираним армијом, коју су задржали све до 1942 године. Касније је састав армије био веома разнолик, на пример:

— у операцији „Husky“ 7 армија имала је два армска корпуса — шест дивизија, а у операцији „Avalanche“ 5 армија имала је три армска корпуса — осам дивизија;

— у Фалеској операцији 1 армија имала је све до 1 августа 1944 године четири корпуса: 8, 7, 19 и 5, — укупно до 15 дивизија. 3 армија у истој операцији имала је најпре два, па три и на крају четири корпуса. 1 августа имала је 8 АК (две пд и две окд), 15 АК (три пд), док су 12 АК (једна окд) и 20 АК (једна пд) још били „неоперативни“, дакле, армија је у почетку имала укупно девет дивизија (шест пешадских и три оклопне), док је касније нарасла на 12 дивизија (седам пешадских и пет оклопних);

— у Алзаслоренској операцији 3 армија имала је: 12 АК (три пешадске и две оклопне), 20 АК (три пешадске и једну оклопну), 3 АК, на почетку без и једне дивизије, а касније укупно девет дивизија (шест пешадских и три оклопне);

— Патон наводи у својој књизи да је кроз његову 3 армију, у току рата у Западној Европи, прошло шест армиских корпуса (само су 12 и 20 АК били стално у саставу 3 армије) и четрдесет две дивизије, од којих су биле 26 пешадских, четрнаест оклопних, и две ваздушнодесантне;

— у операцији „Grenade“ 9 армија имала је десет дивизија.

Потпун састав америчких армија у Западној Европи почетком априла 1945 године види се из шеме.

На Далеком истоку 6 армија имала је десет дивизија (осам пешадских, једну ваздушнодесантну и коњичку дивизију), док је 8 армија имала осам пешадских дивизија.

Из ових примера види се да се састав армије кретао од 2—4 корпуса; 6—16 (најчешће 9—12) дивизија, као и да је однос између пешадских и оклопних дивизија најчешће био 3 према 1. Сем тога, види се да је састав армија одређиван у свакој конкретной ситуацији у зависности од циља и карактера операције коју армија има да изведе (поморско-десантну, сувоземну или комбиновану операцију са ваздушним десантима или без ових, итд.), снага и средстава која команди групе армија стоје на располагању, јачине непријатеља и карактера његове одбране, земљишта на коме ће се операција изводити (равничасто, планинско итд.). Треба још нагласити да су се састав АК и армије врло често мењали у току саме операције. Американци су у току операције понекад пребацивали поједине дивизије из једног у други корпус, из једне армије у другу, или су изменом граница армије у току операције повећавали, односно смањивали број дивизија у њој.

Извођење операција

Према примерима из операција у Западној Европи ширина зоне наступања армије овако се кретала:

— 1 америчка армија у првој етапи Фалеске операције, тј. при пробоју фронта, имала је ширину од 50 км, док је сам пробој извршен на отсеку од 15 км;

— у гоњењу у Северној Француској и Белгији 1 армија имала је зону од 90 км, а 3 армија у истој операцији 100 км, а исту ширину и у Алзас-лоренској операцији;

— 9 армија у Ахенској операцији имала је зону наступања само 20 км, а у операцији „Veritable“ близу 40 км, док је сам пробој вршен на отсеку од 10 км;

— 1 армија у Ахенској операцији имала је зону наступања 120 км.

Из свих ових примера видимо да се ширина зоне наступања армије кретала од 20 до 120 км, тј. зависно од задатка армије, борбеног састава, од јачине непријатеља и карактера његове одбране и земљишта.

Дубина операције — растојање од полазног положаја до крајње линије на коју армија мора изићи да би успешно решила свој оперативни, односно оперативнотактички задатак — била је различита. Када су армије биле у линији, дубина њихових операција поклапала се са дужином операције групе армија. У Другом светском рату та дубина износила је: у операцији „Husky“ — 150 до 200 км; у операцији „Avalanche“ — 400 до 450 км; у Фалеској операцији 150 до 200 км; у операцији „Anvil-Dragoon“ 550 до 600 км; у гоњењу у Северној Француској и Белгији 200 до 280 км; у операцији „Market-Garden“ 40 до 50 км; у операцији избијања на Рајну („Veritable“, „Garden“, „Lumberjack“, „Undertone“) — 140 до 150 км.

Као што се види, уколико је армија имала више снага и средстава, а непријатељ слабије организовану одбрану, утолико је и дубина армиске операције била већа, и обрнуто. Највећа дубина била је у операцији „Anvil-Dragoon“. Та операција почела је 15 августа 1944 године, тј. када је битка у Нормандији улазила у завршну фазу и када је Немцима постало јасно да су ову битку изгубили. У тој ситуацији, против 7 америчке армије, Немци су могли да баце само слабе снаге, јер им је претила опасност да им све снаге у Јужној Француској буду отсечене, те су и били принуђени да их убрзано повлаче.

Велику дубину видимо и у операцији „Avalanche“. Али ова операција је извођена у време капитулације Италије, тј. у оно време које је Немцима било потребно за пребацивање својих дивизија у Јужну Италију.

Темпо операција мењао се у зависности од ситуације. За време борбе у појасу тактичке одбране он је спорији, например: Д—дана Фалеске операције износио је 3 км дневно; Д+1 исте операције — 4 км; Д+3 до Д+8 по 10 км. У операцији „Grenade“ од Д+3 по 4 км; од Д+5 до Д+6 по 8 км.

За време борби у оперативној дубини темпо је знатно бржи, например: у Фалеској операцији од Д+8 надаље темпо се повећавао од 15—20 км да би последњих дана ове операције износио 25—30 км. У операцији „Grenade“ износио је 15—20 км.

Средњи дневни темпо кретао се овако: за време стварања и проширивања мостобрана у Нормандији — 2 до 3 км; у Фалеској операцији — 5 до 7 км; у операцији „Anvil-Dragoon“ — 13 до 20 км; у гоњењу у Западној Француској и Белгији — 20 до 40 км; у операцији „Market-Garden“ — 1 км;

у Ахенској операцији¹⁾ — 0,5 км; у операцији за избијање на Рајну — 3—35 км.

Из ових примера видимо да се просечни дневни темпо наступања америчке армије кретао од 0,5 до 40 км.

Међутим, ако издвојимо само оне операције у којима су Немци имали довољно снага за пружање озбиљног отпора, као што је било у Нормандској, Фалеској, „Market-Garden“ и Ахенској операцији, видећемо да се темпо кретао до 7 км.

Време трајања операције кретало се овако: у операцији „Husky“ — 39 дана; у операцији „Avalanche“ — 29 дана; у операцији у Нормандији („Overlord“) — 50 дана; у Фалеској операцији — 30 дана; у операцији „Anvil-Dragoon“ — 30 дана; у операцији гоњења у Северној Француској и Белгији — 7 — 10 дана; у операцији „Market-Garden“ — 54 дана; у Ахенској операцији — 28 дана; у операцијама „Veritable“, „Garden“, „Lumberjack“, „Undertone“ — 46 дана.

Из овога видимо да су операције трајале од 7 до 54 дана.

Етапе операције. — Свака операција има припремни и извршни период.

Припремни период траје у зависности од ситуације, дуже или краће време. Ако се ради о поморскодесантним операцијама, овај период може трајати неколико месеци. У операцијама на копну трајање је знатно краће. На пример: 20 АК 3 армије добио је 15 октобра 1944 године директиву за припрему за Алзаслоренску операцију, а напад је био предвиђен за 8 новембар 1944 године, тј. корпус је имао за припрему 25 дана. 15 група армија издала је 5 армији 15 септембра 1943 године наређење за прелаз реке Волтурно; напад је био планиран за 10 октобар, а извршен је 12 октобра, тј. после 28 дана. Припреме за пробој „Густавове линије“ трајале су 15—20 дана, а припреме за пробој „Сигфридове линије“ око два месеца.

У једној послератној вежби, изведеној 1947 године, армији је одређено за припрему 7 дана.

У припремном периоду армија планира извршење целокупног задатка по етапама, предвиђајући када треба избити на поједине линије и са колико снага, какав ће се маневар применити итд.

У припремном периоду операције врши се оперативни развој снага и средстава, одређених за извођење операције; авијација „омекшава“ одбрану непријатеља, а каткада се изводе и борбе локалног значаја у циљу заузимања погоднијег положаја; припремају се артиљериски ВП и нови аеродроми; припрема се материјално обезбеђење (ово је за америчке армије био посебан проблем, јер је требало материјал превозити из Америке и припремити одређене количине резерве за више месеци а у исто време врши се извиђање и детаљан тренаж трупа, итд.

Извршни период обично се дели на три или четири етапе (не рачунајући поморско-десантне операције због њихове специфичности); Фалеска

¹⁾ Неки аутори ово не називају операција, већ „наступање на ахенске положаје“.

операција може се поделити на четири етапе: пробој појаса тактичке одбране, борба са немачким оперативним резервама, које су по сваку цену хтеле да затворе пробој, стварање „фалеског џепа“ и ликвидација џепа. Операцију гоњења у Северној Француској и Белгији Ајзенхауер дели на две етапе: до реке Сене и од Сене до немачке границе. Операција за пробој „Густавове линије“ била је планирана у 3 етапе. Алзаслоренска операција такође се може поделити на 3 етапе: пробој појаса тактичке одбране, борбе са немачким резервама које су тежиле да ликвидирају створени џеп источно од Меца и гоњење до р. Саре.

Као што се види, ова подела на етапе прилично је произвољна. У англо-америчкој литератури сам појам операције није довољно објашњен нити устаљен, јер се не види шта се подразумева под једном операцијом. На пример: Монтгомери пише о операцијама корпуса, иако се види да под тим подразумева потискивање непријатеља за 3—4 км; или говори о операцији, иако се види да се ради о акцији једне дивизије за побољшање положаја, итд. Ово произилази отуда што код њих оперативна вештина није издвојена као посебна грана ратне вештине, пошто код њих постоји само стратегија и тактика.

Борбени поредак армије. — Често се мисли да код Американаца постоји одређени шаблон за постројавање борбеног поретка тј., два АК у првом, а један у другом ешелону. Међутим, из примера Другог светског рата видимо да то није тачно.

— У Фалеској операцији 1 армија имала је четири корпуса, постројена у једну линију. При том је 7 АК отпочео напад са три пд у првом ешелону 25 јула, а сутрадан су кроз његов фронт уведене две окд и једна пд. Остала три АК ове армије отпочела су напад 26 јула. У Алзаслоренској операцији 3 армија имала је два АК у првом и штаб 3 АК у другом ешелону, док је 7 армија, у истој операцији, имала свега два АК и оба у једном ешелону, тј. у линији.

— У операцијама „Veritable“ и „Grenade“ 9 армија је на почетку имала сва три корпуса у линији, међутим, 16 АК ове армије уведен је у борбу тек пошто су 13 и 19 АК пробили појас немачке одбране.

— У операцији „Lumberjack“ 3 армија имала је сва три АК у линији: 8 АК на левом крилу (за садејство са 1 армијом), 12 АК у центру, а 20 АК на десном крилу.

— У операцији „Undertone“ 7 армија имала је сва три АК у линији: 21 АК на левом крилу, 15 АК у центру и 6 АК на десном крилу.

Из свих ових примера видимо да је борбени поредак био доста плитак, нарочито у операцији за пробој „Сигфридове линије“ („Veritable“, „Grenade“, „Undertone“), где би с обзиром да је то утврђени рејон, требало очекивати да буде много дубљи. Немамо података колике су биле армиске резерве у тим операцијама. Али, у сваком случају, из чињенице да су сви АК били постројавани у линији, може се закључити да на сасвим уским фронтима није било јаке концентрације главних снага (на пример 2/3 снага на 10—15 км), као у операцијама Совјетске армије. Међутим, при разматрању

груписања снага америчке армије и овако плитког борбеног поретка треба имати у виду следеће:

— да је америчка група армија постројавала своје армије обично у једној линији, сем код Фалеза, али то је била посебна ситуација, јер је 3 америчка армија тек стизала у Европу, те јој је требало извесно време док се потпуно не организује и опреми;

— да су други ешелони корпуса били веома јаки (на пример, 5 АК у Фалеској операцији имао је у другом ешелону једну окд, а 8 АК у истој операцији једну пд и једну окд, док је 7 АК имао две окд, а 12 АК у Алзас-лоренској операцији у другом ешелону две окд, и 20 АК једну пд и једну окд);

— да је резерва групе армија обично износила 3—4 дивизије, које су, с обзиром на своју максималну покретљивост, могле веома брзо да се пребаци на сектор једне од армија, тим пре што су покрете могле да изводе неометано због слабости немачке авијације;

— да су свеже дивизије непрекидно стизале у Европу из Америке;

— да су корпуси једне армије ретко почињали напад једновремено, а такође и армије исте групе армија, тако да је у случају потребе увек постојала могућност да се потребне јединице из једног корпуса пребаци у други, а исто тако из једне армије у другу;

— да је систем попуне америчких јединица био веома ефикасан, јер је при армијама постојао довољан број резервних јединица, тако да се попуна могла вршити непрекидно у току операције, и

— да су немачке снаге биле на издисају, пошто су се попуњавале једино „Фолксштурмом“ у току последње тоталне мобилизације.

У америчкој литератури не срећемо се са покретном групом.

Употреба родова војске

Генерал Харт, пише у „Артиљерском журналу“ за јануар 1947 године да је у Нормандији сваки од три АК био ојачан са дванаест артиљерских дивизиона, да је ААГ имала пет артиљерских дивизиона, да је свака од три окд била ојачана са по два дивизиона, а свакој пд да се обично придавао по један артиљерски дивизион. Ова армија имала је у почетку 10 дивизија, а то значи да је укупно имала око 1.500 артиљерских цеви. На отсеку пробоја у фалеској операцији било је око 100 оруђа на 1 км фронта.

Генерал Патон наводи да је у Алзаслоренској операцији јуришу претходила ватра од 1.000 топова, а не наводи на којем је отсеку извршен пробој.

Прелаз 9 армије преко реке Рајне, марта 1945 године, извршен је после артиљерске припреме из 1.250 оруђа. Немамо података колико је оруђа било распоређено на једном километру фронта. 16 корпус ове армије имао је око 600 оруђа.

На основу разних података може се закључити да је америчка армија обично ојачавана са 40—50 артиљерских дивизиона. То значи, да би армија располагала са 1.200—1.500 оруђа ако би на правцу главног удара концентрисала 6—8 дивизија, од расположивих 10—12 дивизија. Ако би ова армија

вршила пробој на 10—15 км, добили бисмо око 80—150 оруђа на 1 км фронта. Овај број се потврђује и подацима из америчке литературе.

Поставља се питање да ли је овај број оруђа био довољан када се зна да су на Источном фронту примењиване знатно веће густине артиљерије. Може се рећи да је био довољан, јер је америчка тзв. „летећа артиљерија“, тј. авијација, имала знатно већу улогу у „омекшавању“ немачке одбране на Западном фронту, која је била знатно слабија од немачке одбране на Источном фронту.

Према америчким изворима артиљериска припрема трајала је од 45 минута до 6 часова.

Американци су често пута, на неколико дана пре напада, отварају ватру на немачке положаје, која је трајала по 5—15 минута, да би изнуривали Немце и обмањивали их о правом почетку напада.

У артиљериске групе обично је улазило по три до четири самостална артиљериска дивизиона, који су, како наводи генерал Харт, у току рата, остајали што је могуће дуже у истој групи.

Како се дивизији у току рата скоро редовно придавао по један дивизион, то је у новој формацији артиљериски дивизион појачан на 18 оруђа и реактивних бацача, тако да ће се број артиљериских оруђа на 1 км фронта, вероватно, све више приближавати горњој граници из Другог светског рата, тј. близу 150 оруђа на 1 км фронта.

Што се тиче задатака, генерал Харт нарочито истиче улогу артиљерије у борби са непријатељском ПА артиљеријом приликом напада америчке авијације на непријатељске положаје.

Густина тенкова на правцу главног удара у већини операција износила је око 50—60 тенкова на 1 км фронта, а ређе је достигала до 100 тенкова, као на пример у Фалеској операцији.

Пошто се у току рата показало као корисно да се свака пешадиска дивизија „нормално“ ојачава тенковским батаљоном, Американци су увели и тенковски батаљон у послератни формацијски састав своје пешадиске дивизије.

У току рата армија је обично ојачавана са 8—10 тенковских батаљона. То значи, да би армија, састава 10—12 дивизија, имала 1.900 до 2.300 тенкова.

Као што се види, америчка је армија до максимума засићена тенковима.

Америчка армија располаже моћном авијацијом. То је разумљиво кад се има у виду да су САД у току рата имале око 80.000 апарата. Колики се значај придаје авијацији види се из „Закона о обавезном регрутовању“ из 1948 године, по коме на авијацију отпада око 25% целокупног људства оружаних снага. Тешко је утврдити, колики се број авиона даје за подршку армије, јер, као што смо напред видели, армија ретко сама изводи операцију. Међутим, имамо довољно података да оценимо значај и улогу коју америчка авијација има у армији. На пример: SHAEF је имао на расположењу 11.000 авиона (од тога око 5.000 ловаца); за првих седам дана операције у Нормандији било је 35.000 авиополета (Д—дан 11.000 авиополета); 18 јула 1944 године при пробоју код Фалеза 2.000 авиона бацило је 7.000 тона бомби, а

25 јула простор од $8 \times 1,6$ км бомбардовало је 1.875 бомбардера, који су тога дана бацили 4.700 бомби са укупно 4.879 авиополетања.

У операцији „Undertone“ Прва тактичка ваздушна команда за седам дана извршила је 8.320 летова.

22 фебруара 1945 године 9.000 авиона са базама у Француској, Енглеској, Италији и Холандији, тукли су саобраћајне објекте на површини од скоро пола милиона km^2 .

11 марта 1945 године 1.079 тешких бомбардера бацило је 5.000 тона бомби на Есен, а 12 марта 1.108 тешких бомбардера бацило је 5.487 тона бомби на Дортмунд (то је уједно и највећи број тона бомби бачених на један циљ у току Другог светског рата).

У операцији „Anvil-Dragoon“ учествовало је 4.540 апарата.

Ових неколико примера довољно је да илуструје улогу авијације у Америчкој армији.

Армију обично подржава једна ваздушно-тактичка команда. Она може да броји до 1.200 апарата.

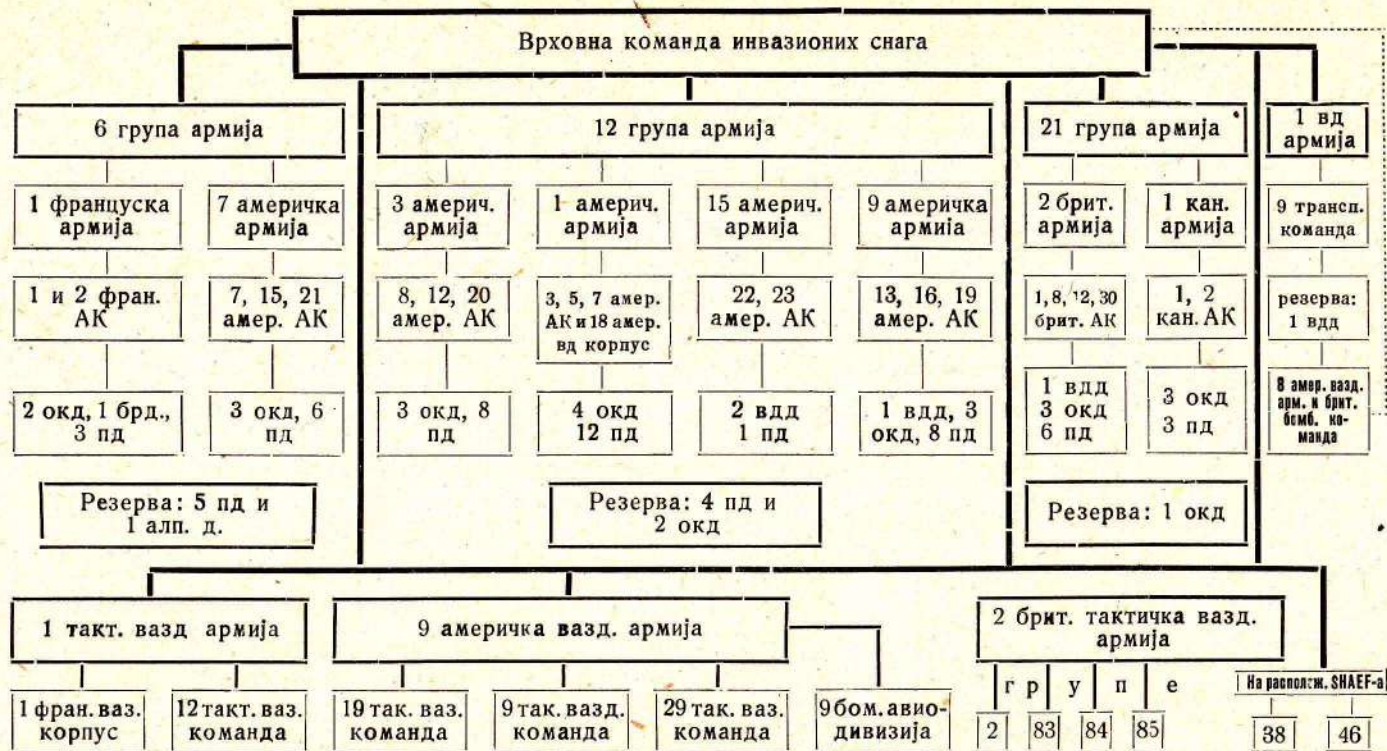
По совјетским подацима, америчку армију подржава до 500 ловаца. Како ловци чине око 40% свих осталих авиона, то излази да армију може подржавати 1.000 авиона. По другим совјетским подацима англоамеричке армије у Западној Европи подржавало је по 700—800 апарата. Из ових примера могао би се извести закључак да једну армију може просечно подржавати 800—1.000 авиона.

Максималан број полета био је на почетку операције у Нормандији и у операцијама за продирање до реке Рајне. Тако, на пример, само у припреми за наступање 9 армије било је 10.000 полета, за 7 дана операција, на Рајни од 16—23 марта 1945 године, авијација је имала 14.430 полета тешких бомбардера, 7.262 полета средњих бомбардера, 29.981 полета ловаца — укупно 51.673 полета.

Слика дејства авијације не би била потпуна, ако не бисмо споменули њену улогу у снабдевању трупа, која се види из следећих примера. У току априла 1945 године 1.500 авиона С-47 из 9 транспортне команде извршило је 20.000 летова и пренело 60.000 тона материјала, што значи да је просечно преношено по 2.000 тона дневно. Авиони су полазили са база у Француској, а враћали су се носећи рањенике и болеснике.

Особиту улогу авијација игра код ваздушнодесантних операција и у томе су енглеске и америчке армије постигле највеће резултате од свих учесника Другог светског рата.

Док су у операцијама „Torch“, „Husky“, „Avalanche“ Американци употребљавали мање јединице, до дивизије, дотле су у операцији „Market-Garden“ употребили целу Прву ваздушнодесантну армију од три дивизије. За 14 дана операције „Market-Garden“, од 17—30 септембра 1944 године, спуштено је укупно 34.875 људи (20.190 падобранима, 13.781 једрилицама и 905 авионима на писте), 5.230 тона опреме, 1.927 возила и 568 артиљеријских орудја.

Британске и америчке службе снабдевања и попуне биле су координиране од СХАЕФ-а

- НАПОМЕНА: 1) Резерва обухвата и групну и армиску резерву;
2) Однос пешадских и оклопних дивизија има се као 2,6:1.

Ајзенхауер наводи у свом „Рапорту“ да је у марту 1945 године била испланирана ваздушнодесантна операција у области Касела са седам дивизија, која се касније показала непотребном.

Већ ових неколико података доводе до закључка да ваздушнодесантне јединице Америчке армије претстављају моћно средство, способно да решава и најкрупније задатке.

*

По садашњој мирнодопској формацији у Америчкој армији инжињерија износи 12,13% људства сувоземне војске, тј. исто толико колико и тенковске и мотомеханизоване јединице. Из америчких података се види да се армија често ојачава једном бригадом пионира и једном до две бригаде специјалних инжињерских јединица, док се АК ојачава са 2—4 инжињерска батаљона. Колика се важност поклања инжињерији у Армији САД може се видети из састава специјалне инжињерске бригаде, која има преко 7.000 људи, 33 булдожера, 3 компресора на камионима, 6 дизалица од 20 тона са тракторима, 6 приколица од 20 тона, 9 камиона-цистерни, неколико радионица и масу других техничких средстава.

ВАЗДУХОПЛОВНЕ СНАГЕ СССР

Према подацима из америчког часописа „Military Review“ од јануара 1951 године, јачина совјетског ваздухопловства цени се на 600.000 људи и 50.000 авиона и то 25.000 авиона прве линије (од којих је 10.000 авиона на млазни погон); 2.000 даљних бомбардера, 18.000 авиона друге линије и 7.000 школских апарата.

Годишња продукција износи око 25.000 апарата.

Према писању шведске штампе, Совјети су вршили пробе са ракетним бомбама великог домета у источном делу Балтичког Мора. Бомбе су пуштане из пристаништа Источне Пруске, а циљеви су били негде код језера Оњега, што претставља удаљење од 700 миља (1.126 км). Бомбе су биле од по 7 тона.

М. П.

Петров

НОВИ АПАРАТИ ЗА ОСМАТРАЊЕ И СНИМАЊЕ БОЈИШТА

Према подацима из листа „Die Welt“ од 9 марта 1951 године, (Хамбург), амерички техничари конструисали су апарате за телевизиско осматрање и филмско снимање бојишта. Ова техничка новина, која ће вероватно омогућити вишим командантима и њиховим штабовима да убудуће непосредно осматрају и прате ток догађаја на фронту и да брзо предузимају потребне мере, може се ускоро одразити и на начин дејства на бојишту.

Авиони, снабдевени оваквим апаратима, моћи ће непосредно и веома брзо — највише у току од једног минута — да „преносе“ своје осматрање и снимке из дубоке непријатељске позадине до својих штабова. А овако брзо „достављање“ извештаја о покретима резерви и другим непријатељским делатностима омогућиће штабовима да непосредно доносе нове одлуке. Сем тога, штабови ће моћи да од таквих снимака састављају читаве филмове о целокупном збивању на бојишту, који могу корисно послужити за доцније проучавање и извлачење поука.

М. П.

Петров

ПРИКАЗИ КЊИГА И ЧАСОПИСА

Пуковник С. Л. А. Маршал: ЉУДИ ПРОТИВ ВАТРЕ

Пуковник Маршал је амерички војни писац и војни историчар. У току од десет година играо је видну улогу као тумач савременог ратоводства како за професионалне војнике, тако и за ширу публику. Учествовао је у Другом светском рату на пацифичком и на европском ратишту. До Другог светског рата писао је о рату уопште, о питањима стратегије и тактике и издао своје прве две књиге „Блицкриг“ и „Армије на точковима“. По ступању САД у рат посветио се личном и интензивном проучавању и анализирању савремених борби и о томе је послао више дописа са бојног поља. Своје закључке доноси на основу анализе и података из више од хиљаде борби, при чему главну пажњу посвећује борцу, тој — како он каже — најмање схваћеној личности од које на крају крајева зависе и победа и пораз. У својој књизи „Men against fire“¹⁾ открива узроке и суштину многих недостатака и слабости васпитања, обуке и командовања и доводи их у везу са проблемима будућег рата.

Књига је врло занимљива и поучна, јер на веома искрен начин критички износи многе, често и непријатне и грубе истине о Армији САД. Читајући ову књигу, срећемо се са питањима и проблемима који су од великог интереса и за нас, али при томе треба имати стално у виду оне разлике које постоје између наше и Армије САД, а то су: класни карактер армије, тј. класни карактер командног елемента, јединица и родова војске и видова оружане силе; веза организације и карактера армије са карактером уређења друштва и државе; карактер нашег НО рата, као и наших будућих евентуалних ратова и карактер ратова САД; становништво као вој-

нички материјал и његове општеисториске и војничке традиције; организација, формација и наоружање.

Писац каже у предговору своје књиге да не жели прорицати какав ће бити будући рат, већ да се гледишта изложена у њој подвргну озбиљном и свестраном испитивању, јер се обука у Армији САД још изводи по извесним методима из осамнаестог века иако је Армија наоружана најмодернијим оружјем двадесетог века.

Књига има тринаест одељака од којих сваки за себе претставља извесну целину, те ће се тим редом и приказати.

У почетку Другог светског рата у САД се преувеличавала улога машине, док се значај великих маса добро извежбане пешадије сводио на најмању меру. После пада Француске то је постала омиљена тема америчке штампе и радија. И у Конгресу се дискутовало о томе да сву пажњу треба поклонити ваздухопловству и оклопним јединицама, а да се пешадија може потпуно занемарити. Последица оваквог схватања о организацији Армије САД довела је до тога да је пешадија постала најзастављенији род војске.

Даља је последица оваквог гледања на значај пешадије у савременом рату била да је на европском ратишту отпочела у 1944 години једна од најодлучнијих операција Другог светског рата без и најмање резерве у пешадији. Два месеца после искрцавања у Нормандији, Американци нису имали у Француској никаквих пешадиских резерви нити је било изгледа да ће их бити. У децембру 1944, за време борби у Арденима, дошло је до врло озбиљне кризе баш услед недостатка пешадије. Због тога је маршал Монтгомери оклевао у предизмању противофанзиве и предложио да се она одгоди. Криза је преброђена на тај начин што су од снага одређених за потпуно ваздухопловних и ПАО јединица на

¹⁾ Men against fire. By Colonel S. L. A. Marshall, Combat Forces Book Service, Washington.

брзину формирана и обучена пешадиска појачања. Овакво потцењивање негативно се одражавало на саму пешадију у току целог рата и неповољно утицало на њен дух, самопоуздање и борбену способност.

Луковник Маршал каже да су се преварили сви они који су мислили да ће их машине и утврбења заштитити и да је могућ „Сицкриг“ у линији Мажино, као и они који су мислили да ће помоћу машина „Блицкриг“ моћи извојевати брзу победу. Пешадија остаје тело државне одбране и она се мора благовремено припремити. Ко то не учини благовремено, биће нагнан уједом да то изврши. Пешадија је та која, после дејства свих најразноврснијих машина, мора да сломи преостали отпор непријатеља и да осигура победу. Ту нема другог пута и сваки онај који мисли да се рат може водити притискивањем на електрично дугме, љуто се вара.

Писац се обара и против оних који мисле да ће у будућем рату све зависити искључиво од атомске бомбе.

Овакво гледање на значај и улогу појединих родова и видова војске и појединих борбених средстава од стране војног писца земље која располаже највећим индустријским и уопште привредним потенцијалом, а која је на првом месту и у производњи атомске енергије, врло је интересантно за нас, тим више што истиче значај и улогу пешадије, јер ће код нас пешадија и надаће остати основни род војске услед утицаја разних географских, орографских и осталих елемената. Изгледа да писац није хтео да падне у заблуду у коју су пали неки војни писци и војни и државни руководиоци после Првог светског рата, а многи падају и после Другог, придајући превелик значај техници, а запостављајући значај човека.

Циљ рата је потпуно потчињавање воље непријатеља. Победилац захтева „безусловну предају“, што је природна последица „тоталног рата“ у коме учествују све гране народне делатности. Да ли ће рат постати тоталан или ће се водити у неком ограниченом опсегу, не зависи од обостраних пљачкашких прохтева, већ од домета и пробојне моћи оружја и способности државе и народа да одржи свој капацитет. Напад Немачке после деветомесечног „Сицкрига“ 1940 године, то најбоље доказује.

И ново оружје којим је наоружана Армија САД — атомска бомба, бомбардер В-36, летеће бомбе и уређаји за бактериолошки рат — намењено је у првом реду за напад на грађанство, што значи да је и оно

оружје тоталног рата. Развој и усавршавање оружја врши се данас у циљу што ефикаснијег напада на градове и центре становништва, тако да се при томе нападач не излаже готово никаквој опасности. Сигурно је да ће се и наоружање осталих великих држава развијати углавном у истом смислу. Ефекат такмичења у наоружању биће, прво, смањење изгледа на брзу победу ма које стране и, друго, убилачки рат за обе стране. Неограничена употреба диригованих летећих бомби против циљева који су скоро незаштићени много ће томе допринети.

Присталице механизованих, моторизованих и ваздушних снага пре Другог светског рата тврдили су да ће применом њиховог оружја рат постати краћи и јевтинији у погледу људских живота и материјалних издатака. Они су једноставно мислили да ће брзи и сигурни покрети имати за последицу брзу и сигурну победу. Међутим, они су се потпуно преварили. Истина, њихово оружје се показало ефикаснијим него што су се и сами надали, али њихова заблуда била је у томе да нису схватили природу рата и историју њеног развоја. Једино што су постигли јесте то да су створили предуслове за тотални рат. Писац сматра да развој атомске енергије претставља само продужење историје развоја рата и да не мења основе ратводства; он је убеђен да ће у будућем тоталном рату циљ и задатак употребе атомског оружја и диригованих летећих бомби бити физичко уништење друштва, као што је задатак осталог наоружања уништење војске. Али он сматра да треба претпоставити да атомска енергија, чак ако се узме у обзир и даљи њен развој, ипак неће моћи да уништи противника, јер пространство спречава овакву могућност. И за њу, као и за остало оружје, важи ограничење по коме тачност њене употребе не може никада да буде равна њеној рушничкој моћи. Због тога ће, по мишљењу писца, атомска бомба постићи свој циљ ако успе да уништи морал, дух и вољу непријатеља и присили га на безусловну предају.

Писац придаје велики значај авијацији, али сматра да после њеног дејства морају сувоземне снаге да упадну у непријатељску територију и то највећом брзином. Ова брзина треба да се постигне ваздушним преносом свих сувоземних снага — пешадије, тенкова и артиљерије са одговарајућим средствима за живот и борбу. Ваздушни рат без одговарајућих сувоземних снага, сматра бесмисленим. Последица

тоталног рата треба да буде тотално освајање непријатељске територије и тотална окупација његових покрајина и градова. Окупације Немачке и Јапана обрасци су за ово.

Писац каже да се војници у војсци САД обучавају многим непотребним стварима, а не проучавају искуства која су стечена у рату, тј. оно што им је најпотребније. Због тога они улазе у рат без потребних знања. Међутим, постоји могућност да војник буде обучен и да благовремено упозна прилике које владају на бојишту. Писац сматра да суштина питања није у томе да се војник обучи у руковању оружјем и у коришћењу земљишта; јер је тако традиционално војно-стручно гледиште потпуно погрешно. Напротив он сматра да природа савремених операција и борби захтева да се у обуци тежиште пренесе на човека као таквог, а у другом реду на оружје и на земљиште. Пре свега треба водити рачуна о природи човека, чак и више него о материјалним условима. У борби је од прворазредне важности додир између војника, осјећај да нису усамљени, јер то их охрабрује и оспособљава да правилно користе своје оружје. Топлина која зрачи из сазнања стрелца да се налази у друштву, по мишљењу писца, исто толико је важна за употребу оружја колико и прст који повлачи обарачу или око које нишани. Писац сматра да је то основно у психологији пешака, јер он осећа помоћ у првом реду од присуства својих другова, а тек у другом од њихових оружја. Када би пред непријатељем имао да бира, он би више волео да буде без оружја, али са друговима, него наоружан савршеним брзометним оружјем али сам.

Писац приказује бојиште као хладно и пусто место. На пешака у почетку не утиче толико опасност, колико чињеница да је бојиште пусто и празно, чија тишина често изгледа кобноја од ураганске ватре. Пешак осећа опасност, али не види ништа против чега би могао да се бори. То су последице обуке у току које се он навикао да види око себе јаке снаге као на вежбама и маневрима, где се он никада није осећао тако усамљеним.

У одељку о густини ватре писац открива веома интересантну, а у исто време и веома чудновату појаву. Он је у току прошлог рата извршио детаљна испитивања у преко 400 пешадиских чета на пацифичком и европском ратишту. Ни у једној од тих јединица није нашао ниједног старешину — командира чете, вода или оде-

љења, нити команданта батаљона, који би покушао да установи колико је његових војника употребило своје оружје у борби. Многи су аутоматски одговорили: „Верујем да је сваки војник употребио своје оружје, било у једној или другој фази борбе“.

Испитивањем војника после борбе установљено је да их је обично гађало 15%, а у најбољим четама 20—25%. У већини случајева чете су постизале одличне резултате, ма да су у неким ситуацијама биле одбачене и поражене од непријатељске ватре.

Писац даље каже да је обично гађало само 15% стрелаца без обзира да ли је борба трајала један, два или три дана. Дакле, трајање борбе није утицало на број. Такође ни земљиште, ни тактичка ситуација, ни непријатељска ватра нису утицали на однос активних стрелаца према неактивнима. Чак ни борбено искуство, стечено кроз више борби, није уносило веће промене у тај однос, што би се морало очекивати.

Писац је мишљења да овакви резултати указују на то да је горња граница процента активних стрелаца одређена једном сталном величином која је својствена природи трупе или је пак последица нашег несхватања те природе и нашег пропуста да предузмемо потребне мере. Он сматра да би о томе требало да размисле све старешине, а нарочиту пажњу да обрате командири водова и одељења који морају непосредно да утичу на повећање ватре својих јединица. Поред тога, треба обратити пажњу на обуку и васпитање.

Интересантно је да неки од оних који нису употребили своје оружје нису избегавали опасност борбе, нити били симуланти или бежали од опасних места. И као стрелци су били добри, тј. умели су добро да гађају, али нису хтели да употребе своје оружје иако је њихова ватра била веома потребна. Зато писац сматра да сама извежбаност у гађању и добро познавање оружја ни издалека не гарантују да ће војници употребити своје оружје у борби. Потребно је приступити дубљем проучавању природе човека и начине за постизање дисциплине ватре прилагодити овој природи.

Према нашим искуствима, за нас су овакве констатације заиста несхватљиве. Онакве појаве биле су својствене само некадашњим најамничким армијама.

Међутим, писац стално истиче значај ватре која, по његовом мишљењу, доми-

вира свима осталим питањима. Он чак каже и то да и они војници, који не употребљавају своје оружје, али наступају са својим борбеним друговима, допринесе победи. Њихово присуство не утиче негативно на остале војнике, напротив, у извесној мери их и потстреква, док на непријатеља, уколико види већи број војника, утиче неповољно. Дакле, овакви неактивни стрелци доприносе масовности напада, али не утичу никако на његову ефикасност и брзину. У једном од најбољих батаљона Америчке армије, који је у Другом светском рату учествовао у многобројним борбама и свуда се показао као одличан, број војника, који су у борби употребили оружје није никада био већи од 30%. Писац наводи генерала Хоенлоа који је некада рекао: „Ако у борби војници износе пушку уз гиб рамена, доказ је да су одлично обучени“.

У погледу одржавања везе, обавештавања и извештавања писац каже да су чинене велике грешке и пропусти који су проузроковали многе неуспехе. Потреба за одржавањем веза и извештавањем није довољно схваћена и није ушла у навiku. Сваки војник мора да зна ситуацију како би могао вршити своју дужност са потпуним разумевањем њене важности. Познавање ситуације је душа морала у борби. Тактичка јачина положаја не зависи толико од броја војника колико од тога да војници знају тај број. Боље је имати на боку слаб вод за који се зна него чету за коју се не зна. Тактичка помоћ мора бити позната и мора се осећати да би постала и права морална помоћ.

Везе са позадином биле су добре док су везе по фронту биле слабе или никакве. Тако, например, када је мала група заузела мост на Рајни код Ремагена, о томе је Врховна команда у Ремсу (300 км) била обавештена у току једног сата. Што се догодило у некој чети, било је познато у штабу корпуса у току неколико минута, али није било познато осталим четама истог батаљона у току целог дана, а можда и никада. При извештавању, поред тога што се грешки, редовно се употребљавају разнолики изрази за исте ствари, услед чега се не може добити јасна слика. Људи исте школе не говоре и не виде једнако. Ако су исте интелигенције, реагирају према својем карактеру, према стању живаца и према стеченом борбеном искуству. Значи, недостаје јединство мисли и доктрине.

Од потчињених се обично траже претерано чести извештаји, а заборавља се да

главни циљ тражења извештаја треба да буде прикупљање података ради што ефикасније помоћи својим потчињенима.

Писац каже да несхватање трупе често долази отуда што у штабу седе људи који су туђи фронту и трупи, не говоре њеним језиком и не разумеју њене муке.

Прави командант треба да врши своју командантску дужност на своме месту, позади јединице, али мора наћи времена и могућности да обиђе фронт и да сваки свој обилазак искористи за подизање морала код својих војника, за упознавање са током борбе и са многим детаљима рада и живота у првој линији, јер тако ће научити како ће чувати животе својих људи, како ће им најбоље моћи помоћи, на који начин ће повећати њихову издржљивост и борбену способност. То треба да је главни циљ обилазака линије фронта.

Писац даље каже да увек постоји разлика између обуке и стварне борбе. Ову пукотину не можемо затворити и изгладити никаквом обуком; са њом морамо рачунати.

Даље се у књизи истиче велики значај земљишта и каже се: „Земљиште је велики учитељ, од њега морамо да учимо и да примамо његове поуке“. Земљиште се у потпуности упознаје тек када се изађе на њега.

Велики значај писац придаје и времену као атмосферској појави у разним облицима: киша, магла, хладноћа, ветар и наводи примере где је време било не само од тактичког, већ и од оперативног значаја.

Истиче се потреба да се искуства стечена и у малим јединицама саопштавају осталим јединицама. Врло добре идеје и тактички поступци остају често у оквиру једне чете иако би били од користи за целу армију.

Као велику грешку у школовању младих трупних старешина сматра претерано придавање значаја опробаним поступцима и правилима. Писац каже да природа рата подлеже сталним променама и зато ће увек настајати нове ситуације које ће захтевати решења о којима нисмо досада ни сањали. Потребно је дати старешинама свих положаја више слободе у размишљању; треба развијати природне способности и потстрекавати војника да мисли, а не поступати са њим као са зубом на неком зупчанику који треба прилагодити некој великој машини. То значи да се траже људи који умеју да мисле и да дејствују. У исто време, као највиши циљ у обуци исти-

че се стварање јединства акције. Ова два циља не искључују један другог; они претстављају две половине једне разумне дисциплине које се међусобно допуњају. Иницијатива је веома пожељна особина и врлина, али само ако је њено дејство више концентрично него ексцентрично.

Писац придаје велики значај међусобном општењу у борби како између појединих војника и малих јединица, тако и између чета, батаљона и пукова. Он сматра да треба учити младе војнике, почев од првог дана када обуку војничко одело, да је у борби разговор исто толико потребан за победу колико и ватра. Он то наглашава, јер је запазио да се искуства, запажања и информације у борби не саопштавају, да се оно што се зна задржава за себе, често се сматра да то неће бити од никакве користи за засебну или за вишу команду, или да је то већ познато; укратко, не схвата се значај међусобног обавештавања и споразумевања или, како то писац назива, разговора. Вођа мора да говори ако жели да води; његова акција сама није довољна. Тих и нечујан пример неће никада покренути људе, каже писац. У борби се мора чути глас вође.

Говорећи о моралу у борби, писац каже да он потиче од сазнања јединства више него од ма чега другог и да расте или опада према томе колико се то јединство осећа међу друговима.

Писац посвећује доста места разматрању панике. Он је учествовао у истрагама и изналажењу узрока панике у седам разних случајева и каже да сви случајеви имају извесне заједничке карактерне црте. Тако, ни у једном случају паника није настала спонтано, већ увек услед неких свесних поступака. Ови поступци, обично малог броја људи, или чак и појединаца, изазивали су очајан и изненадан страх услед чега су војници почели безглаво и инстинктивно да беже. Установљено је да је у сваком случају панике могла да се избегне појава страха. Паника је обично почела због тога што неко није ништа мислио или није обавестио остало људство о томе шта намерава да ради. Писац каже да се може узети као правило да у пешадској борбеној линији ништа не изазива панику тако лако као изненадно и необјашњено трчање уназад, макар и малог броја људи.

Писац каже да је морал израз онога што трупа мисли. То је скуп разних мишљења и осећања како појединаца, тако и већих група и целе армије. Морал је оно што људи мисле и осећају за своју земљу

и свој народ, што мисле о праведној ствари и политици своје земље и о другим земљама, пријатељима и савезницима, као и о непријатељима; што мисле о платама, раду и потребама, о слободи, ропству, оружју, другарству, дисциплини и неред, животу и смрти, богу и ђаволу. Ма где војник био и ма шта радио, његов морал ће увек бити производ свих његових мисли, мишљења и схватања.

Писац каже да је застарела бајка да морал произлази из дисциплине. Међутим, ствар стоји управо обрнуто било да смо на бојишту или у кругу касарне: права дисциплина је производ морала. И поред свих мера, армија ипак претставља стадо, иако добро организовано. У моменту велике нужде и невоље оно је подвргнуто истим законима и само строга контрола спречава да се не претвори у гомилу. По његовом мишљењу утицај друштва на дисциплину у армији већи је од утицаја војничке обуке.

На крају писац каже да се амерички начин ратовања заснива на привредном потенцијалу, који омогућава спровођење начела чувања људи, што значи, употребити на свакој тачки материјална средства у оним количинама које су потребне да се заштите животи војника. Американци не употребљавају пешадију за задатке које могу боље извршити тенкови; они су против употребе тенкова тамо где могу артиљерија и авијација да сврше посао; они не жртвују људе да би спасли машине. Међутим, писац даље каже да четврт милиона мртвих и трипут толико рањених показују да постоје границе за употребу машина у рату и да су машине могле да испоље своју ефикасност само услед способности, ефикасности и храбрости људи који су морали да се заложу и жртвују у борби.

Размишљајући о искуствима која је стекао са борбеним јединицама, он истиче један утисак изнад свих осталих. Још као студент војне историје, читајући разна војна дела, он је сматрао да је у рату снага одлучујући фактор. Веровао је да су битке и ратове добијали они који су били у могућности да примене већу снагу на одлучујућој тачки. То је, каже, донекле можда и истина. Али ако се сложимо са таквим гледиштем, онда нам остаје само један мали корак до потпуно материјалног гледања на снагу и на војничку одлуку. Успех постаје чисто математички проблем и своди се на бројање људи и машина и на прорачунавање њихових потреба. Међутим, сад каже да зна да то није тако и вели, ако

га рат није научио ничему другоме, он га је научио да је погрешно мишљење да су богатство, материјална средства и индустриски капацитет стварни извори војничке моћи једне нације; у борби долази увек до ситуације када ни одлуке државника, ни оне генерала, ни наше национално богатство, не могу да одлучно утичу на равнотежу. Победа се постиже тек кад се пређе ова тачка и када борба пређе у руке људи који се крећу под непосредном смртном опасношћу. Многи мисле да сигурност земље лежи у производњи по ланчаном систему. Писац је родом из Детроита и каже да се тамо говори да је индустрија Детроита добила рат. Уствари, каже писац, он још није видео тенк Шерман или топ Браунинг који би ма шта допринели одбрани земље уколико нису дошли у руке људи који су вољни да жртвују своје животе.

Из многобројних пищевих запажања, критика и гледишта види се да је прику-

пио богато ратно искуство. У овоме приказу је споменут само један део оних питања која разматра у својој књизи.

Књига је врло интересантна јер нам даје слику о стању у нижим тактичким јединицама једне савремене, моћне, најмодернијим средствима наоружане, али младе Армије. Недостаци у погледу обуке, извежбаности нижих старешина, управе борбом и ватром, одржавања везе, неуједначеног језика, односа између војника и официра, које писац износи, најбоље доказују да је та Армија млада. Међутим, треба имати у виду да многи од наведених недостатака не произилазе само из младости Америчке армије, већ и из друштвеног уређења, начина живота, карактерних особина становништва.

Интересантан је и значај који писац, у савременом рату, придаје човеку у поређењу са техником, као и значај који придаје пешадији у поређењу са осталим родовима војске.

И. Б.

Generalmajor Ivan Božić

Адмирал Џералд Дикенс: БОМБАРДОВАЊЕ И СТРАТЕГИЈА

Појавом авиона родила се једна нова стратегијска доктрина. Авиони — тврдили су присталице те доктрине, моћи ће да поруше сва постројења на копну и мору, а да сами претрпе врло мало од дејства одоздо; стога се ваздухопловству мора признати првенство међу оружаним снагама; операције војске и морнарице само ће стварати најповољније услове сопственим, а најнеповољније непријатељским ваздушним снагама; ове неће тући војне циљеве него индустрију и градове у дубокој позадини непријатеља; за народну одбрану је потребно — и довољно — да се у случају рата задобије превласт у ваздуху.

Први заступници ове нове доктрине били су романисијери и драматизатори науке, још пре Првог светског рата. Они су говорили у будућем времену, као пророци. Али после Првог светског рата, војни писци — Дует, Мичел, Гровс, Северски — говоре већ у садашњем времену као о готовој стварности. Да ли их је Други светски рат демантовао? То управо тврди британски адмирал сер Џералд Дикенс, унук великог писца Чарлса.¹⁾ Он настоји да докаже да авијација није изменила неизмењива наче-

ла ратне вештине него само њихову примену.

Зачетак нове доктрине уочава адмирал Дикенс још при крају Првог светског рата, када су прикупљани бомбардери Хендли — Пејџи за напад на Берлин. Напад није изведен, јер се у међувремену Немачка била срушила, али је идеја остала. У Империјалном одбранбеном комитету, установљеном 1926 управо у циљу да се пронађе заједничка стратегија за сва три вида оружане силе, британски ваздухопловни стратеји су се стрпљиво, али одлучно, залагали за оперативну самосталност Ваздухопловства (RAF-a). Садејство са копненим и поморским снагама стављали су у други ред. Ово гледиште прихватила је и британска влада под притиском ентузијаста који су можда били талентовани техничари, али рђави стратеји. Резултати су се осетили одмах у почетку рата. Војска није имала своје авијације нити је RAF имао у своме саставу извежбане делове за садејство с њом. Уочи битке генерали нису знали са каквом ће авијацијом располагати. Морнарица је допуштено да има само онолико авиона колико су могли понети њени носачи. Чак је обалска авијација (Coastal Command), која по дефиницији сарађује са флотом, била под оперативном контролом

¹⁾ Admiral Sir Gerald Dickens, *Bombing and Strategy*, London, 1946.

RAF-a. Као његово пасторче, она ни изда-лека није могла да задовољи захтеве морнарице. Па и сам RAF је трпео од своје сопствене доктрине. Предјесењ 1940 у чувеној Бици за Енглеску, било је премало ловаца. RAF је сматрао, зацело, да већи део својих ограничених могућности треба предвидети за операције против немачких индустријских рејона и да ће таквим операцијама најбоље осигурати сопствену и савезничке земље.

Међутим, писац гледа сасвим друкчије на сигурност Велике Британије. Она обично почиње рат дефанзивом, често дефанзивом очајника. Под таквим условима њена почетна стратегија мора створити сигурност оног без чега не може опстати, а то је сигурност матичних острва и поморских комуникација. То неће бити апсолутна сигурност, већ минимум који још увек значи велики губитак бродовља, прекоморске територије и живота — који значи крв, зној и сузе, али који ће ипак омогућити постепено јачање оружаних снага док се не створе услови за офанзиву.

Животни минимум сигурности је кључ почетне британске стратегије. Све операције морају бити управљене томе циљу, јер треба метрополи омогућити увоз милиона тона хране, горива, сировина, а уједно заштитити транспорте трупа и материјала преко мора и океана, као и сачувати, посети или преотети неке виталне тачке — неопходне за контролу поморских комуникација. Поморске комуникације су толико значајне у очима писца, да се сва средства, сваки авион мора употребити за њихову заштиту. Радити супротно, значи грешити против принципа економије снага.

У томе светлу посматра Дикенс све почетне британске операције — у Норвешкој, Француској, Холандији, Белгији, у Хонгконгу и Малаји, у Северној Африци, око Малте и Гибралтара. Све су оне чиниле део борбе за одржање поморских комуникација. А ипак, ваздушне снаге одређене за ове виталне задатке биле су дуго сасвим безначајне. Битка за Норвешку је изгубљена, јер је сарадња авијације била недовољна. Авијација флоте (Fleet Air Arm) је била слаба, а RAF није имао погодне аеродроме. С обзиром на значај Норвешке за превласт на Северном Мору, доказан још у прошлом рату, требало је омогућити подршку авијације до линије фронта, а када то није учињено, није се у Норвешкој требало ангажовати уопште. Малаја је изгубљена због слабих по-

морских снага ангажованих практично без ваздухопловства,¹⁾ а Малта би доживела исту судбину да шака ловаца, као у Бици за Енглеску, није учинила и оно што је изгледало невероватно. Да је било довољно авијације у Индокини, јапанској флоти могао се приредити Перл Харбор, чиме би се у корену пресекао напад на Малају. У време Битке за Француску, док су савезничке армије трпеле ударац за ударцем, британска авијација је тукла централе близу Лајпцига и рафинерије у северозападној Немачкој, као да су се немачки тенкови и авиони нападали директно из тих рафинерија. Свакако, Британци су тада били слаби свуда — у ваздуху, на мору и на копну, али је баш због тога требало сасредити све расположиве снаге на једном циљу, на сигурност извесних виталних тачака. У тим данима Велика Британија није могла допустити појединим деловима своје оружане силе да врше стратешке офанзиве за свој рачун. Може ли ко тврдити — пита Дикенс, да је Немачка трпела више од још неефикасног почетног енглеског бомбардовања него Енглеска од пораза на мору и копну, од губитака бродовља и престижа? Немачка Врховна команда морала се утешити за своје губитке од бомбардовања када је гледала како губици енглеског бродовља расту до страховитих цифара. Несумњиво, било је привлачно да се омета изградња подморница у непријатељској позадини, у њиховом зачетку, али би било боље да су се тукле подморнице док врше потапање стотине хиљада тона британског бродског простора. Неки се ваздухопловци бране од овог прекора, тврдећи да RAF није могао дати много више директне подршке војсци и морнарици, јер многи авиони нису били погодног типа, али то је баш доказ погрешне ваздухопловне доктрине усвојене између два рата, која је предвиђала две трећине ваздушних снага за бомбардовање непријатељских продукционих центара²⁾. Али и поред тога, са извесним импровизацијама на постојећим типовима, могло се учинити више у погледу сарадње RAF-a са остала два вида оружане силе, да се врховно војство није коле-

¹⁾ Дикенс каже да је Велика Британија располагала у почетку рата са неких 1.400 бомбардера и 800 ловаца. Првог маја 1945 имала је 3.182 бомбардера и 3.337 ловаца. Обалска авијација метрополе бројала је 353 авиона свих типова (већином малог акционог радиуса), а у прекоморским поседима било је само 68, и то сви извиђачки.

бало између две стратегије, дефанзивне и офанзивне.

Дефанзива, коју Дикенс препоручује Британији за први период рата и у коју треба уложити све снаге у једничком напору, јесте стратегиска дефанзива која не одбацује тактичке нападе. Он је упоређује са опседнутом тврђавом. Опседнута војска је преслаба да се бори на отвореном пољу, али учесталим испадима слаби нападача, водећи при томе рачуна да себе не ослаби више него непријатеља.

Читава једна глава посвећена је питању улоге коју је требала да одигра авијација у дефанзивном периоду прошлог рата да би се постигао **животни минимум сигурности**, тај заједнички циљ целокупне оружане силе Велике Британије, — али је њен садржај мршавији од онога што нам обећава њен наслов. Ту се каже да је немачка ваздушна сила била главна опасност за територију Уједињене Краљевине, али није уочено да је она у исто време представљала опасност и за британску поморску моћ, угрожавајући луке и поморски саобраћај. Отуда је главни задатак RAF-а требало да буде борба противу немачке авијације. Слично, као што чини флота на мору, авијација треба да настоји да задобије превласт у ваздуху, најпре локалну, а затим општу. Ради контроле поморских комуникација неопходна је сарадња сва три вида оружане силе. У томе је RAF, најзад, одиграо ванредну улогу, јер (заједно са авијацијом флоте) бележи у своју корист готово половину потопљених немачких подморница. Али није довољно да се у поморске операције баце авиони који конструктивно нису томе били намењени. Већи део RAF-а но што је досад било, треба да је конструисан и извезбан за операције на мору, а обалску авијацију треба просто предати у надлежност морнарице. Али, ако се то и учини, услуге других делова RAF-а биће неопходне, не само над морем него и против поморских и ваздухопловних база из којих непријатељ угрожава поморске комуникације и луке, а и за одбрану лука значајних за поморску превласт. На копну, баш због тога што су британске сувоземне снаге у почетку слабе, авијација мора да учини све да би појачала њихову нападну моћ.

И у офанзивном периоду, који настапа када се однос снага битно измени, већи део авијације треба да сарађује са осталим видовима оружане силе да би се рат завршио што економичније. У међувремену — које писац не ограничава поближе, про-

блем употребе авијације није му сасвим јасан, али све док није дошло до војних операција на Континенту, велики део авијације морао се употребити искључиво за потребе морнарице.

Писац нас уверава да није противник стратегиског бомбардовања и да су такви напади потпуно оправдани у извесним околностима — које поближе не означава, и у извесном периоду — који свакако треба тражити између дефанзивне и офанзивне фазе. Тада, када су задовољене потребе свих главних војничких циљева, па нам преостане нешто (ваздушних) снага, могу се предузети напади на непријатељске фабрике и комуникације, но и тада одговорни државници морају будно пратити те ексцентричне акције да не ослабе напоре према непосредном главном објекту. Али, ма да сасвим не одбацује стратегиско бомбардовање, сва му је аргументација против њега. Морал непријатеља, тврди он, не руши се стратегиским бомбардовањем док је непријатељ још у офанзиви и док има изгледа на победу. Морал становништва почиње да опада тек када оно увиди да је његова војска приморана на дефанзиву без наде на победу. Бомбардовање продукционих центара значи не само да ће велики број авиона бити ангажован на ексцентричне циљеве, него да ће несразмеран део продукционе моћи отићи истим путем. Убудуће ће велики део фабрика ићи под земљу.¹⁾ Према послератним британским и америчким извештајима, штета нанесена немачким фабрикама није била у сразмери са учињеним напорима; немачка продукција повећавала се све до 1944, а на крају су четири петине фабрика биле у употребљивом стању. Против стратегиског бомбардовања Дикенс наводи и врло чудне аргументе. У окупираним немачким градовима савезничке окупационе трупе нашле су се усред рушевина, где није било више ни осветљења, ни канализације, ни водовода што се незгодно осећало. Рат неминовно ствара и иначе много рушевина, па их не треба повећавати ако то није потребно. Велики део штете, почињене стратегиским бомбардовањем, после рата пада на победника. Дикенс осуђује стратегиско бомбардовање и из етичких разлога. Бомбардовање као одмазда за терористичке нападе допушта само у два случаја: а) када треба заплашити непријатеља да не

¹⁾ Дикенс каже да су при крају рата 143 фабрике у Немачкој радиле под земљом пуним капацитетом.

понови оно што је нама донело војничке штете; б) када треба подићи опали морал народа и оружаних снага.

Ваздухопловне операције над земљом су у прошлом рату назване тактичким или стратигским, према томе да ли су непосредно или посредно помагале рад сувоzemних снага, или тачније, да ли су се оди-гравале над бојиштем или у позадини непријатеља, без обзира да ли су циљеви били војнички или не. Писац не прихвата ову конвенционалну поделу. Он сматра тактичким циљевима и оне објекте у дубокој непријатељској позадини који имају непосредни утицај на ток операција. Тада су то војнички циљеви и оправдано се могу тући. Са тог гледишта он посматра политику бомбардовања RAF-а.

Посебна глава посвећена је атомској бомби. У атомском рату **животни минимум сигурности** неће смети да траје годину или две. Дотле би земља била уништена, јер неколико добро пласираних бомби могу да растроје војничке напоре и националну администрацију. Али се одбрана од атомске бомбе не може тражити у некој новој стратегији. Репресалије неће спасити земљу, утолико више што је Велика Британија мање способна да прима ударе него друге пространије земље. Једини је спас да се највећом концентрацијом, покретљивошћу, изненађењем, економијом снага и брзином прегази земља која се латила атомског оружја, што ће, изгледа, моћи једино да учине Уједињене нације.

Атомска бомба је логично везана за авион. Ако се са неколико бомби може уништити читав механизам и већи део становника једне државе, онда је стратегија бомбардовања оправдана, али — додаје писац, по коју цену за свет уопште, па и за саму ону земљу која је употреби! Он је уопште против сваког бомбардовања, атомском или неатомском бомбом.

*
* * *

У књизи „Бомбардовање и стратегија“ заступају се дијаметрално супротна стратигска гледишта од оних која је изнео А. Харис у својој књизи „Бомбардерска офанзива“¹⁾. Харис истиче да је требало дати апсолутно првенство бомбардерској офанзи-

ви, да се све друго — конкретно, потребе војске и морнарице — имало томе потчинити и да би рат био много краћи да је више продукционе моћи стављено у службу бомбардерске авијације. Насупрот овоме Дикенс тврди да је све оружане снаге требало сасредити према јединственом објекту — одбрани метрополе и поморских комуникација у почетку, а затим на инвазију Континента — и да би се рат сигурно изгубио да се ишло даље путем преношења тежишта на стратигско бомбардовање. Овде, дакле, није у питању само мера, проблем тежишта оружаних снага у заједничком послу, него питање две стратегије које се искључују. Обе књиге појавиле су се приближно у исто време, Харисова за тренутак раније тако, да је Дикенс у последњој глави могао још полемисати с њом.

Интимно садејство (на Западу се све чешће чује реч „интеграција“) свих снага према јединственом и непосредном циљу је здраво начело стратегије које авијација није још оборила. То је најјачи Дикенсов аргумент против Хариса. Начелно се не би имало шта приметити ни јако наглашеном значају поморских комуникација за британску стратегију. Адмирал Дикенс се брани од евентуалне оптужбе да је посматрао британске стратигске проблеме са партикуларистичког становишта морнара, али нама изгледа ипак да су операције британске војске у Норвешкој, Белгији и Француској 1940 године значиле много више него осигурање британских поморских комуникација. У најмању руку, те су земље могле послужити као мостобран за инвазију Немачке, што је и у његовој стратигској концепцији било неопходно. Значајније је да је при томе изгубљена из вида чињеница да је то био коалициони рат, са сложеним политичким и психолошким проблемима који се не може посматрати само са британског острвског становишта. Најзад, у оквиру општег напора, стратигско бомбардовање бележи врло уочљиве резултате, моралне и материјалне, па је можда требало поближе испитати њихов утицај на непосредне стратигске циљеве датог тренутка. А за будуће не смемо изгубити из вида да ефикасност авијације расте буквално из дана у дан, а упоредо с њом и њен апсолутни и релативни значај.

¹⁾ Види Војно дело бр. 1 за 1951, стр. 121.

Генерал Л. М. Шасен: АНТОЛОГИЈА ФРАНЦУСКИХ ВОЈНИХ КЛАСИЧАРА

„Антологија француских војних класичара“¹⁾ коју је средио генерал Шасен, претставља несумњиво једну од веома интресантних и поучних књига у најновијој војној литератури.

Све велике војсковође одувек су препоручивале читање и студирање дела својих претходника. Иако се готови рецепти за победу не могу наћи у делима војних писаца — ранијих и савремених — ипак се њиховом студијом постиже извесан метод у размишљању и олакшава следећим генерацијама да се брже и лакше сналазе у својим конкретним условима и да доносе правилније одлуке. Јер, и поред тога што се искуство предака, нажалост, биолошки не преноси на потомке, оно може ипак помоћи да се отклоне многе заблуде и да се у свакој ситуацији брже нађе правилан пут и брже схвате и користе сопствена искуства, само ако се старо искуство пажљиво проучава. С друге стране, дела војних класичара претстављају неискрпно врело моралне снаге, енергије, храбрости и пожртвовања, тако да је њихова студија корисна не само за развој интелекта и стручно усавршавање, већ и за формирање карактера.

Французи су дали велики број војних класичара светског гласа. Они су у току неколико векова предјачили на пољу ратне вештине. Њихов систем ратовања у XVII и XVIII веку довео их је на водеће место у свету, али се на рушевинама тога система у току Револуције стварао нови систем, који обележава нову еру у развоју ратне вештине уопште. У Првом светском рату, ма да бројно релативно слаби, Французи су још једном доказали своју високу војничку вредност.

Основна карактеристика француске војне мисли јесте њена логичност и јасност. У области тако пуној противречности и збивања, наизглед потпуно разнородних и независних, француски војни писци стално су се трудили да унесу ред и једноставност и да и најкомпликованије догађаје и најсложеније проблеме сведу на мали број основних елемената.

Ова тежња за удубљивањем у суштину догађаја и за одабирањем и истицањем онога што је битно и основно, довела је до

¹⁾ *Antologie des classiques militaires français, Textes choisis et présentés par le général L. M. Chassin, Charles-Lavauzelle, Paris, 1950.*

тога да се сразмерно велики број француских војних мислилаца смело издиге изнад области тактике у област стратегије, па, врло често, и у област филозофије рата. На овоме путу многи француски писци не заустављају се само на анализи прошлости и садашњости, већ често праве смеле синтезе и прорицања за будућност која су се више пута остваривала. Карактеристично је да су француски војни мислиоци одувек придавали првенствену важност фактору „човек“ и да веома много третирају питање „морала“.

У уводном чланку „Антологије“ генерал Шасен наводи, да по његовом мишљењу једно потпуно дело о ратној вештини треба да обухвати прво филозофску суштину рата у конкретним условима, а затим студију његових елемената. Он захтева да се пође од улоге команданта и његових главних одлика (моралних, физичких и интелектуалних), па додаје да је Наполеон називао команданта „извором наде“, Лиотеј „оним који зрачи“ и да је Сократ још пре двадесет пет векова рекао: „Војсковођа треба да зна како да снабдева своју војску храном и свим материјалом потребним за рат. Он треба да има маште да би могао да смишља оригиналне планове практичног смисла и енергије да их до краја оствари. Он треба да има оштро запажање, да је отпоран према умору, промишљен, добар, неосетљив, итд.“

Даље, писац каже да после команданта треба проучити трупу (њену физичку и моралну вредност и обученост) и обратити посебну пажњу питању „морала“ и студији материјала, у првом реду наоружања. Затим треба разматрати питање позадине са целокупним њеним функционисањем, студирати земљиште и временске услове, најзад, разматрати елемент случајности.

Тек пошто се овако проуче елементи рата, треба прећи на његове „принципе“, тј. на примену основних принципа логике у проблемима рата. Који су „вечити принципи рата“, писци се не слажу. Према генералу Шасену, први принцип је — тежити главном циљу, не обазирати се на другостепене задатке.

Други принцип је — дејствовати офанзивно, пошто се само таквим дејством може победити.

Трећи принцип је — спровести економично снага, тј. поделити сопствене снаге

тако да се главна офанзива може изводити успешно, а да помоћна дејства не трпе.

На принцип офанзивног дејства надовезују се: изненађење и покретљивост, а на економију снага: концентрација и сигурност. Садејство се надовезује на оба принципа.

После принципа треба прећи на праксу и то најпре на организацију војске која се мења са променом у наоружању и у филозофској суштини рата. Са организације треба прећи на употребу, тј. на тактику и стратегију. Тако писано дело, по мишљењу генерала Шасена, треба завршити везом између политике и стратегије и тако, преко општег руковођења ратом, понова доћи до његове филозофске суштине, чиме је широки круг војне вештине затворен.

Приликом састављања „Антологије“ генерал Шасен трудио се да одабере такво градиво од чије ће студије читаоци имати највише користи. При томе су првенствено узети они писци који су снагом свога генија знали да осветле будућност, а затим они који су типични претставници војне мисли своје епохе, као: Блез де Монлик, Вобан, Морис Саксонски, Гибер, Карно, Наполеон, Ардан д Пик, Фош, а од савременика адмирал Кастекс, де Гол и Камил Ружерон. На тај начин, Антологија обухвата само последња четири столећа.

Шеснаести век је доба великих открића и проналазака — доба ослобођења људског духа. На војном пољу, то је време стварања сталних армија и усавршавања наоружања. Ма како то чудно изгледало, XVI и XX век имају много сличности у погледу војне вештине. Оба века се карактеришу дубоким променама у наоружању. Појава аркебизе и мускете (пушке „кремењаче“) и увођење артиљерије у опсадну војну, а затим и у битке на отвореном пољу, обарају свеомој оклопне коњице и чине да пешадија постаје „краљица битке“. Реакција на ново наоружање била је слична као и данас. Најпре морална: ново наоружање је проглашено срамним и нехуманим и покушано је да се забрани његова употреба; затим конзервативна: негирала се ефикасност новог наоружања, подвлачила се његова почетна неусавршеност и огромни трошкови око његове израде; тежило се да се новом наоружању супротстави старо, само усавршено и дотерано.

За претставнике овог века с правом је изабран маршал **Блез де Монлик** (Blaise de Monluc, 1502—1577). Он је био један од првих који су схватили улогу аркебизе.

У једној борби успео је да се са 800 војника бори четири часа противу непријатеља јачине од преко 7.000 људи, захваљујући томе што је, привипут у историји ратовања, применио неку врсту расутог строја. Али Блез је био само претеча, јер је требало да прође још више од једнога века па да се усвоји комбинација ватреног и хладног наоружања, комбинација ватре и удара.

Блез спада у војне класичаре првенствено по ономе што је написао о човеку као главном фактору рата. Његове „Максиме о командовању“ ушле су у „Антологију“ и претстављају и данас врло интересантну и поучну лектуру.

XVII век је с правом назван „великим столећем“, јер је у њему дошло до великог културног процвата. Да поменемо само неколико општепознатих имена: Corneille, Racine, Molière, La Fontaine, Boileau, La Rochefoucauld, Pascal, Saint-Simon... Претставник војне мисли тога доба несумњиво је Вобан (Vauban, 1633—1707). Са „великим инжењером“, наука утврђивања дефинитивно улази у војну вештину.

У ово доба ратови су били мали, са ограниченим циљем и хумани, а водили су се око тврђава.

Вобан је имао велику ширину погледа и био је противу сваке шеме. Интересантно је напоменути да је стално одбијао да напише један потцун „упут за утврђивање“, јер је сматрао: „да се вештина утврђивања не састоји у правилима и у систему (шеми), већ у здравом разуму и искуству“. Велики фортификатор придавао је човеку већи значај него фортификациским објектима, а у једном свом делу каже: „утврђивања немају вредности... ни неког другог дејства до онога које им дају људи употребљени за њихову одбрану“.

НИКАДА у Француској није било толико интересовања за војна питања као у XVIII веку. Вођена је огорчена борба између присталица дубоког и плитког борбеног поретка. Да би се решило ко је у праву, одржани су први велики маневри. У то време јавља се низ војних писаца, као што су: Fouquières, Puységur, du Teil и Bourcet, који су били учитељи Наполеонови. А цела ова грозничева активност у области војне мисли припремила је доцније победе војске Револуције и Царства.

Овај период најбоље претстављају Морис де Сакс (Maurice de Saxe) и Жак де Гибер (Jacques de Guibert).

Морис де Сакс (1676—1750), пореклом Немац, маршал Француске и славни побед-

ник код Фонтеноја, написао је своје главно дело „Моја сањарења“ („Mes Rêveries“) за време једне краће болести. Дело је мало по обиму, али веома значајно по идејама. У њему Сакс обрађује скоро све војне проблеме свога времена и предлаже правилна и оригинална решења. У то доба једино он препоручује општу војну обавезу, уводи убрзани корак и пре Наполеона запажа да се битке често добијају ногама својих војника. На место круте плутонске, увео је јединачну паљбу, а пешадији је први дао пратећи топ. Код њега има зачетака одбране по дубини; он је увео редов који се може сматрати као претеча данашњих жејева.

Одломци унети у „Антологију“ односе се на: попуну војске, обуку, формирање борбеног поретка, прелаз преко реке, итд., у којима су изложене живе и оригиналне мисли од којих многе у својој суштини вреде и данас. Тако, на пример, у једном чланку Сакса препоручује се да се командант више не меша у ситнице и рад својих потчињених и да сувише не детаљише у својим заповестима, већ да само постави задатак и изда општа упутства, остављајући широко поље рада својим потчињенима.

Жак де Гибер (1743—1790) је, по мишљењу многих, највећи војни писац Француске. Важнија су му дела „Општи есеј о тактици“ („Essai général de tactique“) и „Одбрана система модерног рата“ („Défense du système de guerre moderne“). За прво дело Наполеон је рекао да је „погодно да се на њему изграђују велике војсковође“.

Гибер је запазио да је рат његове епохе спор и често без резултата и стално се трудио да нађе начина да га убрза и учини покретљивијим и ефикаснијим. У томе смислу он је претходник Наполеона. У великој полемици између присталица удара и присталица ватре Гибер придаје већу важност ватри, под условом да она буде тачна. Као што је познато, двадесет година доцније Суворов је тврдио да је „зрно будала, а да је бајонет мудар“. Гибер се борио против оних који су препоручивали дубок борбени поредак у свим приликама и сматрао је да колону треба употребљавати за приближавање непријатељу, а плитак поредак за борбу. Редиговао је „Упут за престојавање (маневровање), који је изашао 1791 године и уочи Револуције изменио целокупну француску тактику. Он је био присталица косог борбеног поретка, али га није схватао шематски, већ дубље,

у вези са земљиштем и осталим условима. Предлагао је формирање дивизија.

У оквиру стратегије он је за офанзиву до крајњих могућности и огорчен је противник одбранбених „позиција“ које се могу увек обити. Да би се маневровало, треба се кретати по више посебних путева, али увек тако да се трупе могу благовремено прикупити за одлучан удар. Исто тако, препоручивао је да се трупе не везују сувише за комуникациске линије и за магацине, већ да се снабдевају и са терена у случају потребе. Да цитирамо само једну његову мисао из есеја: „Маршевати, стићи, угрозити непријатеља на једној тачки, напасти га на другој, образовати борбени поредак који одговара тренутку, земљишту и приликама“...

У својем другом делу, „Одбрани“, Гибер пориче неке своје смеле и правилне поставке из „Есеја“. Ово повлачење у суштини има дубоке филозофске разлоге. Он сматра да је за човечанство погоднији и мање ужасан систем ограниченог и спорог рата противу кога се он борио у својој младости, него тотални и брзи рат. И у томе је он у праву. Но његове жеље нису могле спречити рат маса који су донели Револуција и Наполеон, исто тако као што жеље научника, који су пронашли атомску енергију, неће моћи да спрече њену примену у рату.

У „Антологију“ су ушли одломци из „Есеја“ који говоре о: тактици, маневровању, косом поретку, формирању војске, тврђавама, супериорности маневра и о снабдевању. Из „Одбране“ ушао је одељак о систему модерног рата.

Период Револуције претставља славни „организатор победе“ **Карно** (Carnot, 1753—1823). Његова главна активност била је у Комитету јавног спаса (Comité de Salut public) одакле је управљао са једнаест армија у најтежем периоду француске историје. Он је био генијални реализатор идеја које су најавили Гибер и Сакс. Он је са много талента и умешности у пракси остварио: организацију дивизије, општу војну обавезу, масовну армију, принцип тражења битке, маневровање, примечну плитку борбеног поретка, и неку врсту индустријске мобилизације земље.

Наполеон (1769—1821) је највећи војсковођа свих времена. Он је тукао више битака него Ханибал, Цезар и Александар заједно. Са њиме почиње нова ера у ратоводству.

Наполеон коначно прекида са ограниченим ратом XVIII века и увек тражи ре-

шавајућу битку. Главни и основни циљ је уништење непријатељске војске, а географски и политички објекти затим падају сами. Победа је питање снаге. „Бог је на страни јачих батаљона“. С тога треба избегавати расипање снага и тежити да се у битку иде са максимумом трупа. На сваком ратишту треба имати само једну јединствену армију под командом једног команданта. Главна тежња маневра је да се непријатељ ангажује под што неповољнијим условима, те му с тога треба угрозити позадину или извршити удар у бок. Маршевати раздвојено ради извршења маневра, брзине и удобности, а прикупљено се тући. Код Наполеона за време маневра нема резерве, већ су све трупе у његовим рукама, што омогућује велику гипкост и стварање изненађења. Наполеон увек детаљно предвиђа све што непријатељ може да предузме.

Идеална наполеонова битка изгледала би приближно овако: најпре ангажовати непријатеља свуда где се нађе да би се открио његов распоред. Борба се наставља офанзивно или дефанзивно у циљу везивања непријатеља и добитка у времену за припрему одлучујућег удара. Затим долази напад једног дела снага коме се непријатељ није надао. Овај напад је управљен на осетљиво место непријатељског распореда, најчешће на позадину или бок и он ствара „догађај“, више моралан него ли материјалан, који доводи до дезорганизације непријатеља. Непријатељ је принуђен да мења свој распоред под ватром и тада Наполеон почиње општи напад са целокупном снагом. После победе непријатељ се гони до уништења.¹⁾

¹⁾ Интересантно је напоменути да је битка на Мишару скоро у свему одговарала горњој шеми наполеоновске битке. Карађорђе се борио са 5—6.000 војника противу 40.000 Турака. Најпре је пустио Турке да приђу сасвим близу, неотварајући ватру, а затим је, изненадним плотунском паљбом, унео пометњу у њихове редове. Турци су наставили напад, а Карађорђе продужава одбрану све док нису подишли самом шанцу. Тада почиње напад Луке Лазаревића са 2.000 коњаника у турску позадину, чиме је створен „догађај“, који, иако више моралан него материјалан, доводи до дезорганизације непријатеља. Турци су приморани да се престојављају ради одбране од коњице, а у томе моменту Карађорђе почиње општи напад са целокупном снагом и потучене Турке гони све до Дрине.

У „Антологију“ су ушли: „Тридесети битен Велике армије“, „Прокламација армији после Аустерлица“ и „Максимае о рату“, од којих наводимо само једну:

„Армије нису довољне да би се спасла нација, али је нација, коју брани народ, непобедива“.

Као претставник друге половине XIX столећа у „Антологију“ је ушао Ардан ди Пик (Ardant du Picq, 1821—1870). Пик сматра да је морал кључ победе. Он је био весник оних идеја које су Француску тако скупо стале у току Првог светског рата, јер је његов утицај на генерације које су водиле тај рат, несумњиво, био веома велики. Своје уверење о пресудној важности морала доказивао је кроз искуства историје и у томе духу је написао дела: „Студије античких борби“ и „Модерна борба“.

Пик је видео само један део истине, онај који се односи на улогу и важност морала и тај део је продубио и осветлио, али није придао одговарајућу важност и осталим елементима: броју, наоружању, тактици и стратегији.

У „Антологију“ су ушли одломци из горе наведених дела, и то: о човеку као главном фактору борбе, о храбрости и страху, о самопоуздању као души победе, о националном темпераменту и др. Ови одломци су писани изванредно сажетим и јасним стилем, те су и данас интересантни за читање, јер побуђују на размишљање.

Фош (Foch, 1851—1929) је претставник почетка нашег столећа. У завршној фази Првог светског рата наменован је за команданта савезничких војска и командовао је са осамнаест армија (око шест милиона људи). Као наставник на Ратној школи (l'École de guerre) Фош је био изразити присталица и ученик Клаузевица. Но, он знатно мења Клаузевицеве погледе и проповеда офанзиву до крајњих граница. Придавао је највећу важност моралу и ма да је, боље од већине својих савременика, назрео велику улогу, коју ће у будућем сукобу играти материјал, ипак му није придавао ону важност коју ће заиста имати. Ватри је придавао важност, али је отсудно решење очекивао од судара.

У току рата Фош је брзо схватио измењене услове и са ретким талентом и упорношћу тражио нова решења све до коначне победе. У „Антологију“ је ушло неколико одломака из његовог најважнијег дела „О принципима рата“, као и из његових „Прибележака“ од којих наводимо само најкарактеристичније за еволуцију

Фошовог мишљења о материјалу, а нарочито о артиљерији.

Крајем 1914 године Фош је писао: „Ратовати, значи нападати. Офанзива је виша форма рата... Немогуће је да она не надвлада дефанзиву... Ако офанзива понекад пропадне, то је зато што нису употребљена довољна средства: морална и материјална те их треба обезбедити. Морална средства: вођство способније од непријатељског. Материјална средства: бројна артиљерија“.

Крајем 1915 године писао је: „Не ради се о пешадиском нападу који треба да припреми артиљерија, већ о артиљериској припреми коју треба да експлоатише пешадија“, а почетком 1916: „Ја заснивам цео систем напада и успех на тешкој артиљерији и великој количини муниције“.

Новембра исте године рекао је: „Коњница будућности, тј. средство за експлоатацију успеха, биће тенкови“, а јануара 1918: „Нападна армија биће армија топова, тенкова и авиона, а не армија пешадије и коњице (ови родови ће служити за поседување). У томе смислу треба припремити Америчку армију...“

„Напад тенковима — оклопљеним митраљезима и авионом — летећим митраљезом. Ево два оруђа будућег рата“, итд.

Међу савременим писцима нарочито се истичу три имена: адмирал Кастекс, генерал де Гол и Камил Ружерон.

Камил Ружерон (Camille Rougeron, рођен 1893) спада међу најоригиналније писце наше епохе. Инжињер у морнарици, одличан стручњак за морнаричку артиљерију, конструктор више крстарица и подморница, јако се интересовао и писао о проблемима ваздухопловства, тако да су се морнарица и ваздухопловство убрзо отимали око њега. И поред великих текућих послова он стално пише у разним војним и цивилним часописима и листовима.

Нарочито су му оригиналне и интересантне мисли о могућностима и улози авијације у рату, мисли које су у Другом светском рату великим делом добиле своју потврду.

Авијација је себи крчила пут, не без муке, савлађујући отпор и неразумевање конзервативних војних врхова. Још 1910 године командант француске Ратне школе, после једне вежбе са војним авионом, узвикнуо је: „све је то само спорт. За војску, авион је нула“. Четири године касније, на почетку Првог светског рата, Француска је имала 216 авиона и 220 пилота. А

у току следеће четири године рата израдила је 51.000 авиона.

Између два светска рата водиле су се дуге и жучне дискусије по питању да ли треба ваздухопловство да буде одвојени вид оружане силе или у саставу сувоземне војске и морнарице. Ружерон је био не само присталица самосталног ваздухопловства, већ је у многим списима доказивао да ваздухопловство треба фаворизирати на рачун сувоземне војске и морнарице, да целу индустрију треба прилагодити потребама ваздухопловне индустрије и да Француска треба да постане „народ авијацичара“.

По завршетку Другог светског рата Ружерон у својој студији „Будући рат“ („La prochaine guerre“) предвиђа какав ће бити следећи рат. Он замишља да ће будући рат бити рат терора, застрашивања и немилосрдног уништавања. Уништавање се неће ограничити само на људе, већ ће се проширити и на животиње и на биљке. Вештачки ће се изазивати суше и заразне болести. Отрови ће наћи пуну примену. Целе области биће расељаване, а велики индустријски центри мораће да се растурају и, на место њих, ствараће се расута, занатска индустрија. Доћи ће до велике примене ракете и диригованих зрна. Једном речју, рат ће се претворити од индустриског у научни рат.

Генерал Шарл де Гол (Charles de Gaulle, рођен 1890) још као слушалац на Ратној школи није се слагао са званичним гледиштима о потреби рововске војне, већ се залагао за примену маневра и покрета.

У периоду између два рата де Гол је у Француској најбоље схватио улогу и могућности оклопних јединица и брз и покретан карактер који ће имати Други светски рат. Увиђајући огромну опасност која је претила Француској због њене сувише дефанзивне и пасивне доктрине и због тога што није придавана важност оклопним јединицама, де Гол све до последњег часа води непрекидну и упорну борбу за исправљање ових гледишта. У овоме циљу он пише више књига и расправа и подноси своја мишљења и предлоге Министарству рата и утицајним генералима и политичарима.

У својим списима де Гол се показао као војни писац од вредности, а Други светски рат је доказао да су многа његова гледишта била правилна. За време рата де Гол се налазио на челу Слободне Француске и Покрета отпора, а по завршетку рата

посветио се политици окупљајући око себе, углавном, десничарске елементе.

Адмирал Раул Кастекс (Raoul Castex, рођен 1878) познат је као војни писац далеко изван граница Француске, а његово главно дело: „Стратегиске теорије“ („Théories stratégiques“) преведено је скоро на све језике света. Бавећи се на веома различитим дужностима, Кастекс је имао прилике да се добро упозна не само са проблемима морнарице, већ и са проблемима сувоzemне војске и ваздухопловства, и да рат схвати као целину у свој његовој сложености.

У време кад је Кастекс писао своје „Стратегиске теорије“ појава подморнице и примена авиона у поморском рату још једном су уздрмали и довели у питање постојећу Маханову теорију великих оклопних јединица. У овим сложеним условима Кастекс, велики теоретичар и практичар, показује необичну јасноћу погледа и одмереност, а његово дело претставља најбољу синтезу Махана и младе школе. Он је у основи постао присталица организоване снаге — великих јединица и тражења битке у циљу уништења непријатељске ратне флоте, али је потпуно свестан да општа стратегиска ситуација може наметнути поморским снагама и друге задатке, као што су: заштита сопствених комуникација, напад на непријатељске комуникације, транспорт трупа, комбиноване операције, итд.

Кастекс је јасно показао да ратна морнарица, иако без великог утицаја у муњевитом рату, постаје један од одлучујућих фактора у дуготрајном рату. Подморнице сматра као првокласно оружје у одбрани и истиче њихову важност за слабије морна-

рице. Авијацији придаје веома велику важност и сматра да је надмоћност у ваздуху неопходан предуслов за надмоћност на мору. Разматрајући деликатно питање: који вид оружане силе треба највише ојачати, долази до закључка, да највише треба појачати авијацију, јер она може да садејствује и сувоземној војсци и морнарици.

У петој свесци свога главног дела разматра вековни проблем борбе противу копна — и поставља своју главну теорију о агресору или „изазивачу нереди“ „Théorie de perturbateur“. У овој теорији Кастекс износи да је кроз векове мир Европе био ремећен од стране једне нације или једне политичке групе, која је тежила за хегемонијом. Тако је било са империјом Карла V, са Лујем XIV, Наполеоном, Виљемом и Хитлером, а данас је тако и са СССР-ом.

На крају можемо рећи, да је „Антологија“ у целини интересантна и корисна, а дошла је у право време, јер ће се идући рат, свакако, јако разликовати од последња два светска рата, а пошто ће снажање у њему бити веома тежак и мучан процес, то је корисно да будући учесници, пре него што приступе томе тешком задатку, још једном проуче искуства прошлости.

Најзад, да наведемо генерала Шасена који, схватајући да данас војна литература не претставља нешто посебно и издвојено, вели: „Јер су године рата у току векова исто тако многобројне, авај! као и године мира, па је данас потребно да цео свет размишља о проблемима и филозофском значењу рата и мира“.

М. Ј.

Потпуковник Михаило Јовановић

Потпуковник Карл Екланд: ПРИРОДА ТОТАЛНОГ РАТА¹⁾

Питање вођења тоталног рата није ново јер је и у далекој прошлости било судара и ратова у којима су поједина племена колективним напорима свих својих чланова уништавала друга племена. То су били тотални ратови у њиховој најосновнијој концепцији. Међутим, савремени тотални ратови много се разликују од ранијих како по своме обиму, циљу и начину вођења, тако и по последицама. Говорећи о модер-

ном тоталном рату „онаквом како га ми данас знамо“, и пошто је претходно дао историјски осврт на развој тоталних ратова, писац закључује да су модерни ратови постали ратови између континената — светски ратови. Раније, у развоју цивилизације, државе су биле немоћне да сконцентришу све гране друштвеног, привредног и политичког живота за вођење рата. Стога је и тотални рат, вођен у прошлости, уствари, бледа слика савременог тоталног рата. Тотални рат данас добија свој пун облик, а у вези с тим повећале су се страхоте последица људских сукоба.

¹ The Nature of Total War. By Lieut. — Colonel Carl Eklund, Military Review, № 4/50, U.S.A.

Анализирајући тотални рат, писац га дели на три фазе. Прву фазу назива „хладни рат“, другу „муњевити рат“, а трећу „рат до истребљења“. Студирајући ратове, писац каже, да се у историји може мало што наћи о методама вођења хладног рата, као прве фазе тоталног рата. Циљ је ове фазе да се постигне ратни циљ дипломатским, економским и психолошким путем, тј. да се непријатељ лиши свих извора снабдевања, да се „минира његова воља за отпор“ и да се убеди у свој пораз пре но што и дође до оружаног сукоба.

У току хладног рата агресор предузима „дипломатске офанзиве“ у циљу да постигне савез са народима који га могу подржати. У економском погледу он тежи да обезбеди довољно материјалних извора. С друге стране, хладним ратом принуђава се противник да буде у стању готовости и приправности за рат, што ће изазвати велике трошкове и довести до финансијске кризе. Вођење хладног рата у психолошком погледу, тврди писац, има за циљ да се пропагандом и идеолошким махинацијама одвоји народ од владе, као и да се непријатељска влада одвоји од осталих влада које су јој дотле биле пријатељски наклоњене.

Најмоћније оружје хладног рата састоји се у наизменичном упућивању претњи ратом и обећањима мира. Дакле, хладни рат обилује нападама путем штампе, радија, клеветам, претњама и слично. Поред тога, предузимају се мере да се обори дотична влада. Некада се овакве припреме морају вршити годинама. У току ове фазе непријатељ ће убацивати своје елементе у радничке редове, синдикате, научне установе и сл. Врши се покушај да се блокадом подрије индустријска способност дотичне државе и изазове економска криза.

Даље писац излаже да хладан рат може имати крупних недостатака, јер претње, упућене колективно једном народу, могу изазвати колективно реагирање од стране тога народа. У том случају показује се тенденција да се угрожени народ још више уједини и очеличи за борбу.

Други светски рат показао је све напоре и махинације немачке пропаганде да се створи повољно јавно мњење у свету. Агресор је свестан да је у савременим условима врло важно питање одговорности за рат. Стога агресор тежи да се одговорност за рат пребаци на другога, као што је то радила хитлеровска Немачка. Ми бисмо могли допунити писца у погледу метода вођења хладног рата набрајајући методе

које данас употребљава СССР према Југославији. Јер док СССР, с једне стране, говори о мирољубивости и прикуља потписе за мир, дотле, у стварности, води најагресивнију политику према социјалистичкој Југославији.

За другу фазу — муњевити рат — писац каже да је то оружана агресија којом се тежи да се што пре постигне ратни циљ, при чему се користе надмоћност снага и готовост за акцију. Муњевити рат почиње употребом новопронађених оруђа и дејством авијације и брзих јединица примењујући најновије тактичке методе у циљу изненађења. За време муњевитог рата продужава се хладни рат на дипломатском, психолошком и економском пољу.

У трећој фази сукоб се развија до крајњих граница моћи. Појам „тотални рат“ добија свој пуни значај. У овом периоду, да би се што пре постигла победа, улажу се крајњи напори који се јако одражавају на државу као целину, а и сваког појединца. Многе личне слободе се губе у размерама тоталних националних напора. Услед ограничења права и слободе, због поштравања режима, проблем позадине, као врло важан морални фактор, поставља се врло оштро. Зато народ треба ојачати и припремити за све врсте вођења рата: војнички — за одбрану земље, економски — за економско обезбеђење, психолошки — за социјално-идеолошку независност.

Говорећи даље како ће се будући тотални рат одразити на становништво САД, писац наводи да ће се приходи свих постојећих контролисаних и ограничавати великим таксама, а животни стандард ће се смањити и опасти. Намирнице и артикли снабдевања биће стриктно рационирани. На карте ће се давати и бензин и употреба електричне струје и остало. Рационирање бензина „смањиће употребу аутомобила за шетњу и забаве“. Потпуна мобилизација индустрије САД захтеваће јаку контролу сировина, цена, плата, такси и профита. Нарочито ће бити важно регулисање цена и спречавање повећавања ратних профита. Писац даље наводи да ће „све више и више грађана буквално носити грађанску униформу“ у колико ратни напори буду постајали све већи. Овде писац долази до закључка да ће доћи до „грађанске униформе“, због тога што ће се у текстилној индустрији — као последица оскудице — вршити стандардизација и оштро смањивање разноврсности артикала и асортимана.

По питању финансирања рата, писац тврди да тотални рат страховито скупо

стаје. Трошкови Другог светског рата износили су у САД, у току једне године, 90 милиона долара што у односу на данашње цене одговара износу од 140 милиона долара.

У погледу организације тоталног рата, писац тврди да је потребно јединствено управљање. Потребна је једна висока команда која ће давати правац националним, војничким, економским, политичким и психолошким напорима. По мишљењу писца, претседник САД може имати више помоћника. Могу бити оформљене војничке, економске, политичке и друге команде.

Износићи утицај модерних оруђа на вођење тоталног рата, писац тврди да постојећа модерна оруђа, која имају страховито дејство, претстављају само „почетак у развоју нових оруђа за будући рат“. Постојећа нова оруђа, као и она која ће се тек појавити, а сада се налазе „још на цртежима и у лабораторијумима“, дају нови карактер тоталном рату. Могућност да се новим оруђима покрије велико пространство само једним зрном или бомбом и да се туку удаљене просторије, налаже да се на позадину обрати пажња као и на фронт. Одбрана позадине добија нову важност и значај. Појава нових оруђа налаже растресит распоред индустрије, изградњу потпуно нових градова тако уређених да се што више смање ратна пустошења, израду подземних ратних фабрика и сл.

Капетан Т. П. С. Вудс: ТЕОРИЈА ИЗЕНАЂЕЊА¹⁾

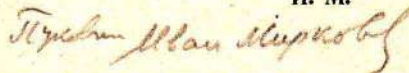
Енглески војни часопис „The Army Quaterly“, у свесци за јануар ове године, објавио је награђену тему капетана Вудса „Теорија изненађења“, коју доносимо у нешто ширем приказу због њене неоспорне важности и интересантности.

У самом почетку своје теме, сликовито упоређујући принципе рата, писац каже: „Кад би постојао неки модеран храм, подигнут у славу бога Рата, у њему би сигурно могли наћи извајане споменике ратних принципа. Сваки би стајао на свом одређеном месту. Замислите само масивне пропорције богиње Концентрације, скућену и оскудну Економију снага, нежно-

У погледу будућег тоталног рата, писац тврди да ће он бити идеолошки по својој природи и светски по своме пространству. Данас постоје само две доминантне светске силе од којих свака претставља потпуно различиту цивилизацију и дијаметралну идеологију живота. Обе ове доминирајуће силе тако су дубоко загазиле у своју идеологију да њихова гледишта добијају изглед идеолошког фанатизма. Пропагандна активност обе ове силе заснива се потпуно на идеолошким принципима.

Ове две велике силе, о којима је било речи, каже писац, теже да прошире своје интересне сфере методама хладнога рата, нарочито према народима који „не испољавају јаку тенденцију отпора“. Агресор настоји да постигне циљеве и остане потпуно изван међународних закона. Путем хладног рата он тежи да изазове грађански рат у суседној држави да би га потом искористио за себе. На крају, писац наводи да се из оваквог вођења хладног рата, који се изводи у данашње време, може развити светски рат, који ће неизоставно по својој природи бити тоталан рат између Титана који неће донети победу ни једној ни другој страни, већ обема пораз. Другим речима и победник ће се „једва држати на ногама“.

И. М.

витку Покретљивост! Све их можемо замислити осим једне — а то је Изненађење. А и како би иједан вајар могао извајати Изненађење? То је — нема сумње — жена, јер како би човек могао бити тако суптилан, тако варљив? Њен облик се увек мења, изглед Изненађења није никад исти. Без својих је другова немоћна, а у њихову помоћ у стању је да ослаби мишице најјачег и сломи вољу најодлучнијег“.

Даље писац каже да је изненађење један од ратних принципа са којима оно има неке заједничке црте, али од којих се у нечем и разликује. Да ли га онда можемо дефинисати према терминима других принципа? Или боље, да ли га уопште можемо дефинисати? Које су његове добре, а које лоше особине? Да ли је то, као што је Клаузевец тврдио, темељ свих војних подухвата? Да ли је изненађење при-

¹⁾ The Bertrand Stewart Prize Essay: The Theory of surprise, By Captain T. P. S. Woods, The Army Quarterly, January, 1951, London.

родна последица доброг командовања, или оно само по себи настаје?

Ако одговоримо на сва ова питања биће нам јасније како изненађење можемо остварити.

Има нешто мрачно и неодређено у већи са изненађењем, нешто што га разликује од свих осталих ратних принципа, каже писац. Док се применом осталих начела напада, чије се дејство може брзо видети и лако одредити, уништава борбени капацитет непријатеља — његово људство, тенкови, топови, авијација — дотле у изненађењу има нешто више. Оно делује, у првом реду, на вољу непријатеља и смањује његову борбену способност. Зато се ни његова делатност, ни његови резултати, не могу мерити нити одређивати неким математичким формулама.

Изнанађење се постиже вештом комбинацијом осталих принципа на начин који непријатељ не очекује.

Резултати су тројаки. У физичком погледу изненађење затиче обично неспремно непријатеља и у непогодном распореду да одоли неочекиваној опасности. Психички, изненађење намеће брзо доношење нових одлука и измене плана — најчешће губљење иницијативе, јер се мора прилагодити неочекиваном дејству непријатеља. У моралном погледу изненађење дејствује на непријатеља далеко више од најтежег отступања. Оно ће у свакој армији пољуљати веру у њеног команданта, а и веру команданта у самог себе, док онком команданту који успе да оствари изненађење, даје натприродну снагу и веру у своје знање.

Изнанађење и морал имају нечега заједничког. Јер, све дотле док имамо посла са живим непријатељем, он ће увек покушати да се снађе против било које стратегије коју измислимо. Према томе, изненађење је нешто што мора бити освојено, нешто за што се мора борити и радити. Оно је уздигло вођење рата изнад науке, на достојанство вештине. Основи изненађења проистичу из могућности и командантовог избора начина за његово постигнуће. Најједноставније маневровање биће увек неочекивано, делимично зато што је сваки командант овлашћен да прави свој властити план. Али нека ниједан командант не очекује да ће постићи велике ствари, ако буде ишао само најједноставнијим путем. Он на тај начин неће успети да зада непријатељу тешке губитке, а да своје сведе на незнатне, нити ће бити у стању

да изравни бројну несразмеру. Зато и победа, постигнута без унапред траженог и изведеног изненађења, неће никада имати изглед чуда нити одлике генијалности.

Основни појмови

Изнанађење се не може ни замислити без довољних обавештења. У првом реду треба добро познавати непријатеља како бисмо могли предвидети његова дејства, као и реагирање на наша дејства. Да бисмо били у стању да га изненадимо, потребно је да сами себе замислимо у положају његових виших команданата. Морамо познавати њихову снагу и слабости. Какав ће бити, под датим околностима, непријатељев начин дејства? Шта он очекује да ћемо ми предузети? Морамо такође проучити особине и нижих старешина и бораца. Заиста, докле год не упознамо непријатеља, немамо право да претпостављамо да су његове старешине мање интелигентне од наших, нити да су његови борци слабије извежбани и мање храбри од наших.

Међутим, постоје два специјална подручја у којима ће нам добра обавештајна служба нарочито помоћи да постигнемо изненађење, а то су: стање непријатељевог морала и мере за обманљивање. Од морала у многоме зависи степен изненађења који можемо постићи, као и до које мере можемо рескирати сопствену безбедност да бисмо постигли изненађење. Ово је врло важно, јер ми планирамо да ударимо и по противничковој вољи и по његовој способности да се даље бори. За примену мера обманљивања такође је потребно што потпуније познавање непријатеља, а нарочито његове организације и начина рада обавештајне службе. Наш је циљ не само да преваримо и надмудримо непријатеља, већ и да га уверимо да је његова ствар изгубљена још пре него што је отпочела битка. Крајњи циљ је победа са што мање крви. Но, иако ће претрпљени губици често бити мерило по коме ћемо ценити наш неуспех, ми нећемо постићи велике победе ако нам једини циљ буде само избегавање губитака.

Ратни примери показују да успех изненађења једним делом зависи од неочекиваних догађаја, а делимично и од усклађеног комбиновања осталих ратних принципа. Зато сваки план за изненађење, такође, мора да буде и тактички и стратегијски добро смишљен. Да бисмо били сигурни да ће наша планирана дејства бити неочекивана за непријатеља, морамо комбиновати у истом плану оно што сматрамо

да је могуће са оним што непријатељ сматра да је немогуће.

Ако се поставимо у положај непријатеља, кога желимо да изненадимо, видећемо да наше акције могу бити за њега неочекиване из следећих пет главних разлога: тајност, инвентивност, обмањивање, тешкоће и опасност. Ипак, не смемо заборавити да се — онако како и победа у рату долази као резултат комбиновања одређених принципа — и изненађење постиже путем сублимне комбинације разних средстава. Оно се не постиже путем примене познатих правила, јер су данашње мере безбедности затвориле врата пред отрданим средствима и методама прошлости, каже писац.

Као што је познато, тајност је потребна за сваки план који намеравамо предузети. Што смо год више у стању да сакријемо свој циљ од непријатеља, и што дуже можемо држати непријатеља у неизвесности, то ће он више постајати жртва нешчекиваног. Довољно је само да се сетимо јапанског препада на Перл Харбор или немачке инвазије на Норвешку, па да видимо ефекат изненадног напада. Зато је најсигурнији пут за успех: изгледати миран, извршити концентрацију снага у тајности и ударити без опомене!

И у оквиру мањих планова тајност има своју вредност. Скрити сопствене намере, угрозити неколико објеката, а напасти само један, итд., све ће то тешко деловати на непријатеља и натерати га на растурање својих снага. Вешта употреба ваздушнодесантних и поморских снага, такође, може нагнати непријатеља да растури своје резерве у узалудном покушају да на сваком месту постигне одговарајућу заштиту.

Ако командант једне стране може да употреби неко ново и тајно оружје или нову тактику, његов ће задатак бити утолико лакши. Али, ипак, често се догађа да се могућност изненађења путем новог оружја не претвори у стваран успех. За то постоје три главна разлога: прво, ретко ће се која нација одрећи тренутног успеха и чекати да би у некој даљој будућности постигла веће резултате. Због тога се ново оружје, или неки нови метод ангажовања, у почетку примењује у мањем обиму у ратној пракси. На тај начин, испочетка постоји врло мало вероватноће за постигнуће великог успеха, а доцније за изненађење у већем обиму. Друго, проучавање тактике врло је ретко ишло укорак

са техником, тако да се често дешава да ново оружје буде у почетку погрешно употребљено. Треће, ако желимо да правилно употребимо ново оружје, онда јединице треба извежбати и научити како да га употребљавају, а и армија као целина мора бити обучена да сарађује како би из нових оружја извукла што већу корист. При обуци и увежбавању трупе треба имати у виду могућност да се тајност тога оружја ода, јер непријатељ може проценити његов ефекат, а тиме изненађење постаје несигурно.

Обмањивање непријатеља пружа огромне користи. Ако успемо да уверимо непријатеља да наш циљ није оно што у ствари јесте, или да су правац, време, тежина и природа напада друкчији од оног што заиста намеравамо предузети, онда ће он још више расути своје снаге и олакшати своје властито уништење.

Историја ратова пуна је ратних лукавстава и обмањивања, којима су се у својим биткама служили и Јосуа, и Одисеј, и Ксенофон, као и Александар, Ханибал, Цезар и др. Но нама ће мало користити ако се посветимо само испитивању метода и средстава који су допринели да се успешно обави неко фингирано повлачење, које је навукло непријатеља у клопку и довело до његовог уништења. Ми се морамо држати Камбизовог савета, који гласи:

„Немојте се задовољити оним триковима које сте већ научили, Ви морате за се измислити нове, баш као и композитор у музици. А како је нова музика увек највише цењена, тако ћете и ви у рату видети да су нови трикови најбољи, с обзиром да је њих најтеже предвидети или се за њих припремити“.

Зато је најбољи начин да се постигне изненађење ако се изведе нешто што је тако тешко, али ипак изводљиво, а што ће и сам непријатељ сматрати да је немогуће. Историски примери показују да су често груписане знатно веће снаге но што је непријатељ сматрао да је могуће. Неочекивано груписање надмоћних снага на одређеној тачки даје могућност за предузимање брзог и изненадног напада. На овај начин Цезар је стално изненађивао непријатеље Рима. У циљу изненађења кадкада се могу савладати неке огромне препреке, као што су Ханибал и Наполеон чинили кад су прелазили Алпе. Ако изабрани пут или правац дејства није нарочито тежак, можемо га кроз штампу и на друге начине претставити далеко тежим па и немогућим. Најзад, некад можемо намерно организо-

вати извесне „тешке“ борбе и показати непријатељу да су за нас неизводљиве, али све то пошто сопствене трупе буду на то унапред упозорене.

Мора се имати у виду да је брза покретљивост само онда гаранција изненађења, ако је изведена неочекивано за непријатеља. Јер, „ако је потребно да се за постигнуће изненађења превали брдо потешкоћа, онда у рату треба још додати и пут опасности“. Зато је познато да велики војсковођа, за разлику од обичног генерала, „мора имати у себи и авантуристичког духа“. Примање ризика нигде више не обећава успех нити раскошније награђује него у царству изненађења.

Многе велике победе у историји извојеване су намерним занемаривањем принципа сигурности. Зато се сада писац пита: кад командант треба да рескира, а кад да буде опрезан? Човек који ставља на коцку своју сигурност, мора веома опрезно да упореди ризик у који баца своје властите снаге са познатим слабостима непријатеља.

Одважност најлакше успева када је непријатељска обавештајна служба слаба, када су му команданти неодлучни, а морал на ниском ступњу. Зато и није никаква случајност историје што „срећа штити храбре“, јер сâм ризик чини целу ствар још више неочекиваном. Али постоји и једно важно правило: ризик се може правдати само ако је употребљен да се искористе неке слабости непријатеља. Онај војсковођа, који на то заборави, није храбар командант већ лудак, каже писац.

Хендерсон је у својој књизи „Наука о рату“ („The Science of War“) врло лепо описао повезаност која постоји између опасности и тешкоћа да се постигне изненађење: „Обичан човек, чак ако и не трепи пред великом опасношћу, не види начин како да савлада велике тешкоће. Он сваку операцију, скопчану са великим опасностима и тешкоћама, сматра као нешто недостижно. С друге стране, рођени стратег „не слуша глас свога страха“. Он је увек врло одважан, јер зна да се до успеха ретко долази без преузимања великог ризика. Он ће показати своју супериорност над обичним људима вештином којом ће пребродити све велике тешкоће, или их чак и искористити, као што су Ханибал и Наполеон учинили са Алпима, и као што ће неки велики командант будућности искористити море да би постигао своје циљеве и изненадио непријатеља, јер је изненађење још увек најсмртоносније оружје...“

Да би план дејства био подједнако ефикасан и величанствен по концепцији, потребно је испунити следећа два захтева:

— Прво, колико сами морамо имати што тачније податке о непријатељу, толико морамо и сами скривати све о нама, иначе ће план бити компромитован, а изненађење проиграно. Тајност је неопходна на свим пољима, почев од државне политике па до саме битке. Без тајности сваки рад је узалудан. Брзина акције може каткад доћи и изнад мера тајности. Када се ради о мањим јединицама и мањим акцијама, лакше је обезбедити тајност, док је то много теже у оквиру тактике и стратегије. Јер, у колико је већа операција, утолико је теже одржати тајност, те јој зато и треба посветити више пажње.

— Друго, а то је оно добро познато начело, да је у рату све у извршењу. Никаква вештина генералског руковођења не може надокнадити недостатак ефикасности и одлучности на страни јединица које су ангажоване у борби. Зато обука трупа за специјални задатак који им се поверава, треба да буде саставни део сваког плана изненађења.

Као што видимо, изненађење је у суштини ствар духа, тј. продукт правилног односа ума и карактера, у првом реду одлучности, а то није за слабије. Зато само онај војсковођа који се одликује таквим особинама може постићи изненађење великих размера.

Ако изненађење проистиче из духа, да ли онда можемо рећи: „Ево, овако се оно постиже?“ Да ли ћемо га ми у будућности постићи, употребљавајући исте ратне методе, које је некад, у давној прошлости, употребио какав ваљани војник? Сигурно је да су данас постала стварност сва она средства која се до јуче нису могла ни очекивати.

Но ипак, проучавање успешно изведених примера изненађења може нам помоћи да јасније видимо шта у конкретним случајевима убудуће треба урадити да се опет постигне изненађење.

И сам је Наполеон нашао инспирације за своје методе у списима Бурсеа и Гибера. Он је од њих научио технику изненађења која се постиже маневровањем, вештом употребом одвојених снага, изненадним напредовањем ка непредвиђеном објекту као и вештином оперисања по правцима који угрожавају два узастопна објекта, итд.

Битка код Маренга у овом погледу заслужује да се детаљно простудира. То је

најбољи пример Наполеонове стратегије: избити са резервном армијом преко тешког превоја, Св. Бернарда; скренути у гигантском луку преко аустријских комуникационих линија ка природном положају код Милана, а одатле јужно према Страдели. Изабрао је тежи пут, скоро козју стазу кроз Аустрију, уместо лакшег дуж обале. У томе делимично и лежи изненађење које је постигао, баш зато, јер су Аустријанци сматрали тај пролаз немогућим. Он је више волео да изведе дрски стратешки маневар него да пружи помоћ угроженом Масени, коме је она била очигледно потребна. Но, оба пута Наполеон је морао мењати свој план. Победа је била доведена у питање зато што није било добре обавештајне службе. Најпре је изгубио у времену приликом изласка из теснаца, где је један мали хрватски гарнизон задржао његову војску седам дана. Затим, пошто је дошао на изабрани положај, дозвољно је сам себи да га из њега измаме. Његове снаге су биле растурене и сам га је случај спасао од пораза. Сама битка код Маренга није никаква велика победа; можда се чак не може ни назвати победом. Али морални ефекат Наполеоновог положаја, односно морални ефекат изненађења које је он постигао, био је довољан да натера Аустријанце да евакуишу Ломбардију.

Ако је Наполеон постигао тактичко изненађење, то је било, углавном, због тога што је маневром по унутрашњим оперативским правцима остваривао надмоћност у броју и артиљерији на изабраном месту. Он је најчешће дејствовао средњим оперативским правцем, којим је једновремено угрожавао обе непријатељске војске, и побеђивао их одвојено, благодарећи брзој концентрацији својих снага и вештини употребе деташованих јединица. И рат 1796, и Аустерлиц, па и Ватерло, доказ су овакве његове тактике. Безброј сличних примера налазимо и у осталим ратовима и код других војсковођа од најстаријих времена до наших дана.

Будућност изненађења

На питање како ће се у будућности постизавати војничко изненађење, писац каже да морамо, пре свега, што боље проистудирати свог вероватног непријатеља. Затим излаже да је спољна политика Русије у суштини врло реалистичка. Она искрено и без резерве верује да је капитализам сада ангажован у својој последњој очајничкој борби против снага комунизма.

Зато Русија настоји да убрза пад капитализма свим расположивим средствима. Она би више волела да анектира неку земљу, материјално неоштећену, него да је подвргне свом уништавању које је неизбежно у савременом тоталном рату. Тајну политику и пету колону сматра саставним делом својих оружаних снага. Она је стручњак у вештини инфилтрације, а како има неко источњачко мишљење о времену, спремна је да чека. Ако је одбију на једном месту, продреће на другом, Мајстор је за рат нерава.

С обзиром да смо имали прилике да видимо како су државе за државом поставале плен њене похлепности, не можемо а да се не импресионирамо сличношћу која постоји између њених метода и метода бивших нациста. Сад писац цитира извесне Хитлерове ставове из познате Раушингове књиге из 1939:

— „Народ непријатеља мора бити деморалисан и спреман на капитулацију, стеган у моралну пасивност пре него што се и почне мислити на војну акцију...“

— „Место уобичајене артиљеријске припреме за фронтални напад пешадије у рововском рату, дејствоваће убудуће револуционарна пропаганда како би психолошки сломила непријатеља пре него што армије и почну са дејством...“

— „У непријатељским земљама ћемо имати пријатеље, који ће нам помагати, а знаћемо и начин како да створимо те пријатеље. Душевна збуњеност, контрадикторност осећаја, неодлучност, паника — то је наше оружје... Армија без генералштаба. Уклонити с пута све политичке вође. Збуњеност ће бити огромна...“

— „Када је непријатељ деморалисан изнутра, кад стоји на рубу револуције, када прете друштвени немири — ето — тада ће бити прави моменат...“

Ове речи Хитлерове и данас имају кобно значење. Недавни догађаји са Чехословачком и Пољском, Данском и Норвешком, Белгијом, Холандијом и Француском сведоче о лакоћи са којом, мање или више солидна земља, може бити побеђена ако је најпре изнутра деморалисана. Овакво гледање Хитлерово показује лукаву процену једног од највећих претставника изненађења каквог је свет икад видео. А слично се може догодити и сутра. Ко год непристрасно студира руске методе, мора доћи до овог закључка. Сматрали ми ове методе као нешто што спада у војне сфере или не, извесно је да ће оне дубоко ути-

цати и на наше властите војне планове и на планове нашег непријатеља.

Кад год се враћамо у домен ортодоксне стратегије и тактике, ми nailазимо на извесне проблеме. Нико не може рећи са стварном сигурношћу шта су били руски стратeгиски циљеви у прошлом рату. Према томе је тешко открити њихове методе или пак претсказати како би стари методи могли бити примењени у будућности. С обзиром на постојање „Гвоздене завесе“ није лако пратити даљи развој Руске армије у послератном периоду.

Можда су Руси, као и Наполеон, у својим најгорим данима, спремни да добију битку бројном надмоћношћу било у људству, топовима, тенковима или авијацији. Насупрот западним демократијама, на Русе не може деловати могућност великих губитака у људству, јер насупрот Наполеону, они имају готово неисцрпну резерву обучених војника, које могу бацити у борбу. Руска армија обмашивала је непријатеља у свим биткама прошлог рата. Нарочито су предузимане мере да би се одржала у тајности концентрација снага позади објеката које су хтели напасти. Артиљерија и тенкови били су сакупљени у оближњим рејонима и њихови покрети вршени су под заштитом мрака. Копали су лажне положаје. Артиљериске припреме за сваки поједини напад варирале су по својој дужини и обиму. Методи препада никад нису били једноставни и стереотипни. Извести немогуће — у томе нема премца Руској армији. Много пута је она изненађивала Немце преласком неке непроходне мочваре или реке, или довођењем трупа кроз неко бла-то какво се није знало ни у Првом светском рату. У стању је да се брзо снађе и као повољне услове за напад искористи међаву или мраз.

Изненађење гледано с једне стране....

Како Русија мисли да изненади своје западне суседе? Погледајмо на организацију пете колоне (присталице информби-роа) и њен утицај на дејство војних снага. Када се моћна руска ратна машина буде покренула, тада можемо рачунати да ће се њени помагачи ангажовати са циљем да парализују и поремете ратне операције земаља које буду у питању. Они ће вршити отимање или убиства државника, уништавање седишта влада, радар-станица и комуникациских чворова, препаде на штабове, заузимање радиостаница, ометање војних радиомрежа, непрекидне нападе на везе на предњим положајима; једном речи,

сваки присталица информбирoвштине постаће моћан непријатељски агент. Многи од њих су се већ борили у Покрету отпора за време Другог светског рата. У многим земаљама они су се већ инфилтрирали у кључне позиције централне и локалне управе: шефови полиције и министри унутрашњих послова су, јасно, највише цењени међу њима. Унутрашња безбедност ће већ бити нагрижена овом најгором рак-раном.

Ко ће да употреби атомску бомбу или да се упусти у бактериолошко ратовање да би осигурао плод, који је већ и онако зрео за брање? У коликој ће мери ова шира и дубља концепција ратовања деловати на војничко изненађење у будућности? Није наш циљ да на овом месту одређујемо методе које би требало предузети да се сузбије изненађење ове врсте. Довољно је да истакнемо да уколико се унапред не предузму промишљене и брижљиво припремљене мере, и најбоља армија на свету мораће да пропадне због недостатка руководства и потребних средстава за њено одржање, као и од страха пред репресалијама над породицама њених официра и војника. „Пета колона“ остаје као највећи потенцијални фактор који може допринети било којем руском војничком изненађењу. Питање је да ли би на пољу тактике икад више могли видети онакву интеграцију дејства између „пете колоне“ и редовних јединица, као што се то догодило код немачког заузимања Мастрикта 1940 године или заузимања Норвешке; но она ће сигурно бити шира и још већег полета.

Изгледа да Руси нису баш у стању да на бојишту произведу таква изненађења, каква добра обавештајна служба не би била у стању да демаскира. Но, ипак, морамо бити стално на опрези и не дозволити себи да их сматрамо неспособним да савладају тешкоће терена или времена, са којима ми нисмо тако добро упознати као они.

Начин на који се изводи први препад може бити пун изненађења. Најсигурнији начин за постигнуће изненађења јесте изненадни напад на неку невину и неподозриву земљу. Иза таквог напада следовала би објава преко радија да је та земља извршила неки измишљени непријатељски акт.

Где у овакој ситуацији изненађења заузимају место атомске бомбе, бојни отрови и бактериолошки рат? Да ли ће они бити неочекивани кад дођу? Читаво ово питање је у толикој мери обавијено тајно-

шћу, да је немогуће дати неко ауторитативно мишљење. Но, неке су чињенице ипак јасне. Прво, атомска бомба није тактичко оружје. Може се употребити у критичном периоду и са великим дејством над лукама и пристаништима да би се спречило одашљање помоћи на континент или пак пристицање хране Енглеској. Може се, такође, употребити, као дефанзивно оружје против инвазионих снага, било у лукама њиховог укрцавања, било на мостобранима. Број расположивих атомских бомби биће за још неколико година ограничен, а тотално уништавање градова или индустрије путем употребе овог оружја неће бити могуће још за извесно подуже време. Друго, вредност изненађења, које се може постићи употребом бојних отрова, зависи од спремности народа против кога се бојни отрови употребљавају. Ако је тај народ добро извежан и снабдевен добром опремом за заштиту од бојних отрова, онда ће и изненађење већих размера бити немогуће. Треће, бактериолошки рат се може одбацити као тактичко оружје, јер треба доста времена да постане ефикасно, а и због тога што је очигледно опасан и за властите трупе. За његову употребу против цивилног становништва постоје велике могућности, но ми се сада не бавимо тим проблемом. Као што се види, нико не може тачно рећи како ће иједно средство модерног уништавања бити употребљено. Зато је будућност пуна неизвесности и узбуђења.

... Са друге стране ...

Писац анализира западне демократије и долази до закључка да се оне, при употребењу са тоталитарним државама, налазе у тежем положају по питању вођења рата. Оне нису у стању да воде агресивни рат. Хришћанско-демократске нације могу да ступе у рат само ако их неко изазове. Оне се не могу толико понизити и употребити све оне политичке смицалице, које помажу кривцу да отклони сумњу у часу напада. Коначно, оне их не могу предузети пре објаве рата да би својим војним акцијама претекле очигледне агресивне припреме сигурног нападача. Оне то не могу због јавног мњења својих земаља. Али се на такав начин губе најфикасније форме изненађења.

Друга озбиљна препрека успешног постигнућа изненађења код западних демократија јесте присуство „лете колоне“. Енглеска, на пример, има преко 100.000 потенцијалних издајника. У неким земљама За-

падне Европе овај се број не рачуна на хиљаде, већ на милионе. Да би се омогућило изненађење у већем обиму, требало би предузети специјалне мере да се идентификује и неутралише овај број људи. Биће такође потребне посебне мере да се одрже у тајности наше намере и планови. Потребно је простудирати на који би се начин могли искористити ови људи тиме што би се дозволило да им дође до руку какав наш лажан план и тако се збуни непријатељ.

Као што смо већ у почетку рекли, није могуће постићи изненађење без сигурних обавештења. Међутим, добити обавештења није лак задатак, нарочито када се ради о некој земљи, или групи земаља, које су изоловане од западних идеја и идеала. Овај проблем, такође, захтева много маште, јер потешкоће на том подручју веће су него што су биле икад досада.

Срећом, Руска армија има озбиљних недостатака које ми морамо у потпуности искористити, каже писац. Она пати од претеране централизације и контроле. Праве команде налазе се тек на степену армије или групе армија. Везе су слабе, а целој организацији недостаје еластичност. Када је једном план створен и огромна машина стављена у покрет, није лако никакво мењање плана. Обавештајна служба врло споро координира сакупљање обавештења из расположивих извора, нарочито код покретних организација.

Све ове карактеристике указују нам на две могућности. Прво, ми можемо највећи део своје пажње и енергије концентрисати против виших командалата, који су кичма целе организације. Треба настојати да их елиминисемо или уништимо њихове везе са потчињенима. Ово је погодно подручје за примену изненађења и смелости. Друго, и ми морамо дејствовати офанзивно. Докле год се боримо дефанзивно, дотле њима омогућавамо да воде рат онако како они желе. Но, ако искористимо њихову нееластичност, ми ћемо их увек држати у неповољнијем положају. Требало би да се упитамо да нисмо можда — у тежњи за што већим бројем тешких оклопних возила — занемарили елемент покретљивости преко кога би требало да настојимо постићи изненађење и извојевати пораз тешког и спорог непријатеља. Ако проучавамо људе, који су се истакли побеђивањем надмоћнијег непријатеља, установићемо да су покретљивост и изненађење били њихово главно оружје. Према томе, питајмо се: постоји ли потреба за лаким дивизијама у

Британској армији? Да ли је пешадиска дивизија још увек у стању да прибави обавештења, без којих је изненађење немогуће? Какав ће бити резултат ако је лишимо њених елемената за извиђање?

У идући рат ћемо ући са врло неповољним односом у погледу броја снага. Ради тога ће бити добро да размислимо мало озбиљније о генијалним подвизима, који су омогућили командантима у прошлом рату као и у даљој прошлости да паралишу бројну надмоћност непријатеља. Чињеница да је непријатељ бројно надмоћан не сме никад бити разлог да му препустимо и иницијативу. Зар се не бисмо могли задржати у тактичкој офанзиви чак и онда кад бисмо били присиљени на стратетиско повлачење? Ово су све питања која треба узети у обзир. Међутим, одговора нећемо наћи ни у Монтгомеријевим описима операција из прошлог рата, ни у нашој службеној доктрини. Ми морамо Русе ставити у положај сличан ономе у коме се нашао генерал Шерман, кад се жалио: „... Худ је ексцентричан човек, и ја нисам у стању да погађам његове покрете, као што сам погађао покрете Џонсона, ко-

ји је био разуман човек и радио само разумне ствари.“¹⁾

Армији, која се бори у дефанзивни, погребан је онај исти дух који је омогућио нашим снагама у Северној Африци да успешно оперишу против надмоћног непријатеља. Али, има и других лекција из прошлог рата које треба да научимо, уколико нисмо превише поносни или лењи да их учимо. Ми можемо много научити из Хитлерових метода коришћења свих могућих расположивих средстава ради постизања потпуног и свеопштег изненађења, и то нарочито: начин на који је употребљавао пропаганду, „пету колону“, „тројанске коњанике“ у Норвешкој кампањи, његову оцену важности радиостаница и, коначно, начин на који је настојао да разбије и паралише саобраћајне чворове и седишта влада. Ми на речима хвалимо принцип кооперације, али у мирно доба смо и одвише често спремни да жртвујемо машту на олтару ортодоксности. А ортодоксност и Изненађење не станују у истом храму, завршава писац,

М. П.

Першинг

Генерал Ј. Л. Колинс: НОВО ОРУЖЈЕ ЗА ОДБРАНУ МИРА

Италијански часопис „Oggi“ од 15 марта 1951 донео је чланак генерала Колинса, начелника Генералштаба америчке војске,¹⁾ у коме је изнето његово мишљење да су већ застарела многа искуства последњег рата услед непрекидног усавршавања ратних средстава. Да би америчка војска могла да предупреди будући рат или да се супротстави непријатељским надмоћнијим снагама по броју и количини средстава (као што је то већ двапут учинила у Кореји, а што може бити принуђена поново да учини у неком другом делу света, ако тамо рат букне), по мишљењу генерала Колинса, она мора да има највећу могућу покретљивост и снагу ватре. Само једна савршена војна организација може да обезбеди и прошири надмоћност на ратишту, а то значи да сувоземне снаге морају бити подржане тактичком авијацијом и снабдеване комуникациским линијама које сигур-

но штити морнарица. Зато, спас САД, као и целог слободног света, умногоме може зависити од тога: да ли ће се и како сувоземним снагама обезбедити довољна покретљивост и довољна снага ватре. По његовом мишљењу, борбе у Кореји не треба сматрати као претходне сукобе, који треба да нам даду слику будућег рата, јер се оне пре могу упоредити са борбама америчких колонизатора против Индијанаца него са правим модерним ратом и, фактички, значе повратак на старе, застареле форме борбе, Иако — како каже генерал Колинс — део материјала, који је непријатељ употребио у борби, и извесни тактички методи, које је непријатељ применио, дозвољавају да се јасно предвиди каква ће бити ситуација којој ће се Американци морати супротставити у случају будућег сукоба, он сматра да досадашња ратна дејства у Кореји не могу индицирати карактер будућег рата. Америчке трупе нису никада

¹⁾ Le Nouove Armi per la Difesa della Pace del generale Joseph Lawton Collins, Capo di Stato Maggiore dell'esercito americano, Oggi, 15. 3. 1951, Milano.

¹⁾ Худ, Џонсон, Шерман, Ли и Грант су генерали из Грађанског рата јужне и северне стране у Америци.

биле изложене озбиљним ваздушним нападима; властите ваздухопловне снаге имале су потпуну надмоћност у ваздуху; дејство непријатељске морнарице било је практички незнатно. Сви ови фактори дозволени су америчким сувоземним снагама и њиховој организацији снабдевања да достигну највећи степен своје ефикасности.

Да би се спречила инвазија Западне Европе биће потребно да се води сасвим друкчији рат од онога у Кореји. Организација снабдевања америчких и осталих западних снага била би изложена ваздушним и поморским нападима; америчке и остале западне снаге биле би изложене дејству непријатељске тактичке авијације. Другим речима, америчка тактичка авијација имала би много тежи задатак, а противавионске јединице много већу улогу. На ратишту са густом модерном путном мрежом и модерним средствима везе, оклопне снаге добиле би већу важност. Против америчких снага био би на бојишту употребљен знатно већи број тенкова, међу којима и тешки. Колинс сматра да евентуалне агресије, сличне оној у Кореји, не би требало да наведу Американце да прекину своје дугорочне програме за усавршавање борбених средстава, а нарочито усавршавање тактичке употребе атомских оружја од стране сувоземних снага. Резултати досада постигнути у том правцу толико су охрабрујући, да их треба одржати и даље.

Због свега овога, као први проблем војске поставља се модернизовање наоружања и опреме. Но, ипак, војник још увек остаје најважнији елемент на бојишту коме није могуће наћи замену. Пошто будући амерички непријатељи располажу знатно бројнијим снагама него Американци, то значи да амерички војници морају постићи највећи степен ефикасности, који може да им пружи њихова надмоћнија научна и индустријска снага. У процесу модернизовања наоружања и опреме својих оружаних снага Американци посвећују нарочиту пажњу ваздушнодесантним трупима и могућностима ваздушног транспорта, затим тенковима и противтенковским оруђима, противавионској артиљерији, ракетним пројектиlima и тактичкој подршци из ваздуха.

Ваздушнодесантне трупе и могућности ваздушног транспорта дозвољавају да се вишеструко повећа покретљивост и радиус дејства свих сувоземних снага. Досада постигнути резултати веома су задовољавајући. Чврсто верујемо — каже генерал Колинс — да ће, захваљујући авијацији и повећаној могућности ваздушног транспор-

та свака наша дивизија моћи сама да извршава задатке за које је сада потребно неколико дивизија. Ову своју наду генерал Колинс заснива на искуствима америчких ваздушнодесантних трупа у току Другог светског рата и на искуствима из Кореје, где су баш ваздушне снаге довеле на бојиште прве америчке трупе, а затим и знатне количине материјала, као појачања из Сједињених Држава и Јапана, преносећи падобранце директно на фронт.

На овом пољу досада је, према генералу Колинсу, остварено следеће: готов је прототип аероплана способног за пренос тенкова, који може да носи 200 потпуно опремљених војника или 20.000 килограма материјала, или један тенк; усавршени су авиони који могу не само да пренесу заједно цип и хаубицу 105 мм, већ и да их спусте помоћу падобрана; израђени су прототипови једрилица које могу да пренесу двоструко већи терет него оне из прошлог рата, као и прототипови нових врста транспортних авиона, који могу с успехом заменити једрилице у ваздушнодесантним операцијама; израђен је нов транспортни авион, који може после спуштања на „ваздушни мостобран“ лако да одвоји део трупа у коме се преноси терет и да потом одлети, не чекајући истовар терета или људства.

У Кореји су употребљени хеликоптери, а сада се врше усавршавања њихових нових прототипова, који ће имати такве могућности за ратне операције у будућности каквих раније никад нису имали. Осим тога, генерал Колинс изражава своје чврсто уверење да ће им поћи за руком да усаврше тзв. „convertiplane“, који треба да има заједничке могућности вертикалног спуштања и узлетања као хеликоптер, а хоризонтални лет као обичан авион.

Тенкови и противтенковска оруђа. Полазећи са становишта да ће у почетним фазама било којег будућег ратног сукоба бити присиљени да воде одбранбени рат, Американци су посветили нарочиту пажњу припреми и производњи оруђа, која ће им дати највећу могућу одбранбену снагу. Код тога су се, по питању противтенковске одбране, определили нарочито за она оруђа, која је још у време мира могуће производити у огромним количинама потребним за случај рата.

Тенк је, без сумње, једно од најбољих, ако не и најбоље средство за борбу против тенкова, нарочито уколико се на њега буде могло монтирати неко од нових америчких противтенковских оруђа. Али је

тенк првенствено предодређен за офанзивну употребу у извиђању, пробоју и искоришћавању успеха, а за новац, који је потребан за израду само једног тенка (до 200.000 долара), може се добити велики број противтенковских оруђа (јер, базука, например, стаје свега 65 долара комад). Међутим, иако су посветили нарочиту пажњу производњи усавршених врста противтенковске муниције и новој базуки од 3,5 инча (88,9 мм), која се врло добро показала у Кореји, Американци су припремили и низ нових тенкова (лаких, средњих и тешких). Први тип те нове серије, лаки тенк Т-41, надмашио је — према генералу Колинсу — сва предвиђања и сада се очекује да их индустрија испоручи у довољним количинама, да би били додељени дивизијама и мањим јединицама. Ускоро ће бити готови и пробни модели новог тенка Т-42 са новим топом велике почетне брзине. Овај тенк биће испробан против новог тенка „Patton“, који је показао одличне резултате у Кореји. Кроз кратко време располагаће се и експерименталним моделима новог тешког тенка Т-43, који ће — верује генерал Колинс — захваљујући свом наоружању, бити у стању да туче све врсте данас познатих тенкова.

Противавионска артиљерија и ракетни пројектили. Досада најбоље противавионско оруђе јесте нови противавионски топ „Skysweeper“ 75 мм. Он треба да замени познати ПА топ 40 мм који је показао више недостатака. Нови ПА топ има специјалне справе по радар-систему као и специјалне упаљаче на зрнима. Досадашње пробе показале су да је ово оруђе у стању да успешно дејствује и дању и ноћу и то против авиона са надзвучном брзином. Осим производње овог новог ПА топа, Американци су приступили изради и невероватно прецизних справа за контролу ватре и откривања авиона на великим висинама и даљинама којима ће снабдети своје ПА батерије велике моћи дејства.

Али, каже генерал Колинс, сваког дана постаје све јасније да се приближавамо крајњој граници практичних могућности у производњи ПА средстава класичног типа и да је потребно тражити нова средства, која ће боље одговарати потребама будућности. Због тога Американци врше испитивања са противавионским ракетним зрнима (нарочито против авиона који носе атомске бомбе), у чему су већ постигли знатне резултате. Осим тога, припремају и нарочите V-бомбе које ће се употрбљавати као далекометна артиљерија за дејство на већој дубини и за замену подршке тактичке авијације у данима када метеоролошки услови не дозвољавају употребу авијације.

Тактичка подршка из ваздуха. У сваком будућем рату успех операција на земљи зависиће више него икада од степена ваздушне подршке и снабдевања из ваздуха. Тактичком подршком авијације потребно је изолирати непријатеља и присилити га да иде у склоништа, што ће властитим сувоземним снагама омогућити слободу покрета и брзо савлађивање непријатеља.

Одлични резултати, које је авијација постигла у Кореји у подршци сувоземних снага, речит су доказ изванредних могућности модерне тактичке авијације.

Човек: најважније оруђе. Човек је увек био најважнији елемент свих армија. Наоружање које смо горе поменули, или оно чија се појава може очекивати у скорој будућности, намеће армији, више него икада досада, потребу да располаже врло великим бројем људи, који поседују техничку и научна знања. Међутим, армији су данас потребни не само технички припремљени људи, већ и људи који поседују највише врлине командовања и храбрости. Рат у Кореји и ово је јасно истакао, а америчке трупе су на Фусанском мостобрану показале да поседују и ове квалитете.

М. Д.

Милош Ђорђевић

НЕКЕ ТАКТИЧКЕ ПОУКЕ ИЗ РАТА У КОРЕЈИ

Војни дописник „Тајмс“ у броју од 14 марта 1951 године, анализирајући борбе у Кореји, долази до неколико закључака. Пре свега он сматра да се **савремене армије морају брзо прилагођавати условима земље у којој се боре и тактици непријатеља**, али одмах додаје да иако ово начело

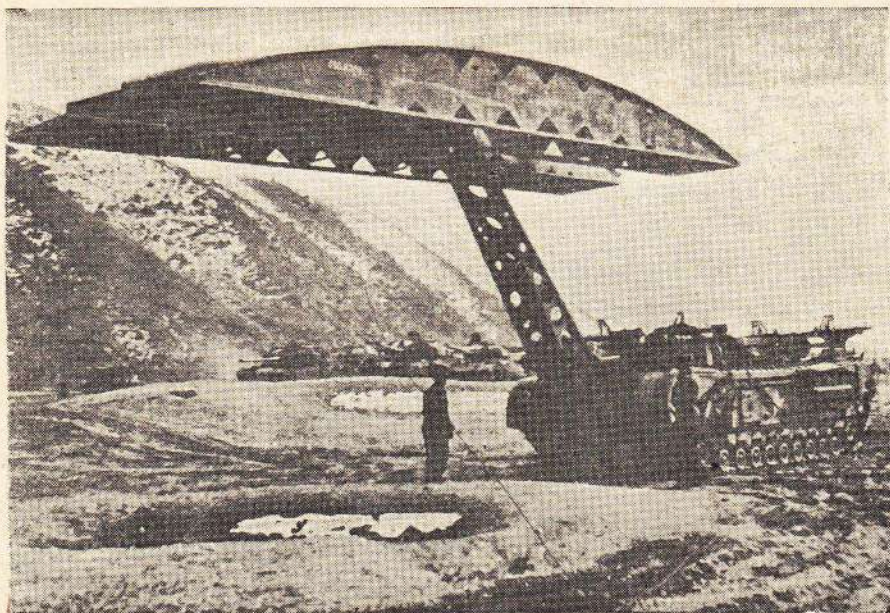
изгледа веома просто, оно се често врло тешко примењује у пракси. Док снаге Уједињених нација, а нарочито САД и Велике Британије, морају бити опремљене и обучене тако, да се могу борити на сваком терену и под свим условима, гдегод то ситуација будућег рата буде захтевала, а пре

свега за одбрану Европе, дотле непријатељ, као агресор, има могућности да унапред одреди тактику која ће најбоље одговарати условима изабраног ратишта. Дописник даље констатује да се садашња британска војна доктрина показала здрава и довољно еластична, јер је успела да се добро прилагоди конкретним условима корејског ратишта и да је требало доста времена док се схватило да **пешадија са лако опремом, која се брзо и лако креће по сваком терену, има велику предност над пешадијом са тежом опремом која је везана за путеве и возила.** Већ је и читаоцима извештаја из Кореје досадило оно уобичајено „везан за путеве“, што је збиља претстављало дубоко укоренјену болест. У последње време видимо да су снаге Уједињених нација „сишле са друмова“ и показале се способним да туку непријатеља његовом сопственом тактиком, пробијајући се кроз корејске кланце брзо и одлучно.

„прса у прса“ врло ретка, јер се обично једна или друга страна повлачи пре но што би до ње дошло.

Иако земљиште у Кореји није погодно за тенкове, они су ипак од велике користи, јер јако утичу на морал кинеских трупа. Ово се нарочито показало у противнападима. Старо искуство, да локалне противнападе треба предузимати што пре, потврдило се и у Кореји. Међутим, прелазак у противофанзиву треба детаљно и систематски припремити. При свим разматрањима треба имати у виду да је корејско ратиште изразито планинског карактера, и да износи око 600 км по дубини и 150 км по ширини. Велики број речних токова и других препрека изазвао је потребу за тенковима носачима мостова (види сл. 1).

Извијачка служба, а нарочито потреба за подацима о намерама и могућностима непријатеља, захтевала је ревизију старих

Сл. 1 — Тенк — носач мостова

Јуриш на бајонет показао се врло ефикасан против Кинеза. Бајонет се сматрао застарелим оружјем, ма да је и раније био више претња него неко оружје. Међутим, страх од бајонета учинио је да је борба

искустава. Нова искуства су показала да су најпоузданији они подаци о непријатељу који се добијају преко сопствених трупа, тј. непосредним додиром и енергичним радом патрола.

Ваздухопловство пружа драгоцену помоћ трупима у нападу и у одбрани, али, ипак, не толику колику би могло у другим условима. У земљи, као што је Кореја, чак ни потпуна надмоћност у ваздуху неће моћи сама да заустави ни непријатеља, који је технички слабије опремљен, ма да ће, наравно, много допринети томе, каже дописник.

Приликом **извођења одбране** запажени су масовни напади недовољно обучених кинеских трупа. Изненађујуће је како кинеске трупе брзо изналазе слабе тачке на фронту Уједињених нација и како масовно јуришају на њих. Поред тога, уочено је да Кинези отварају ватру на целом фронту да би најпре изазвали браничеву ватру и открили његов положај и распоред, а затим прешли у масован напад.

Тактика инфилтрирања постала је у Кореји врло актуелна. Кинези се инфилтрирају ноћу, а напад предузимају обично пред свануће. Познато је да су се снаге Уједињених нација у почетку одмах повлачиле у нареду испред оваких напада, јер нису имале искуства. Зато је био циљ да јединице сачувају своју кохезију, па макар и по цену привременог губитка иницијативе. Међутим, од Нове године ситуација се изменила. Распоред по дубини добио је изглед мреже са отпорним тачкама док је на „предњем крају“ остало сразмерно мање снага. Мале, чак и опкољене

групе држале су се чврсто, јер су снабдеване храном и муницијом из ваздуха све док не би биле ослобођене или појачане колонама које би се до њих пробиле да им пруже помоћ.

*

Сукоб у Кореји претставља посебан рат који се карактерише неодређеним политичким циљем и, можда, вештачким ограничењем ратовања. Из овог произлази посебан психолошки фактор који се одражава и на тактику дејства. „Војник се може борити исто тако добро за циљ који није узвишен као и за циљ који јесте, али он осећа потребу да тај циљ буде јасно одређен“, каже дописник.

Није тачно, као што се често тврди, да сваки нови рат доноси само нова искуства, већ он често потврђује поједина стара и истиче их над другима. У сваком случају, тактика се много брже мења и прилагођава новим условима борбе него стратегија. Овом линијом данас иде и рат у Кореји. Он донекле личи на један брзопокретан рат у Европи, а с друге стране, много посећа на ратовање у џунгли. Зато он има своје посебне карактеристике. Али је битно да се извуче што више искустава, која ће моћи да се примене и на другим ратиштима, завршава војни дописник.

М. П.

Потпуковник Ј. Ливингстон: ОДБРАНА АЕРОДРОМА У КОРЕЈСКОМ РАТУ

У америчком војно-инжињерском часопису од децембра 1950 изашао је чланак под горњим насловом¹⁾ од потпуковника Ливингстона, у коме разматра питања одбране аеродрома и улогу ваздухопловно-инжињерских јединица. Писац одмах наглашава да је и рат у Кореји доказао потребу тесне сарадње између сувоземних снага и ваздухопловства и колико је важна подршка копнених операција од стране ваздухопловства. Из овога излази и значај аеродрома, њиховог уређења и одбране од непријатељских напада како из ваздуха, тако и са земље. За непосредну подршку трупа из ваздуха аеродроми морају бити што ближе фронту и што боље обезбеђени

од непријатељског напада. Зато се са угрожених аеродрома, још пре почетка непријатељског напада, уклањају све ваздухопловне снаге, а појачање авијације уколико би било потребно, морало бити доћи са других аеродрома.

Уколико се аеродроми налазе дубље у позадини, утолико је мања вероватноћа непријатељског напада са земље, изузев герилских напада и напада од инфилтрираних трупа. Међутим, код маневарског ратовања, где се врше брза напредовања или повлачења, као што је било код Поханга, Сеула и Сувона, одбрана аеродрома била је веома важна и тешка. Важност је утолико већа, уколико има мање аеродрома, нарочито у Кореји с обзиром на њен географски положај и удаљеност јапанских острва, као и испресецан и брдовит терен, где се тешко наилази на земљиште погодно

¹⁾ Lieut.-Colonel John Livingston: Defense of an Airfield, The Military Engineer, November — December, 1950, USA.

за аеродроме. У таквој ситуацији, одбрана аеродрома мора да падне на оперативне трупе које држе дотични део фронта. Исто тако, одбрана аеродрома мора пасти на терет оперативних трупа и тамо где се аеродром налазе на терену који још није очишћен од непријатељских делова, као и где постоји опасност напада непријатељских оклопних и моторизованих снага.

У осталим случајевима, када у близини аеродрома нема борбених јединица, или када се аеродром подижу на изолованим рејонима или неким острвима, за њихову одбрану користе се аеродромске инжењерске јединице. У таквим условима, основни борбени задатак инжењерских јединица (аеродромских техничких батальона) јесте одбрана аеродрома. Још при грађењу аеродрома, кад год то време, радна снага и материјална средства дозвољавају, уређују се и ватрени положаји за одбрану аеродрома. Јединице које су учествовале на изградњи аеродрома могу остати на њему и употребити се за његово обезбеђење као борбене јединице. Ова одбрана обично обухвата активну одбрану са ватреним наоружањем и пасивне мере заштите, маскирање, постављање разних препрека, спречавање спуштања непријатељских ваздушнодесантних јединица, ПТ одбрану, итд.

Командант аеродрома организује одбрану од свих врста могућих напада, како са земље, тако и из ваздуха, укључујући ту и бомбардовање и митраљирање из ваздуха. Искуство је показало да нападима ваздушнодесантних трупа обично претходи јако и дуго бомбардовање, као што је било северно од Фенјанга и касније код Сеула. Ове нападе врше добро извежбане трупе, обично у зору, ради постигнућа изненађења и што већег успеха. Ако су аеродроми близу фронта, највећа опасност напада постоји од оклопних и моторизованих јединица, а ако су аеродроми у близини мора, онда још и од искрцавања и бомбардовања са бродова. Поред тога, разни диверзанти, саботери, и петоклонаши могу да изврше нападе у свако доба, а нарочито пре и за време покушаја десанта са мора или из ваздуха.

Начелно, треба организовати активну одбрану, рачунајући на офанзивне акције, изненађење и покретљивост, а није препоручљиво пасивно чекати напад непријатеља. При планирању активне одбране треба нарочито регулисати употребу покретне резерве. Сем тога, све јединице у близини

аеродрома треба укључити у активну одбрану.

Аеродромске инжењерске јединице нарочито употребљавају митраљезе са више цеви и ПА топове 50 мм, који су подељени и за дејство против циљева на земљи. Јединице МПАА и ПАМ постављају се на аеродроме и у њиховој близини, на оближњим брежуљцима или зградама, уколико их има, да би се постигло што јаче ватрено дејство у свим правцима на непријатељске нисколетеће авионе. ПА оруђа 50 мм обично се постављају са обе стране и на крајевима писте. Сви ВП морају бити уређени за кружну одбрану са земље и за одбрану из ваздуха. За одбрану аеродрома примењује се групни систем, тј. по отпорним тачкама, које су у међусобној ватреној вези, образујући тако унутрашњу и спољну одбрану. Број и величина отпорних тачака зависи од јачине снага које организују и бране аеродром. Унутрашњи ватрени положаји непосредно заштићују писту аутоматским и другим ватреним оруђима, док спољни ватрени положај бране аеродром као целину, вероватне правце напада непријатеља, места за спуштање ваздушних десаната и путеве који воде ка аеродрому.

Покретна резерва има велики значај за успешну одбрану. Њена јачина одређује се према јачини снага које бране аеродром. У покретној резерви треба да буду и тенкови и оклопни аутомобили, уколико их има, као и камиони са борцима. Да би резерва могла успешно да изврши постављене задатке, неопходно је благовремено извршити све потребне правке и изградити нове путеве, ако за то има времена и могућности.

Ровови, левкови и разне врсте рупа, уређују се као препреке против спуштања непријатељских авиона. Заклони за једног или два стрелца користе се и као осматрачнице (објавнице), које могу бити израђене и на дрвећу. Добро маскирани заклони за аутоматска оруђа треба да омогуће дејство не само на циљеве на земљи, већ и на авионе, нарочито нисколетеће. При даљем уређивању аеродрома могу се изградити заклони против притиска од експлозије бомби и артиљерских зрна и парчади. Жичне препреке постављају се око главних објеката и стрељачких ровова, а ради што бољег маскирања, поред живице, жаркова и ограда. Ове препреке обавезно треба да буду брањене ватром.

Артиљерија, уколико је додељена, треба да буде постављена са стране аеродро-

ма, на подесним положајима за дејство против авиона који се спуштају са десантним трупима, као и тенкова при нападу са земље.

Командно место бира се обично у рејону одбранбеног положаја, одакле се може постићи најбоље осматрање и добра веза. Знак за узбуну мора да се добро чује и да је тачно одређен за све случајеве, као: општа узбуна, напад из ваздуха, ваздушни десант, напад са мора, напад бојним отровима, напад тенкова, итд. Командно место мора имати добру везу са свим осматрачницама и јединицама одбране аеродрома.

Треба предузимати и све остале одбранбене мере, као патролирање и осматрање око аеродрома и међупростора, отпорних тачака и ватрених положаја. Ваздухопловнотехничке јединице, наоружане лаким и ручним бомбама (ручне бомбе, бајонети, чак митраљеви и пиштољи), могу се употребити за борбу на аеродрому или у његовој непосредној близини.

У извесним случајевима, кад то тактички услови захтевају, биће потребно да се благовремено прекине одбрана аеродрома и да се отступи. Основна је ствар да се за овакве случајеве припреми план за по-

влачење. Планом треба увек предвидети више путева за повлачење. При повлачењу треба дати првенство евакуацији опреме, машина и аеродромског персонала, што спада у дужност помоћних јединица и служби. Такође треба предвидети уништавање докумената и материјала који се не може евакуисати. Једну чету, начелно, треба одредити за заштитницу, док се све остале јединице повлаче по плану.

Ако се нема довољно времена за повлачење опреме, онда треба уништити или онеспособити оно што је најважније, тако да је непријатељ не може користити.

Уништавање опреме наређује командант ваздухопловне дивизије или старшина више команде. Сва возила покретне опреме уништавају се на путевима и постављају за запречавање. Уништавање опреме може да се врши помоћу булдожера, експлозива, дејством из митраљеза или аутомата.

Као што се из свега изложеног види, једна од основних црта рата у Кореји је, сте да све јединице морају бити оспособљене за борбу и самоодбрану, и то како оне на фронту, тако и оне у дубокој позадини.

У. В.

Урош Вукосавић

Капетан Пјер Вианеј: ПРАВИЛАН РАСПОРЕД ЉУДСТВА У САВРЕМЕНОЈ АРМИЈИ¹⁾

Савремени рат је машински рат. Због тога у оружане снаге све више продире техника — аутоматизација, механизација и моторизација, што захтева велики број специјалиста који се не могу створити ни лако ни за кратко време. Чланак капетана Вианеја обрађује проблем како оружаним снагама у што краћем времену обезбедити таквога човека. У том циљу он предлаже да се у Француској армији предузму крупне реформе на пољу народне одбране које би захватиле предвојничку обуку, војнотериторијалне органе, систем наставе, а у вези са тим и реорганизацију целокупне сувоzemне војске. Француско ратно ваздухопловство и Ратна морнарица, као видови оружаных снага у којима техника долази до нарочито видног изражаја, усвојили су

нове методе који им обезбеђују правилну поуну. Једино сувоземна војска иде још старим колосеком који писац сматра да више не одговара потребама савремене армије. Велика потражња у разним специјалистима од стране свих видова оружаных снага моћи ће се обезбедити само правилним избором људи за свако формациско место. Све то, међутим, моћи ће се урадити ако се буду примењивали савремени научни методи — ако се буде повзала у помоћ „наука о човеку“ — психотехника. Она треба да утврди способност човека за изванредан посао, тј. да нађе човеку оно место у армији на коме ће бити најбоље искоришћен. На тај начин побољшаће се успех у настави, смањиће се број несретних случајева и постићи ће се огромне уштеде у наставном особљу, погонском материјалу, возилима, муницији, наставним реквизитима, односно, укупно узев, у новцу. Од колике је важности примена ових научних метода у распореду људства писац наводи

¹⁾ La mise en place des hommes dans l'Armée moderne — capitaine Pierre Vianney — Revue de défense nationale, avril et mai 1950, Paris.

пример да је психотехничком службом утврђено да 26% становника Француске није способно за шофере.

Француско ваздухопловство у том циљу прима све регуте у наставне центре на заједничку тромесечну обуку. Ту се сваки регрут подвргава испитивању из општих и техничких знања, као и путем психотехничких тестова. Резултати ових испитивања сваког појединца на формацијом предвиђена места за која се усавршавају на разним курсевима и школама који трају од 5 недеља (на пример за куваре) до 3 године (за официре механичаре). Сличац систем одабирања и наставе усвојен је и у Ратној морнарици.

У сувоземној војсци регрутовање се врши још по старом систему. Пошто се регрути примају двапут годишње, рад трупних јединица још је више отежан. С друге стране, војнотериторијални органи нису у стању да проуче сваког човека и да га упуте на такво место у оружаним снагама које би најбоље одговарало његовим способностима. Они су претрпани разним подацима који се код њих стичу, а које не могу искористити, па се због тога све ради од ока тако да се чине крупне грешке при распореду регрута. Писац сматра да овај начин више не одговара једној савременој армији и предлаже да се изврше корените измене целог система на следећи начин:

1. — **Служба предвојничке обуке** треба да се организује и тешке повеже са војнотериторијалним органима. Она би, поред наставе, имала да врши и поделу људства на категорије према занату, степену образовања, физичкој способности, итд.

2. — **Регрутна служба војнотериторијалних органа** на основу података предвојничке обуке, делила би регрутни контингент на четири вида оружаних снага: сувоземну војску, ратну морнарицу, ратно ваздухопловство и индустријску војску, и упућивала би га у наставно-селекционе јединице (центре) одговарајућих видова оружаних снага.

3. — **Наставно-селекционе јединице**, у оквиру свога вида оружане снаге, изводиће би једнаку тромесечну обуку, са свима регрутима, вршиле разврставање људства по специјалностима и упућивале га директно на формацијска места у јединице, или на специјализацију на разне курсеве или школе, одакле би по завршеном школовању одлазили у борбене јединице.

4. — **Борбена јединица** изводила би даљу заједничку обуку са већ у основи обученим војницима. А да би се овај задатак могао извршити, писац предлаже да се организација за предвојничку обуку оспособи и специјализира у категорисању људства за потребе његовог лаког разврставања у видове оружаних снага и да се органи предвојничке обуке овласте да убудуће могу позивати регуте у центре предвојничке обуке два пута на по седам недеља, а више пута на по три дана. Осим тога, по његовом мишљењу, садање мале центре требало би спојити у веће центре, у којима би се могло организовати одговарајуће испитивање будућих регрута.

Задатак предвојничке обуке био би, да се кроз наставу и разним научним испитивањем дође до правилног категорисања људства према његовим способностима.

Писац сматра да би људство требало делити на пет категорија:

1. — руководиоци и техничари земље — будући руководиоци оружаних снага (на пример студенти техничари, итд.);

2. — цивили и војни специјалисти (високо квалификована лица), на пример механичари за моторе, радиомеханичари, који се могу употребити за исте дужности у армији;

3. — занатлије — будући квалификовани борци;

4. — обученији радници — будући борци специјалисти;

5. — остали — неквалификована лица — будућа расположива резерва у људству.

За сваког учесника предвојничке обуке водио би се посебан досије података који би се састојао из три дела:

— **општег**, у који би се уводили подаци прикупљени при извођењу наставе, гађања, спортске способности и резултати, моралне особине, итд.;

— **медицинског**, у који би се уводили резултати радио и серолошких испитивања, разна мерења, испитивања чула вида, слуха, итд., која се врше по ланчаном систему; и

— **психотехничког**, у који би се уводили подаци о способностима за занимања и занате, узимајући у обзир и разне сведоцбе, дипломе, уверења, итд. Ова испитивања треба да открију и латентне способности сваког појединца, које дотле још нису дошле, или нису могле доћи до изражаја, а за које дотични можда и не знају. Ово је један од најважнијих задатака овог испитивања.

Предвојничка обука и рад на разврставању људства имали би се обављати у центрима, у којима би био уско повезан рад органа предвојничке обуке и регрутних органа. Кроз један центар требало би да прође годишње око 10—13.000 људи, тако да би за регрутни контингент Француске од око 300.000 људи било потребно 25—30 оваквих центара, тј. по један на свака 2—3 департмана.

Радно особље центра било би подељено на 4 секције: командно-наставну, лекарску, психотехничку и секцију за разврставање. Прве три секције радиле би свака по својој грани и водиле одговарајуће делове досијеа за сваког регрута, а секција за разврставање, у којој се налазе и претставници свих видова оружаних снага и специјалисти за радне односе, имала би да даје тачну оцену дотичног лица на основу сва три дела досијеа и да га на основу тога разврста у одговарајућу категорију.

У овоме центру вршило би се и одвајање неспособних за војну службу, а на основу лекарске и психијатријске оцене.

Дужност регрутних органа војнотериторијалне службе била би да саставља одговарајуће статистичке податке о регрутном контингенту, који ће послужити као основа за разрез регрута и да их доставља Министарству народне одбране. Штабови видова оружаних снага достављали би Министарству народне одбране требовања за попуњу својих јединица. На основу ових докумената Министарство народне одбране вршило би разрез регрута на поједине видове оружаних снага, а ови би затим одредили у које ће се наставно-селекционе јединице регрути упутити. Према томе, војнотериторијални органи имали би да изврше разрез регрутних контингената, који је израдило Министарство народне одбране и да упућују регруте у наставно-селекционе јединице које су одредили штабови оружаних снага. Као што се из предњег види, писац предлаже да органи предвојничке обуке преузму на себе стварно извршење регрутовања.

Наставно-селекционе јединице, сувоzemне војске имале би двојаки задатак:

1. — Да са свим регрутима, без обзира на њихову будућу војну специјалност, изврше тромесечну пешадиску обуку зајучно са одељењем. По мишљењу писца савремени рат је показао, да је ово неопходно за све родове и службе (потреба одбране од партизанских јединица и ваздушних десаната). С обзиром на овакву намену, а да би се уједно задовољила тради-

ција, јединица би могла носити назив „наставни пешадиски пук“.

2. — Да изврши војно разврставање регрута с обзиром на његова знања донета из грађанства, успех у обуци, и склоности констатованих у току психотехничких испитивања, упућујући регруте по завршетку обуке било директно на формацијска места у јединице и установе (на пример, изучене занатлије из грађанства, који треба да заузму иста места у војсци) или у поједине школе за специјализацију (као на пример у шоферску школу, центар снајпериста, итд.).

Овакви задаци захтевају, да особље наставно-селекционе јединице познаје, с једне стране, све занате у грађанству (списак заната који имају одговарајуће бројне ознаке), а с друге, да познају сва формацијска и радна места у војсци.

Разврставање регрута вршило би се на основу испитивања досијеа примљених за сваког појединца од стране војнотериторијалних органа и на основу сопственог испитивања у току тромесечног боравка у наставно-селекционој јединици. То значи да би требало продужити рад на регрутном досијеу који је обрађивала организација предвојничке обуке, а који би се састојао, као што је речено, из наставног, медицинског и психотехничког дела.

Наставно-селекциона јединица састојала би се из:

— командне чете (вод за разврставање регрута, санитетски и психотехнички вод и административно одељење);

— око шест наставних батаљона, сваки од по пет чета, од којих би четири увек биле попуњене, а једна празна (припрема за пријем нових регрута и одсуствовање особља). Свака чета имала би око 140 регрута тако да би се у јединици налазило увек око 3.300 регрута, и да кроз јединицу годишње прође око 13.000 регрута. Према томе, било би потребно 20—30 наставно-селекционих јединица за годишњи контингент од 300.000 људи.

За сваку чету писац предлаже: 2—3 официра испитивача, који би припадали разним родовима војске, 4 подофицира командира вода, 8 подофицира наставника и 1 дактилограф.

Сваке недеље вршила би се попуна регрутима 1—2 чете тако, да би свака чета годишње примала регруте по четири пута.

Улога официра наставних чета не би била само да изводе наставу, већ да кроз наставу са максимумом објективитета сва-

ком војнику одреде специјалност за коју треба да се оспособи у току војнога рока, а најмање са 60% тачности, док би психотехничка служба имала да провери правилност њихове одлуке и да доврши осталих 40% послова.

Психотехнички вод вршио би своја испитивања махом путем масовних тестова, — док би се само мањи део регрута подвргавао индивидуалним тестовима.

Предлог за распоред на одговарајућу војну специјалност треба да буде довољно еластичан и да садржи 2—3 решења. На основу ових предлога наставни органи треба да врше одређивање регрута у разне школе специјалиста, а у духу података организациског бироа о броју упражњених формационих места.

Ове наставно селекционе јединице треба да буду тако попуњене да могу подмирити све школе и курсеве специјалиста за попуњу једне велике јединице (на пример, корпуса). На овај начин, корпус би имао своју наставну и територијалну аутономију.

Да би ова савремена гледишта могла продрети, писац сматра да би на чело психотехничке службе морале да буду одређене јаке и утицајне личности. У противном, неће се моћи сломити отпор који се у том погледу јавља. Због специфичних услова, под којима се у току прошлог рата налазила, Француска је на томе пољу заостала и нема одговарајућа ратна искуства да би се увидела практична потреба овако радикалних промена. Због тога писац предлаже да се користе искуства која су на томе пољу стекле Канада, САД и Енглеска, као и искуства француског Ратног ваздухопловства и Ратне морнарице.

Писац закључује свој чланак констатацијом да савремена армија императивно захтева распоређивање људи помоћу научних метода. Он увиђа да би уношење овакве новине изискивало радикалну реорганизацију целе сувоzemне војске, али сматра да је она живи организам који мора да се прилагођава савременим условима живота и рада, јер ће у противном бити осуђена на пропаст. Стари методи рада не могу бити више пуноважни, а старе кадрове треба продрмати, јер застарели дух мисли да ствари не могу ићи другим током но што су ишле. Само крупним реформама моћи ће се створити савремена Француска армија.

Чланак капетана Вианеја интересантан је, јер правилно запажа проблеме који се

намећу свакој, па и нашој Армији. Овај проблем појављиваће се у све акутнијој форми уколико индустријализација наше земље буде расла и достигала већи ниво, јер ће машинизација постајати све јача, а број специјалиста који долазе из грађанства и који су потребни армији све већи. Међутим, чланак има крупан недостатак, што писац није размотрио питање у целини, већ се задовољио, углавном, само решењем проблема до упућивања регрута на специјализацију, односно у борбене јединице. Да је размотрио и проблем продужења наставе, дошао би, вероватно, до закључака који би, можда, указали на потребу бољег прилагођавања целог система специјалној и заједничкој војној настави. По његовом предлогу наставно-селекционе јединице заиста би добро функционисале и биле би запослене преко целе године. Сваке недеље 1—2 чете примале би регруте, тј. по мери како може обављати послове медицинска и психотехничка служба тих јединица. Али то значи да би и сваке недеље из 1—2 чете излазили регрути, који су прошли основну пешадиску обуку и предвиђена испитивања. Те регруте треба распоређивати и са њима отпочети специјалну наставу, односно заједничку наставу, ако им специјална настава није потребна. Како писац то замишља, није изнео, а то је баш оно битно, јер се основна обука и разврставање врши за рачун специјалне и заједничке обуке, а не обратно. Систем основне обуке и начин разврставања морају бити подређени специјалној и заједничкој обуци. Како би се могла организовати заједничка и специјална обука, ако би регрути излазили из наставно-селекционих јединица сваке недеље? На то питање писац није одговорио. Сем тога, предложени систем условљава три врсте јединица и школа: наставно-селекционе јединице у којима се врши основна пешадиска обука; јединице, курсеве и школе за специјализацију; борбене јединице и установе за заједничку обуку, што претставља знатну компликацију, али се тиме свакако добија у бојној готовости борбених јединица којих би, наравно, морало бити знатно мање него код досада уобичајеног система наставе. Према томе, чланак је значајан због актуелности проблема које писац покреће, али конкретни предлози за решење проблема могу бити предмет оправдане критике.

В. К.

Колод

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Пуковник СТАНКО ЈЕЛАЧИН

ОСВРТ НА ЧЛАНАК „АРТИЉЕРИЈА У ОДБРАНИ НА ШИРОКОМ ФРОНТУ“

У „Војном делу“ бр. 6/1950 изашао је чланак под насловом „Артиљерија у одбрани на широком фронту“ у коме аутор износи своје мишљење о најцелисходнијој употреби и груписању артиљерије на широком фронту. Пошто је ово питање од веома великог значаја у теориском погледу, а и због тога што је то једно од актуелних питања са којим се сусрећемо у нашој свакодневној пракси, покушаћемо да изнесемо и своје мишљење, јер се не слажемо у потпуности са поставкама изнетим у поменутом чланку.

Наше неслагање са аутором поменутог чланка заснива се не само на општеважећим теориским начелима о груписању и начину командовања артиљеријом у борби (која су кроз дугогодишњу ратну праксу добила своју потпуну потврду, а од којих је писац донекле отступио, ослањајући се на круту централизацију у командовању артиљеријом) него и на наша искуства из ратова за ослобођење и Народноослободилачког рата, у којима је била редовна појава, да се са мало артиљерије бранио широки фронт.

Пре свега, аутор прилази решењу овог питања полазећи од општих начела о груписању артиљерије, која су код нас само донекле усвојена, али још не потпуно рашчишћена. Недовољна еластичност и тешкоће у примени досадашњег начина груписања артиљерије долази до пуног изражаја баш при одбрани на широком фронту и када се не располаже са довољно техничких средстава. Наиме, постојеће начело да свака општевојна јединица, почев од стрељачког пука па навише, треба да има своју одговарајућу артиљериску групу (ПАГ, ДАГ, КАГ, ААГ), прихватљиво је и могуће у нормалним условима и када се располаже потребним средствима. У свим осталим случајевима наилази се на веће тешкоће које ометају правилно искоришћавање артиљерије, јер се не зна тачно у чијим је рукама употреба артиљерије, а у чијим употреба и управа ватром.

Да би се бар донекле решило то питање покушава се, као што чини и писац чланка, да се у једну групу споје неколико артиљериских група, које по свом карактеру извршавају различите ватрене задатке. Ми, начелно, немамо ништа против тога да се неке групе укину, с обзиром на састав и јачину артиљерије, али смо против тога да се оваквим slabим артиљериским групама остављају сви они обимни и сложени задаци, које је дотле требало да извр-

шава већи број група, ако при томе није решено питање командовања и тактичке поделе артиљерије. Док ми сматрамо да прво треба извршити поделу артиљерије према тактичким и борбеним задацима појединих ешелона у борби, под условом да се при томе нађе што еластичнији облик командовања артиљеријом, дотле писац ту поделу донекле занемарује. (У појединим армијама подела целокупне артиљерије према тактичким задацима врши се на артиљерију за непосредно и артиљерију за посредно потпомагање пешадије, која се, у циљу лакшег командовања, даље дели на групе, односно подгрупе. Код Совјетске армије тактичка подела артиљерије огледа се у њеној подели на привремене артиљериске групе којима се додељују тактички задаци према улози и намени одређене јединице у борби). Погодним начином командовања артиљеријом може се решити питање најцелисходнијих односа између појединих делова артиљерије, с једне, и однос између појединих делова артиљерије и општевојног команданта, с друге стране. Ако би се том проблему прилазило са те тачке гледишта, ми сматрамо да би се брже и једноставније дошло до решења постављеног проблема.

По нашем мишљењу, са онаквим начином решавања проблема употребе артиљерије при одбрани на широком фронту, као што је у чланку изнето, уствари се није ништа добило, већ се само још више компликовао унутрашњи рад групе при извршењу ватрених задатака — при гађању. Према таквом решењу релативно слаба артиљериска група има да решава велики број задатака, који су по свом карактеру и по начину извршења веома разноврсни, тако да траже и нарочите методе управљања ватром. Ватра оваквих група мора да се расплињава и распарчава, а то се коси са основним принципима употребе артиљерије у борби.

Основни недостатак таквог начина груписања, као што је већ изнето, лежи баш у томе што није извршена подела артиљерије по задацима, нити је решено питање командовања артиљеријом у току борбе. Није случајно што се код нас често воде обимне и оправдане дискусије о најцелисходнијој употреби артиљерије, тј. о томе какво право има Ксп у односу на групу ПАГ у разним фазама напада и одбране. Природно је да се ово питање при разматрању употребе артиљерије на широком фронту само још више компликује и проширује, јер долази до још јачег изражаја такозвано „двовлашће“ над артиљеријом за непосредно потпомагање пешадије, тј. над групом ПАГ. Двовлашће које би постојало при командовању дивизијском артиљеријом, наиме ако би пуковском артиљериском групом (која по пишевом мишљењу треба да извршава и задатаке ДАГ) командовао и командант стрељачке дивизије и командант стрељачког пука, било би веома опасно баш при одбрани на широком фронту, јер би се могло догодити да један или други у најкритичнијем моменту остану без помоћи артиљериске ватре. А треба имати у виду да су у таквим тренуцима захтеви општевојних команданата за свестрану помоћ артиљерије најразноврснији и најобимнији и да их због малобројности артиљерије није могуће све задовољити. Осим тога, пошто није извршена подела артиљерије по задацима, нити се због „двовлашћа“ могу разграничити права Ксд и Ксп у односу на артиљерију за све ситуације, природно је да ни артиљерија неће дати од себе све оно што се од ње очекује, чак ни у оним тренуцима када је њена помоћ најпотребнија.

Чак и у нормалним приликама, наши услови не дозвољавају да се образују артиљериске групе свих степена, а камо ли при одбрани на широком фронту. Зато треба тражити нове путеве за решење овог питања, тим пре што садањи начин груписања и употребе артиљерије у борби у оквиру сд има својих недостатака, као например:

а) није потпуно решено питање надлежности употребе артиљерије између Ксд и Ксп у разним видовима борбе;

б) није начелно решено питање употребе дивизијске артиљерије од момента када се иста препотчињава стрељачким пуковима;

в) у садањем груписању није довољно јасно обухваћена подела артиљерије према њеним задацима;

г) није још решено питање груписања артиљерије, када се располаже са мало артиљерије;

д) није рашчишћено да ли је артгрупа тактички или технички појам, итд.

Иако није циљ овог чланка да се разматрају предњи недостаци и да се изнесу потребни предлози за решења ових важних питања, ипак можемо рећи да на садањем степену развитка наше артиљерије досадањи начин њеног груписања, нарочито за случај маневарског рата, не претставља једино и потпуно решење за њену слободну примену. Ако томе додамо још и изразу совјетску централизацију у планирању артватре, која је понегде имала одјека и у нашим артштабовима и која би, ако би се и даље примењивала, од наших командири батерија и команданата дивизиона стварала техничке аутомате место тактичке руководиоце и управљаче ватре, онда се значај овог питања само још повећава.

Пошто се горњи недостаци још рељефније истичу при употреби артиљерије на широком фронту, неминовно је потребно да се имају у виду при решавању одговарајућих задатака како би се могли што успешније отклонити.

Да би се правилно прилазило питању груписања артиљерије у одбрани на широком фронту, по нашем мишљењу, потребно је да се размотри и питање командовања артиљеријом, јер се на основу правилних закључака о командовању артиљеријом може доћи до њене правилне употребе.

Командовање артиљеријом у борби не може бити круто и произвољно, већ еластично и прилагођено борбеним приликама. На избор начина командовања утичу многобројне чињенице: вид и начин борбе и карактер операције, ширина борбеног фронта јединице, карактер земљишта, услови за одржавање везе и осматрачнице, спрема и способност команданата, итд.

Пошто се ове чињенице у рату често мењају, не може се прописати један сталан начин и поступак, који би био применљив у свим приликама, већ се ово питање мора решавати посебно за сваки случај. Исто тако, због промене изнетих чињеница у току извршења борбених акција, једном усвојен начин командовања не мора до краја да остане такав какав је био у почетку, већ ће се у току те исте акције морати да прилагођава стварној тактичкој ситуацији.

Према томе, и однос између артиљерије и њених појединих делова и однос ових према општевојним командантима и осталим родовима војске, које

артиљерија потпомаже у току борбе, могу бити различити и променљиви, пошто се ова питања и решавају организацијом командовања артиљеријом.

Као што је познато, командовање артиљеријом у оквиру дивизије може бити централизовано и децентрализовано.

Централизовано командовање примењује се увек када су фронтови уски и када су у складу са просечним дометом масе артиљерије која се налази у тој јединици. На тај начин може се изводити концентрација и маневровање ватром не само пред фронтом јединице коју артиљерија подржава у току борбе, већ постоје и могућности њеног учешћа у КВ и ван својих ватрених зона у допунским секторима. У противном случају, тј. када ширина фронта премашује домет артиљерије, или, уопште, када маса артиљерије не може успешно да учествује у КВ, централизовано командовање не би било од користи, тако да се у том случају примењује децентрализација командовања.

Ширина фронта одбране један је од веома важних услова за избор начина командовања, па самим тиме она утиче и на поделу артиљерије, према нашим садашњим схватањима.

Ако бисмо проанализирали остале чињенице и њихов утицај на командовање артиљеријом при одбрани на широком фронту, поред онога што смо до сада изложили, онда бисмо неминовно дошли до закључка да у случају који износи писац чланка, не може бити говора о централизованом командовању, и да је то, уствари, типичан пример децентрализације командовања артиљеријом. Пре свега, не можемо се сложити да стрељачки пук са својом пуковском артиљерском групом ради под повољним условима, ако се брани на отсеку ширине 10 км. Ако при томе имамо у виду стварно стање наше артиљерије, која свакако није многобројна, с обзиром на целину оперативне и тактичке ситуације у којима ће се изводити одбрана на широком фронту, онда се поставља питање, на каква масирања артиљерије „у потиљку“ аутор мисли и зашто је у тим условима потребна централизација командовања артиљеријом, када се већина проблема једноставније може решити ако се изврши децентрализација. Према томе, логично је да се при децентрализацији командовања артиљеријом не образују пуковске артиљерске групе, већ би било боље да командант дивизије прида део органске и придане артиљерије стрељачким пуковима и да један њен део задржи у својим рукама (ДАГ), са којим би могао, маневрујући путањама, испољавати свој непосредни утицај на ток борбе пред целим фронтом своје јединице или на тежишту одбране.

Уколико командант дивизије не би могао да парира непријатељско дејство маневром ватре ДАГ, он би, у том случају, морао вршити маневар покретом не само дивизиском артиљерском групом, већ ако потреба захтева и извлачењем делова артиљерије из састава артиљерских пукова (органске и придате) и упућивањем истих на угрожене правце.

Ми сматрамо да је маневар ватром и покретом артиљерије при одбрани на широком фронту, са правилним избором начина командовања артиљеријом, једна од најјачих гаранција за успешно артиљерско обезбеђење, на супрот строгој централизацији, па чак и на тежишту одбране дивизије, односно корпуса, које се, у крајњој линији, своди на један стрељачки пук у одбрани на фронту од 10 км. И у томе случају било би боље да се стрељач-

ким пуковима придаје део артиљерије (ако се може) него да се образују пуковске артиљериске групе. С обзиром на тешке услове осматрања и везе, као и релативну слабост пуковске артиљериске групе, тешко би се могла благовремено остварити њена ватра и у складу са борбеном ситуацијом, а тиме би се знатно спутавала иницијатива команданта сп и руковођење борбом. Ако би се у току динамике командант пука ослањао на ватру ПАГ, знатно би се кочила његова слобода маневра, без обзира на то да ли бранилац примењује маневарску одбрану или води борбу у окружењу.

Ако би се указала потреба да се на тежишту одбране стрељачког корпуса, које се по ширини поклапа са ширином фронта одбране једног стрељачког пука, ангажује и корпусна артиљерија, онда се поставља питање, да ли је потребно да се образује и КАГ? По теориским поставкама (не совјетским) корпусна артиљериска група образује се на оном правцу где се намерава употреба другог корпусног ешелона (корпусне резерве) у борби. Без обзира на нормалне задатке корпусне артиљериске групе на тежишту одбране корпуса, КАГ има да припреми, подржи и спроведе акцију свога ешелона (корпусне резерве). Корпусне резерве и корпусна артиљериска група, поред тенковске резерве, најјача су средства у рукама команданта стрељачког корпуса најјача су средства за извршење маневра у оквиру корпуса, пошто он са овим средствима стварно може утицати на ток боја и парирати нападачеве намере у току напада. Свака савремена одбрана, па самим тим и одбрана на широком фронту, треба да се карактерише великом дубином. Артиљериске групе, па међу њима и КАГ, претстављају једно од најјачих борбених елемената за стварање противтенковске дубине одбраненог појаса. Услед оваквог значаја и улоге КАГ у борби, команданта корпуса не би требало оставити без оваквог моћног борбеног средства. Према томе, треба тежити да се ова група увек образује када за то постоје повољни услови. Не би било целисходно ако би се КАГ образовао и онда када не би могао да изврши већи део својих нормалних задатака (због недовољне јачине и непогодног састава), већ се ови задаци морају делити са једном групом нижег степена (ДАГ). У оваквом случају не треба формирати посебну групу, већ би било боље да се стрељачкој дивизији на тежишту одбране корпуса прида део корпусне артиљерије, која улази у састав ДАГ, тако да ова група прими на себе и улогу и задатке КАГ.

Досада смо, углавном, размотрили утицај централизованог и децентрализованог начина командовања артиљеријом на груписање артиљерије при одбрани на широком фронту. По неким писцима требало би да постоји још један — трећи начин командовања артиљеријом у борби, тј. када је командовање артиљеријом потпуно подељено. Употреба овог начина командовања предвиђа се само у извесним случајевима, обично онда кад јединице оперишу на широким фронтovima, тако да су поједини делови снага толико удаљени један од другог или тако раздвојени, да је веза тешка, а узајамно потпомагање искључено. Овакав случај може се појавити код јединица на одвојеним правцима — у оквиру стрељачке дивизије или стрељачког корпуса. У том случају сва артиљерија стрељачке дивизије треба да буде подељена тако да сваки одвојени део добије своју артиљерију и да на непо-

средном расположењу општевојног команданта не остане ништа од артиљерије.

Оваква подела снага, која се може десити само у изузетном случају, у крајњој линији, може изазвати потребу да се изврши потпуно подељено командовање артиљеријом. У тим случајевима сваки издвојени део претставља целину за себе, па је и у извршењу задатка више-мање самосталан. Однос општевојног команданта (команданта дивизије) према свакоме одвојеном делу (на пример, стрељачком пуку), био би сличан односу који постоји у командовању команданта корпуса са дивизијама које се налазе у његовом саставу. Према томе и однос начелника артиљерије дивизије, према њеним појединим деловима био би сличан односу начелника артиљерије корпуса према дивизијској артиљерији. Организација командовања артиљеријом у овим одвојеним деловима, који у самој ствари претстављају самосталне одреде, била би аналогна командовању артиљеријом у стрељачкој дивизији (централизовано или децентрализовано), а на сличан начин извршила би се и подела артиљерије (груписање).

Ако су у одвојеном делу (стрељачком пуку) повољни услови за централизовано командовање, онда командант стрељачког пука може задржати сву артиљерију у својим рукама (сем ПТ оруђа) и планирати ватру у циљу стварања јединственог ватреног система пред целим одбранбеним отсеком пука. Ако за то нема повољних услова, онда командант стрељачког пука мора приступити децентрализацији командовања. У том случају део артиљерије треба придати стрељачким батаљонима, а један део да задржи под својом непосредном командом да би са њим маневришући ватром и покретом, могао испољавати свој утицај на ток борбе. Ни у једном, ни у другом случају, пуковску артиљериску групу, у ужем смислу речи, тј. како је ми данас схватамо, не треба образовати, иако она дефакто постоји под називом „подручна артиљерија“ (израз који се донекле одомаћио и ако није прикладан).

Наше гледиште о најцелисходнијем груписању артиљерије при одбрани на широком фронту повезали смо са начином командовања артиљеријом, зато што сматрамо да та два питања претстављају једну целину, те се на тај начин могу решити лакше и једноставније. Међутим, ово је само једно од могућих решења, а стварност би показала које је решење правилно и остварљиво у конкретној тактичкој ситуацији.
